

V. VERGİ REFORMU KONUSUNDA KONGREYE SUNULAN TEBLİĞLER

1- Vergi Reformu

AHMET HAMDİ BAŞAR

Kongremizin Sayın Üyeleri,

1948 Türkiye İktisat Kongresi gündeminin üçüncü maddesi iktisadi kalkınmamız ve istihsalimizin gelişmesi davası bakımından vergi reformudur. Bu reformdan da Kazanç Vergisi, Muamele Vergisi kastedilmektedir. Onun için de kısa tebliğimi Kazanç ve Muamele Vergileri bakımından reform mevzuuna hasrediyorum. Esasen bu iki vergiden birincisi üzerinde reform kanunları Büyük Millet Meclisindedir, ikincisi de Hükümetçe hazırlanmaktadır. Bu suretle esaslı bir vergi reformu karşısında olduğumuz anlaşılıyor.

Bizde vergilerde reform hareketi bilhassa meşrutiyetten sonra başlamıştır. Bu reformun ne gibi esaslara dayandığını ve kimler tarafından ve nasıl yapıldığını kısaca gözönüne getirmek faydalı olacaktır:

Meşrutiyetten sonra vergi reformunun dayandığı esas Fransız vergi sistemleridir ve bunu Mektebi Mülkiye-i Şahaneden çıktıktan sonra staj vesilesiyle Fransayı görmüş olan genç maliye müfettişlerimiz memlekete getirmişler ve Fransız vergilerini çeşit çeşit isimler altında, azçok değiştirerek tatbik etmeğe girişmişlerdir.

Bilindiği üzere ruhsat tezkeresi, yol vergisi, aşar gibi maktu veya hasıllata bağlı vergiler yerine kazanca ve muameleye göre vergi almak, araziye kıymetine göre bir vergiye tabi tutmak, şüphesiz modern vergicilik zihniyetine daha uygundu. Bu bakımdan temettü, muamele, istihlak, arazi gibi isimler altında yeni yeni vergiler kondu. Fakat Meşrutiyet reformcuları bu modern vergileri doğrudan doğruya alarak tatbik etmenin ve bu esas dahilinde bir reform yapmanın imkansızlığını bilmiyor değillerdi. Bunlar hasıllata dayandığı için geri bir sistem olan aşarı kaldırmaya cesaret edemediler. Baş vergi yine aşar'dı. Fakat modern vergiler de -şüphesiz bize uydurulmak için azçok hüviyetlerini kaybetmek şartıyla- tatbik olunuyorlardı.

Aşarı kaldırarak garp usulü vergileri alıp tatbik etmek fırsat ve şerefi Cumhuriyet devrine nasip olmuştur. 1924'de aşarın lağvından sonra, Fransızların Patent vergisinin bir taklidi olarak temettü vergisi yerine, yine Fransızların gelir vergilerini andıran Kazanç Vergisi kaim olmuştur. Aşar gibi bir baş verginin yerini doldurabilmek için de çeşitli isimlerle yeni bir takım vergiler konmuş, bunlar zaman zaman tatbik olunmuş, kaldırılmış, değiştirilmiş, baş vergi olması istenen kazanç vergisi sık sık gördüğü tadillerle aslını ve hüviyetini tamamen değiştirdiği gibi aynı vergi müteaddit isimlerle çeşitli zamlar gördükten mada nispetler mütemadiyen yeni zamlarla değişmiş, hülasa Cumhuriyetten sonra başlayan vergi reformu, memlekette vergilerde kararsızlığı, prensipsizliği, adaletsizliği ve haksızlığı ile dünya vergi tarihine dikkata şayan ve orijinal tecrübeleri kaydetmeğe vesile vermiştir.

Cumhuriyetten sonraki vergi reformunda başlıca iki prensip vardı: Kazanç, Muamele. Kazanç prensibi, sermayeden ve hasıllattan vergi almak şeklinde olan eski temettü vergisi ve aşar sistemi yerine kaim olacak yeni ve adil bir esastı. Tatbikatta bunun dayandığı şey beyanname usulü idi, kazançların mükellefler tarafından maliyeye bildirilmesi ve bunun üzerinden müterakki nispetler altında vergi alınması Kazanç Vergisinin başlıca prensibini teşkil eder. Muamele vergisi prensibine gelince, bu da makinenin ve ileri tekniğin doğurduğu fazla kıymetlerden devlet hissesi almak davasının bir tatbik şeklidir. Filhakika bu vergi ilk konduğu zaman muayyen beygir kuvvetinden üstün enerji kullanan imalathane ve fabrikalar için tatbik edilmiştir. Devletçilik bahsindeki tebliğimde de bahsettiğim gibi, inorganik enerji kullanılarak yapılan istihsal insan ve hayvan gibi organik enerji kullanılarak yapılan istihsale

nazaran gittikçe yükselen bir fazla kıymet doğurur. İşte muamele vergisinin mevzuu bu fazla kıymettir.

Şu halde prensip itibariyle, biri sermayenin, işin ve emeğin getirdiği kazancı, diğeri de tekniğin ve inorganik enerjinin doğurduğu fazla kıymeti mevzu yapan Cumhuriyetten sonraki vergi reformumuz dayandığı prensipler bakımından pek doğru idi ve modern vergicilik görüşlerine uygundu.

Fakat...

Evet işin içinde ve hakikatta büyük bir fakat var. Çünkü modern vergileri memlekete getirenler, bir az tahsil yapmış ve Avrupa görmüş dahi olsalar, memlekete korkunç şekilde zarar vermiş olan taklitçi, Garba hayran ve oradan ne bulurlarsa onları tenkitsiz ve münakaşasız hak diye kabul eden yarı münevverlerdi. Bunlar memleketimizi ve onun realitelerini bilmezler. Onlar için belki içinde doğdukları ve bazı defalar gezip gördükleri Türk köyü, yahut İstanbulun bir mahallesi, hatta kendi evleri Paris bulvarlarından daha az tanınmakta ve sevilmektedir.

Bu modern vergileri tatbik edecekler ise, Avrupayı ancak resimlerde ve haritalarda görmüş olan çekirdekten yetişmiş bürokrat maliyecilerdir. Bunlar memleket realitelerinin bir yüzünü çok iyi bilen insanlardır: Hazineye irat bulmak ve nalıncı keseri gibi hep Hazine tarafına yontmak.... Jandarma ellerinde iken hiç bir şeyden korkmazlar, göz yaşı dinlemezler, tavuğun altın yumurtladığının farkında değildirler, tüylerini yolmak ve tavuğu kesmekten asla çekinmezler. Fakat bu işlerde mahir olan bu tip de, memleketin hakiki realitesine, halkına, iktisadına, bünyesine tamamen yabancıdır, ötekiler kadar korkunç bir cehalet içindedir.

Modern vergiyi getirenler ve tatbik edenler hangi sınıf namına hareket eden insanlardır?

Bunlar (Kapı-kulu) ⁽¹⁾ sınıfın adamlarıdır. Cumhuriyetten sonra Türkiye'yi yine, Osmanlı imparatorluğu zamanında olduğu gibi kapı- kulu sınıfı -yani memur ve muharip, fakat hepsi iktidarın ve devletin kapısına bağlı olan insanlar- idare etmişlerdir. Şüphesiz her memleketi bir sınıf idare eder ve bundan dolayı o memlekette tatbik edilen kanunlar ve vergi usulleri o sınıfın menfaatinı uygun şekiller alır. Hakim sınıfın şuuru, devrin hakim şuurudur. Fakat demokratik memleketlerde sınıflar serbestçe teşkilat yaparlar, mücadele ederler, siyasi iktidarı ellerine alır, hakim sınıfı devirip tasfiye edebilirler. Nihayet demokrasi ve hürriyet nizamına ulaşmış memleketlerde bu nizama geçmek için iki büyük engel olan iki sınıfın hakimiyeti inkılaplarla tasfiye olunmuştur: 1) Asılzade 2) Kapı-kulu. Artık bu memleketlerde siyasi iktidara dayanarak sınıf diktatörlüğü yapmak imkanı kalmamıştır. Aynı zamanda bütün halk mecburi askerlik hizmetlerini ifa ettikleri ve vatan müdafaası her vatandaşın vazifesi olduğu için, kapı-kulu sınıfının "seni kurtaran benim, ben olmasam sen yaşayamazsın" gibi iddialarda bulunmasına da imkan kalmamıştır.

Bundan dolayı, tarihi bünyeleri ve kaderleri itibariyle, asılzade veya kapı-kulu tarafından idare edilen cemiyetlerde, gerçek manada hürriyet ve demokrasi teessüs edemez. Bu memleketlerde zaman zaman, kışın bulutlar arasından görünen zayıf güneş ışığı gibi, kısa süren hürriyet ve demokrasi devirleri bile siyasi iktidarın müsamahası, müsaadesi veya arzusu üzerine olur. Onun için bu gibi memleketlerde hürriyet veya istibdat yoktur, adalet veya zulüm vardır. Hakikatta da bu memleketlerde adil bir istibdat, anarşik bir hürriyete her zaman tercih olunmuştur.

⁽¹⁾ Kapıkulu, bir sınıfı ifade eden tabir olup, hakiki manada kullukla alakası yoktur. Ve devlet kapısına bağlı insanlar demektir.

Vakıa kapı-kulu sınıfı tarafından idare olunan cemiyetlerde hürriyet mücadeleleri de eksik değildir. Nitekim Tanzimattan sonra aramızda istibdatla mücadele eden hürriyet mücahitleri, fedakarlar, kahramanlar yetişmiştir. Fakat dikkat edilirse bütün bu kimseler hep kapı-kulu sınıfının arasındadır ve bütün davada fena idare eden kapı-kulu yerine iyi idare edecek kapı-kulunun işe hakim olmasını istemekten ibarettir. Dikkata şayandır ki istibdatla mücadele eden ve hürriyet inkılabı yapan bu insanlar, iş başına geçtikten sonra, eskilere rahmet okutacak derecede koyu müstebit olmuşlardır. Bu tarihi hadisenin, dün böyle olduğu gibi, yarın da aynı şekilde devam etmesini gayet tabii bulurum. Çünkü henüz kapı-kulu sınıfı tarafından idare edilen bir cemiyette siyasi hürriyet zararlıdır, yaşayamaz. Hakikatte kapı-kulu, serbest iş adamlarına ve onların teşkilat kurmalarına karşı mukavemet ettikçe ve düşmanlık besledikçe iktidarını devam ettirebilir. Onun için bu gibi memleketlerde siyasi hürriyet herşeyden evvel iktisadi hürriyete, meslek ve ihtisas adamlarının serbest topluluklar yapmalarına ve fikir hürriyetinin kurulmasına bağlıdır. Siyasi davalarımız ve mücadelelerimizin dün olduğu gibi bugünde: "Bu şahıslar memleketi fena idare ediyorlar, şu şahıslar ise namuslu ve fedakar olduklarından iyi idare edeceklerdir" mefkuresinden ibaret bulunması, parti programlarının ve ideolojilerin bir takım merasim ve teşrifat vasıtalarından addedilmesi ve mevcut olmayan fikirlerden ziyade mevcut olan şahıslara bağlanmamızın sebebi bundan başka bir şey değildir.

Bu istitrati yapmaktaki maksadım, kapı-kulu tarafından idare olunan bir cemiyette, hürriyet ve demokrasi nizamının hakim olduğu memleketlerde tatbik olunduğu gibi, getirilip tatbik olunan modern vergilerin ne hale geleceğini anlatmaktır. Kapı- kulu için vergi, herşeyden evvel geçim vasıtası olan maaşını sağlama yoludur. Bunun mali lisanda ifadesi nef'i Hazine -yahut- Hazine menfaatıdır. Keserin memur, Hazine tarafına daima yontmasının ve vergi usullerinde halkın ve mükellefin daima ezilmesinin sebebi budur. Kapı-kulu devletinde vergicilikte şüphe esastır. Çünkü vergiyi takdir, teklif ve tahsil için ayrılan memurların müşterek hissedenden mükellefle anlaşarak ve hile yoluna saparak aslan payı almaları mümkündür. Demokratik hürriyetler ve tenkit kapı-kulu devletinin başlıca düşmanı olduğundan, suistimaller işitilemez ve işitilmek korkusu olmadığından çok yayılabilir. Bu itibarla suistimalleri önlemek için devlet, en yüksek kademedeki dahi bulunsa, hiç bir memuruna itimat etmeyerek ve bütün vatandaşları kaçakçılık yapabilir addederek vergi kanunları ve usulleri koyar.

Şu halde demokratik bünyeli memleketlere mahsus bir şey olan modern vergi, mutlakiyet rejimi içinde yaşamağa mahkum olan bir kapı-kulu idaresi altında tek taraflı Hazine menfaatı, şüphe ve güvensizlik prensipleri içinde, kendine göre garip ve hazin şekillere bürünerek, tatbik olunur.

Bir memlekette modern vergilerin tatbik olunabilmesi için üç şart lazımdır: 1) Modern iktisadi bünye, 2) Vergi prensiplerinde ve tatbikatta memleketin şartlarına ve halkının mizacına göre gerekli değişiklikleri yapabilecek ve bunu tatbik edebilecek yetişmiş elemanların mevcudiyeti ve ilmi, mali zihniyetin hakim olması, 3) demokratik hürriyetlerin mevcudiyeti.

Bizde bu üç şartın da tam olarak mevcut olmadığı şimdiye kadarki devrimizde, hakikatte hiç bir suretle modern vergi tatbik edilmemiş ve modern olarak isimlendirilen, gerekçelerinde methüsena edilen, nazariyeciler tarafından desteklenen bütün vergiler, yerlerine kaim oldukları eski ve iptidai vergilere rahmet okutacak şekilde ve en randımanlı, fakat en harap edici tarzda tatbik olunmuş, şaşılacak derecede basit ve iptidai istihalelere uğramıştır. Bu gün Türkiyede kazanç ve muamele vergilerinin iktisadi ve mali hayatı ne derecede çöküntülere maruz bıraktığı meydandadır. Buna mukabil bu vergilerle Hazinesinin elde ettiği hakiki hasılat o kadar azdır ki, insan bu ufacık hayır için neden bu kadar kurbağanın ürkütüldüğünü hayretle sormaktan kendini alamaz. Kazanç ve muamele vergilerinde devletin ve

amme teşekküllerinin doğrudan doğruya veya dolayısıyla ödedikleri tenzil edilirse, geri kalacak hakiki hasılatın bütün vergi gelirlerimizin yüzde onunu bile teşkil etmediğini görürüz. Fakat bunu tahsil etmek için devletin iktisadi hayata vurduğu büyük darbeler dolayısıyla diğer vergi gelirlerinde hasıl olan ziyalardan ve halkın vergi ahlakını bozmaktan ve diğer bir çok zararlarından sarfı nazar - devlet aşağı yukarı aldığı kadarını sarfetmektedir. Bu realite karşısında bütçelerden mesela yüzde 10 tasarruf yapmak sayesinde modern diye içimize sokulan, fakat Türkiye'nin modern ekonomik bünyeye ulaşması imkanına set çeken bu vergileri tamamen kaldırmayı teklif etmek belki en doğru yol olacaktır.

Türkiyede hele aşarın lağvından sonra getirilmiş, devam etmiş, her gün sistemi, tatbikatı, nispetleri değişmiş, istikrarsızlık doğurmuş bir vergi reformu hareketinin yüzde yüz iflasla neticelendiği hakkındaki iddiam yeni değildir. Ben şahsen bu fikrimi 1930 senesi sonlarında, Atatürk'ün büyük yurt seyahatine, kendilerinin iktisat müşaviri olarak, iştirak ettiğim sıralarda, huzurlarında açıkça ifade etmişim. Bu ifademi tevsik etmek üzere Atatürk'le üç ay kitabımın 73 üncü sahifesini okumanızı rica edeceğim. Bu toplantıda ben vergi hasılatımızın halkın ödeyebileceğinden çok az olduğunu, fakat Fransıyı taklit ederek sözde reform yapı yapı memleketin vergi ödeme kabiliyetini tahrip ettiğimizi, vergi sistemlerimizin hele modern diye getirilenlerin tamamen değişmesi lazım geldiğini söylemişim. Atatürk bu beyanatım üzerine bana bir rapor hazırlamamı emretti ve toplantının sonunu:-Hamdi beyin raporunu bekliyoruz diye bitirdi.

Sayın arkadaşlar hemen şunu arz edeyim ki bu bekleme boşa gitmiştir. Çünkü ben üç ay kendilerinin yanlarında bulunmama, emirleri mucibince raporumu hazırlamış olmama rağmen Atatürk'e fikirlerimi bildiremedim, raporumu veremedim ve okutamadım. Bu hikayenin tafsilatı Atatürk'e üç ay kitabımda mevcut olduğundan bu hazin ve ibret verici hadise üzerinde durmayacağım.

Hazırladığım raporu dinletmek şöyle dursun okutmak dahi mümkün olamayınca bunları 1931 Temmuzunda "İktisadi Devletçilik" adlı bir kitapla neşrettim ve şahsen matbuat vasıtasıyla ve kitaplar ve makaleler yazarak mücadeleye başladım. Benim için maddi bir çok belalara sebep olan bu mücadelelerimden memleketim hesabına bir fayda sağlanamamış olması hala ızdırabımın en derin tarafıdır. Bahsettiğim kitabımın 142 inci sahifesinden itibaren, sözde modern vergilerin memleketi nasıl harap ettikleri anlatılmış ve tekliflerim ortaya atılmıştır.

Benim o zamanki teklifim çok radikaldi. Ben vasıtasız vergilerin, o tarihteki hasılat yekununun 44 milyon liradan ibaret olmasına, yani bütçenin aşağı yukarı dörtte birini bulmasına ⁽¹⁾ rağmen, hepsinin kaldırılabilceği iddiasındaydım. Bu suretle Türkiye sanki vergisiz bir memleket gibi olacak, bütün vergi ve maliye teşkilatı kaldırılabilcekti. Şüphesiz ki bu mübalağalı teklifi sırf mevcut vergilerin randımanlı, fakat çok zararlı bir şey olduğunu ispat için ortaya atmıştım. Aynı zamanda bunların çoğu sözde modern vergiler olduğundan, vergi reformlarının tamamen fiyasko ile neticelendiğini göstermek niyetindeydim. Bu vergilerin kaldırılmalarına mukabil devletin buğday alım ve satımını inhisarı altına almasını ve müstahsile idare edici bir buğday fiyat politikası takip etmesini, fakat şehirlerde ekmeğin bir sene evvelki fiyatlarla satılmasını ve aradaki farkın vergi hasılatı olarak alınmasını teklif ediyordum. Buğday organizasyonu davasını ilk ortaya attığım zaman, fani hırsların zebunu olanların fikrimi ve şahsımı çürütmek gayretleri arasında kaldım. İstanbul Liman İnhasarı Umum Müdürü olmama rağmen, mücadelede devam ettim. Fakat maalesef muvaffak olamadım. Memleketin bu yüzden uğradığı kayba gelince, bunun Milli bir felaket olduğunu, tarihimizin en müstesna devrini biçare ihtiraslar yüzünden boşuna harcadığımızı her zaman iddia ve ispata hazırım.

(¹) Çünkü o tarihte bütçe yekünü 200 milyon liraydı.

Şüphesiz ki yalnız vasıtalı vergilerle bir memlekette bütün vergi hasılatı sağlanamaz ve yine şüphesiz ki modern vergicilik bakımından vasıtalı vergilerin azalması ve gelirlere dayanan vasıtasız vergilerin çoğalması ve bütçenin daha çok bu ikincilere sağlanması bir gayedir. Yaptığım teklifle bu gayeyi ihmal ettiğimin farkındayım. Fakat ben kendi realitelerimizi bilmeyen taklitçi vergi reformcularımızın memlekete ne büyük zararlar yüklediklerini, buna mukabil hazineye de bu milletin vermesi mümkün olanı sağlayamadıklarını ispat etmek istiyordum. Aradan geçen 18 seneye rağmen bugün maalesef aynı durumdayız ve durmadan, memleketin bünyesini, iktisadi ve ahlaki hayatını sonsuz çöküntülere ve zararlara sokarak vergi reformları yapmaktayız. Her reform yaptıkça fena bularak hep şikayet ettiğimiz eski vergiyi mübarek şey gibi rahmetle anıyor ve geçmiş günlerimizde ne diye bu mübarek şeyi beyenmediğimizi kendi kendimize sorarak yeni reformu bir belai ilahi gibi görüyoruz; fakat ondan da daha fenası gelir diye şikayete dilimiz varmıyor. Bugün memlekette, vergilerin en fenası olduğuna hiç şüphe olmayan, aşar hasreti gün geçtikçe çoğalmaktadır. Bir referandum yapılsa aşarın kazanacağından korkarım. Dünyanın en kötü ve en ibdidai vergisi haline sokulmuş olan Kazanç vergisine şimdi herkes tahammül göstermektedir. Çünkü en ileri vergi diye methedilerek Gelir Vergisi ismi altında yapılmak istenen bir reform tehlikesi hepimizi uyandırmış ve susturmuştur. Şimdi şu iptidai ve zalim Kazanç Vergisine, denize düşüp yılana sarılan insan gibi, ticaret aleminin taraftar olmasının sebebi budur.

Vergi reformundan, iptidai vergi sistemlerini yıkıp yerine modern ve adil vergiler ikame etmek ve bu yolda inkılaplar yapmak gayretimizden herkes korku duymaktadır. Bunun sebebi, yukarıda da belirttiğim gibi, reformu yapanlarla tatbik edenlerin cemiyetin bünyesini tanımayan, iktisadi hayatın tamamen dışında kalan kapı-kulu (memur) sınıfına mensup olmaları ve bu sınıfın şuur ve zihniyeti altında modern sanılan vergileri kendimize göre evirip çevirip tatbik etmeleri ve hazine menfaati bakımından ve dar bir görüşle beş alacak yerden bir dahi almadan, fakat kimseyi de memnun etmeden kırıp döken ve memlekette modern ekonomi bünyesinin kurulmasına ve yaşamasına imkan vermeyen bir vergi tatbik etmeleridir.

Herşeyden sarfı nazar, bugün tatbik edilen iki baş vergi, yani (Buhran, Muvazene ve saire gibi isimler altındaki kostüm farklarıyla birlikte topyekun) Kazanç Vergisi, dönmüş dolaşmış eski Temettü vergisi haline gelmiş, muamele vergisi de adeta sanayi üzerine konan bir aşar halini almıştır.

Kazanç Vergisinin 8000 küsur beyannameli mükelleften alınan kısmı ezicidir, modern ticaretin ve ekonomik hayatın kurulmasına düşmandır; bunların hepsinden sarfı nazar nihayet 500.000 mükelleften sadece 8000'i hakkında tatbik olunuyor. Binaenaleyh bu küçük parçaya bakarak bunu gelirler ve kazançlar üzerine modern vergicilik usulleri ve zihniyetleriyle konmuş bir vergi olarak telakki edemeyiz. Bu daha ziyade devlet memurlarından, muntazam işletmelerde çalışan işçilerden alınan ücret vergisiyle bir kaç yüz bin mükelleften alınan maktu temettü vergisinden başka bir şey değildir. Yani Cumhuriyetten sonra geri bularak lağvettiğimiz temettü vergisi isim değiştirerek, daha çok zarar vererek yaşamaktadır. ⁽¹⁾

(¹) Bu satırların muharriri bu günkü kazanç vergisini, gelir vergisi gerekçesinde yerin dibine batıran Maliye ile tamamen hem fikirdir. Küçük bir kısım kazanç vergisi, büyük kısmı patçat ve ücret vergisi karışık bir sistem tatbik ediyoruz. Maliye kolayca yakalayabildiğinden alıyor ve çok ağır alıyor; alması güç olanları da ya tamamen vergi dışı bırakıyor, yahut bunlardan deveye kulak kabilinden bir şey alıyor. Mesela Ziraat sahasında makine ile ziraat yapanlar ve devletin himaye ettiği fiyat sayesinde yüzbinler kazananlar tamamen vergi dışındadır. Dahili ticarette, nakliyat, spekülasyon işlerinde çalışan binlerce çok para kazanan mükellef bir polis memuru kadar bile vergi ödememektedir.

Fakat kanunu bu hale koyan Maliye değil mi? Eğer buna mecbur olmuşsa, gelir vergisinde bu mecburiyete düşmeyeceğini nasıl ispat edebilir? Yok, eğer bunu düzeltmek, kazanç kanunununu, mükellefiyet hududunu ve beyannameyi, nisbetleri makul hallerde ayarlıyarak adil ve tatbik etmek kabilse niye bunu yapmıyor?

Yoksa bugünkü verginin hem vatandaş, hem de devlet bakımından ileri tutar yeri yoktur.

Muamele vergisine gelince, bu verginin dayandığı iki prensip vardı: 1) İnorganik enerjinin yarattığı fazla kıymetten devlet hissesi almak, 2) Mali zaruretlerle ithal mallarına tamamlayıcı gümrük resimleri şeklinde konan muamele vergilerinin iç sanayi eşyası fiyatlarında yarattığı fazla kıymetler, devlet hesabına toplamak.

Her iki prensip bakımından bu verginin ayrı tatbik şekilleri aranmalı, bulunmalı; nihayet bunlar olmazsa bu suretle hasıl olan fazla kıymetleri, kazanç ve gelir vergileri veya ham maddelere konacak vergiler gibi şekillerle toplamalıydı.

Bildiğimiz veçhile durum böyle olmamış ve modern prensiplere uygun prensiplere dayanan muamele vergisi, hatta kazanç vergisinden daha ağır şekilde memleketin modern ekonomik bünyeye ulaşmasına mani olmuş, fabrikalardan makineleri söktürmüş, elektrik ve motor yerine insangücü çalıştırmağa zorlamış, toplu fabrikasyon işini esnafılık işletmesi haline sokmuş, dağıtmıştır. Memleketin sanayi inkılabı, makineleşmesi davasına, ki tek kurtuluş yolumuzdur, muamele vergisi kadar zarar veren, mani olan hiç bir vergi veya tedbir düşünülemez, bulunamaz. Vergi Türkiyenin modernleşmesine, makineleşmesine set çeken öyle korkunç bir kara kuvvet halini almış ve bu hareketi öyle adım adım takip ederek körleştirmiştir ki, bu verginin hazineye gelir sağlamak için değil, sırf bu gaye için konduğu ve tatbik edildiği bile iddia ve ispat olunabilir.

Hakikatta bu gün muamele vergisi, ziraat sahasından kaldırılan aşarın daha yıkıcı şekilde sanayie tatbikinden başka bir şey değildir.

Kazanç vergisinin de iptidai bir temettü vergisi karakteri bir tarafta, beyannameliler hakkında tatbik edilen şekliyle de sermaye topluluğuna ve modern ekonomik cihazlanmağa mani olan bariz karakteri öbür tarafta göz önüne getirilir ve muamele vergisinin de en zararlı şekilde bir sanayi aşar vergisi olduğu düşünülürse, yirmi beş senelik vergi reformu hareketlerimizin ne şekiller aldığını acı acı anlamış oluruz.

Bu mütalaaya göre şimdi yapmağa mecbur olduğumuz vergi reformunun esaslarını, bu kısa tebliğ çerçevesi içinde şemalamağa çalışacağım.

Evvela kazanç vergisi reformu:

Büyük millet meclisinde incelenmekte olan gelir vergisi kanun projeleri, bu sahada yeni bir reform hareketine girişildiğini göstermektedir. Bu reformun başlıca esası şudur: Her şahsın çeşitli kaynaklardan bir yıl içinde elde ettiği her türlü gelirler toplanacak, bunların yekunu üzerinden beyanname ile vergisi alınacak: bu suretle yüksek gelirlerden yüksek tarife altında vergi tahsil edilebilecektir. Ancak ziraat sahası, yani Türkiyede milli gelirin yarısından fazlasını içine alan saha vergi dışında bırakıldığından, yeni verginin de mevzuu, ufak farklarla, bugünkü kazanç vergisi mevzuundan ibarettir.

Bu prensip altında yapılmak istenen yeni reform kanun projesi de, her reform hareketimiz gibi gerekçe lahiyasında sosyal adalet ve ileri vergicilik bakımlarından inandırıcı ve okşayıcı müdafaalarla takdim edilmiştir.

İstanbul tüccar derneği bu reform hareketinin şimdiye kadar giriştiğimiz ve her biri iflasla neticelenmiş olan bütün reform hareketlerinin hepsinden fazla cüretkarane olduğunu, zararlar ve tahripler doğrucağını, memleketi iktisadi, mali ve ahlaki buhranlara sürükleyeceğini düşünerek derhal harekete geçmiş, mütehassıslardan müteşekkül bir komisyon kurmuş, raporlar hazırlamış, aylık toplantılarında kararlar almış, nihayet Büyük Millet Meclisi azalarına, matbuata ve bütün efkârı umumiyyeye hitap ederek içine düşülmek üzere hazırlanan tehlike çukuruna herkesin dikkat gözünü çekmeğe muvaffak olmuştur. Derneğin son derece ikna edici ve ilmi delillere

dayanmış olan mütalaaları ayrı rapor halinde neşredildiğinden, bunları tekrar edecek değilim.

Bu seferki vergi reformcularımız, gözlerini Fransaya değil, şimdiye kadarkilerin aksine olarak, Almanya, Amerika ve İngiltere gibi memleketlere dikmişlerdir. Kazanç vergisi üzerinde yapılan reformun muvaffak olmamış bulunması, kabul edilen Fransız sisteminin geriliğine atfedilerek en ileri vergi sistemini bulup onu kabul edersek o zaman reform yapılmış olur, denmiştir. Gelir vergisi gerekçesi böyle söylenmesine rağmen, teklif edilen proje "Hazine menfaati"na göre hareket eden maliyeci zihniyetin reform namıyla ne yapmak istediğini göstermektedir. Çünkü proje kanunlaşır sa memlekette şu vaziyet tahakkuk edecektir.

1- Bu gün hemen her mahalleye abidevi binalar halinde yayılan maliye teşkilatı en az dört misline çıkacak, memurları ve mütehassısları o nisbette çoğalacaktır.

2- Şimdi nihayet 8000 küsur mükellef hakkında ve o da onların sadece ticari kazançları hakkında mevcut olan şüphe bütün vatandaşlara sirayet edecek ve herkes maliyenin gözündeki bir vergi kaçakçısı muamelesine tabi tutulabilecektir.

3- Hulasa gelir vergisi tatbik edildiği gün - eğer hakkıyla tatbik edilmek istenirse- bu memlekette rahat nefes almak bile güçleşecek; yok idarei maslahat yolu açık kalacaksa o zaman da mükellefi kaçakçılığa ve memuru da suistimale sürüklenme tehlikesinden süzülerek geçirilecek bir miktar hasılat hazineye girmiş, yine bütçe açığı, yine mali güçlük, yine bir reform hareketi ve teşebbüsü devam etmiş olacaktır.

Kanaatımca bu memleketin maliyesi, iktisadi ve ahlaki vergide reform ve inkılap hareketlerinin kurbanı olmuştur. Gelir vergisi reformu ile bu kurbanlık mevcudiyet artık son ve kat'i tehlikeye sürüklenmektedir.

Hakikatta maliyenin gelir vergisi reformuyla yapmak istediği şey bu günkü vergi hasılatını en az iki misline çıkarmaktır. Bu gayeye erişmek mümkün mü, değil mi? Bu ayrı meseledir. Bu gün kazanç vergisi kanunu ile hazinenin bir takım mükelleflerden çok az vergi aldığı şüphesizdir. Yüzde 82 ye kadar vergiye tabi tutulmuş müesseselerden bir kısmının da bunu ödeyenlerin yaşayamaması cihetiyle, vergi kaçakçılığı ettikleri ve hakikatta maliyenin alabileceğinden de mahrum olduğu muhakkaktır. Bütün bu mahzurlar kazanç vergisi kanununun dayandığı prensiplerde değil, o prensipleri kanun ve talimat haline koyan ve tatbik edenlerin tek taraflı oluşlarında ve vergiyi sınıf istismarı için vasıta gibi kullanmalarındadır. Bunlar gelir vergisiyle değişecek mi? Değişecekse o zaman hiç olmazsa kazanç vergisi prensibi yani iyi kötü alıştığımız bir şekil altında reform yapalım. Bu daha çok kolaydır ve lazım olanı da budur. Eğer zihniyet değişmiyecekse o zaman da vergi reformundan filan bahsetmeyerek düpe düz yapmak istediğimiz zamları ortaya koyup bunu kanunlaştıralım. Bu ikinci şekil muhakkakki, dolambaçlı yoldan ve sözde reform hareketinden çok daha az zararlıdır.

Maliye, gelir vergisi reformu ismi altında yapmak istediği zamları, bu tasarıların ilk hamlede Meclisten çıkamaması ve iç yüzünün anlaşılmağa başlanması dolayısıyla elde edemedi. Bunun üzerine şimdi, daha kestirme şekilde Meclise yeni bir kanun projesi sunduğunu haber alıyoruz. Bu projeye göre iradı gayri safi üzerine maktu vergiye tabi olanlara yüzde üç yüze yakın bir zam yapılacaktır ve ancak bunların isterlerse beyannameye girebilecekleri kabul olunacak, sonra da yol vergisi sabit ve asgari birer rakam olarak kalmayıp büyük gelirlerden 10 bin lirayı geçecek hadlere kadar yükselebilen bir nisbet altında dereceli tarife ile tatbik edilecektir. İşte bu iki zam, aşağı yukarı, gelir vergisi reformu ile maliyenin asıl elde etmek istediği şeylerden ibaretti. Bütün nazariyeler, tarifelerin eksiltilmiş gibi gözükmesi vesaire hep

bunun içindi. Şimdi Büyük Millet Meclisi hakiki çehresini görebildiği bu yeni reformu, şüphesiz ki, devletin mali ihtiyaçlarını da göz önüne alarak tetkik edecektir. Gelir vergisi reformunu reddetmesi şartıyla, Büyük Millet Meclisinin bu yeni zam vesilesiyle topyekün Kazanç kanunu üzerinde bir reforma karar vermesini temenni ederiz.

Kazanç vergisi prensipleri dahilinde reformun manası kısaca şudur:

1- Alışılmış olan fena vergi, alışılabilecek en iyi vergiden daha hayırlıdır. Bu vergicilikte şaşmıyan bir prensiptir. Yirmi küsur senedir tatbik edildiğinden mükellefi de, memuru da kazanç vergisi prensiplerine alışmıştır. Kaldı ki gelir vergisi şeklindeki sözde reformun vereceği zararlar gün gibi meydandadır.

2- Kazanç vergisiyle, tasarlanan gelir vergisi arasında sistem farkı şu noktaya inhisar ediyor:

Birincisinde her gelir doğduğu yerde ve ayrı ayrı tarifeler ve esaslar altında vergilenmektedir; ikincisinde, yani tasarlanan gelir vergisinde, bütün kazançlar toplanarak yekünü bir tek tarife altında vergiye tabi tutulmaktadır. Bu bakımdan şimdiki kazanç vergisi de -tatbikat şekli değil, fakat prensibi bakımından- bir gelir vergisidir.

Bu tarz gelir vergilerine sedullere ayrılmış sistem denmekte, az veya çok farklarla Fransa, İtalya, İngiltere, hatta Amerikada tatbik olunmaktadır. Bizde tasarlanan gelir vergisi ise, bu vergilerin (unitaire) veya global denilen cinsidir ki daha çok Alman vergi sistemine -yine prensibi bakımından- benzemektedir. Şu halde modern vergicilikte kazanç vergisi ve gelir vergisi diye iki sistem yoktur, gelir vergisinin ayrı iki tarzı vardır. Biz alışılmış olmasına ve bünyemize daha uygun düşmesine göre birinci tarza taraftarız.

3- Gelirlerin doğduğu yerde vergilendirilmesi ayrı ayrı tarifeler tatbikine imkan verir hem vergi adaletini ve hem de randımanın daha iyi, tahakkuk ve tahsilin daha kolay olmasını sağlar. Mesela emekten doğan gelirler için, çoğu vergi dışı bırakılmak şartıyla, düşük ve az müterakki bir nisbet, sermayeden doğan gelirler için orta ve biraz daha müterakki bir nisbet, makinenin ve inorganik enerjinin kullanıldığı işlerden doğan gelirlerde ise yüksek ve müterakki nisbetlerin tatbiki, ancak sedüllere ayrılmış kazanç veya gelir vergisi sisteminde mümkündür. Aynı zamanda, sosyal, ekonomik ve mali mülahazalarla her sedül içinde de farklı tarifeler tatbik olunabilir.

Bu mülahazalara dayanarak İstanbul Tüccar Derneği kazanç vergisi rejiminde ne gibi bir reforma taraftar olduğunu raporunun teklifler kısmında hülasa etmiştir. Ben buna yalnız bu vergi mevzuunun daha genişletilerek, bilhassa makine ve inorganik enerji kullanılarak elde edilen zirai kazançları da içine almasını teklif edeceğim.

Muamele vergisine gelince, bu verginin memlekette sanayiye büyümeğe, toplanmağa ve ileri teknik vasıtalar kullanmağa doğru olan hareketliliğini tamamen baltaladığı ve birçok zararlar doğurduğu şüphesizdir. İyi bir kazanç vergisi reformu yapılırsa, sanayi üzerine konan bu aşar vergisinin tamamen kaldırılabilirliğine kaniim. Muamele vergisinin sağladığı hasılat, bugün müstehliklerin fiat kanalı ile ve vergi şeklinde ödediklerinin küçük bir kısmıdır. Bugün birçok sanayici son derece kaçakçılığa müsait olan bu vergiyi kendisi tahsil etmekte ve gizli yollarla kazancına eklendiğinden bu miktarı kazanç vergisi matrahından da düşmektedir. Muamele vergisinin tamamen kaldırılmasından doğacak açığın mühim bir kısmını kazanç vergisindeki fazlalık tamamlayacaktır. Gümrüklerde muamele vergisine tabi olan maddeler karşılığı olarak bir takım sanayi ham maddelerinde, hatta bazı sanayi mamullerinde bir istihlak vergisinin konması düşünülebilir. Bu nokta ayrı bir inceleme mevzuudur. Prensip itibarıyla bugün beş kişiden fazla adam çalıştıran terzi

dükkanlarına, tamir atölyelerine kadar yayılmış olan bu tahrip edici ve iptidai vergiyi esasından kaldırmak lazımdır.

Son söz olarak A dan Z ye kadar bozuk olan devlet teşkilatımız, devletçiliğimiz ve vergi sistemlerimiz üzerinde topyekün bir reformun hasretiyle tutuştuğumuzu söylersem, hepimizin duygularına tercüman olacağımı umar ve beni dinlediğinizden dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım, aziz arkadaşlarım.

2. Gelir Vergisinin Yurdumuza Sağlayacağı Faydalar Üzerine Mütalaalar

İSMET ALKAN

İstanbul Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu Tedris Heyeti Üyesi ve İşletme Mecmuası Sahibi

I- Giriş

Memleketimizde bugün hali meriyette bulunan "Kazanç Vergisi Kanunu"nın uzun yıllar yarattığı akisler, tatbikattaki durumu ve tesirleri ile bünyesi ve mahiyeti hepimizce malumdur. Bu itibarla, bu hususta fazla bir şey söylemeden memleketimizde de tatbiki için uzun bir zamandanberi üzerinde çalışılan ve halen de ilgili Bakanlık ve Büyük Millet Meclisi organlarınca son tetkikleri yapılmakta olan "Gelir Vergisi" mevzuuna 1948 Türkiye İktisat Kongresi vesilesiyle de, temas etmek ve bu konuda beliren kanaatlerimizin muhassalasını sayın kongre umumi heyetine arz etmek istiyoruz.

Gelir vergisi bütün heybet ve şümuliyle, memleketimizde bir vergi rejiminden diğer bir vergi rejimine geçmenin sembolü ve amili olacaktır. Ve bu sebeptendir ki, o yurttaki bir vergi inkılabı yapmak gibi büyük bir davanın esas meselesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu derece hayati bir yurt ve meslek davasının her bakımdan ve en ince teferruatına kadar değilmesi ve incelenmesinin, arzu edilen mutlu gayeye ulaşılması bakımından da tam bir zaruret olduğuna inanıyoruz.

Kaldı ki, Gelir vergisi evvelce tatbik edildiği memleketlerde olduğu gibi yeniden tatbik alanı bulacağı yerlerde de, lehinde ve aleyhinde hükümlere varılacak kanaatler izhar edilecek, müzakere ve münakaşa olunacak derecede etraflı ve şümüllü bir konudur. Her ne kadar biz, şahsen kendi görüş ve düşünüşümüzün muhassalasını olan kanaatlerle, gelir vergisinin memleketimizde de tatbikini arzu edenler ve faydalı bulanlar arasında bulunuyorsak da, fikir ve ilim hayatının prensip ve kaidelerine tam manasiyle riayetkar ve hürmetkar kalarak, mevzuun her cepheden müzakereye ve münakaşa edilerek, beliren, ilmi ve mantıki oldukları için de ekseriyetin tasvibine mazhar olacak fikir ve kanaatlerin meydana çıkmasını da aynı derecede istiyenlerdeniz. İşte, bu inançla, bu konu üzerindeki mütalaalarımızı önünüze sereceğiz.

1948 Türkiye İktisat Kongresi münasebetiyle, memleketimizin böyle hayati bir davasına el atılmış olmasını görmekten mütevellit bir memnuniyetle biz, gelir vergisinin yurdda tatbik edildiği takdirde sağlayacağı faydalar üzerinde durmak ve bu bakımdan bahis mevzuu olabilecek muhtelif noktaları belirtmek istiyoruz. Bu tebliğimizin esas gayesini bu mütalaalar teşkil edecektir.

II- Gelir Vergisi Tatbikatının Sağlayacağı Faydalar Üzerinde Mütalaalar

A- Umumi Mülâhazalar:

Bu husustaki düşüncelerimizi açıklamadan evvel hemen kaydedelim ki, her yeni hareketin, hamlenin, teşebbüsün ve inkılabın iyi ve fena, mahzurlu ve faydalı tarafları olduğunu kabul etmek lazımdır. Yüzde yüz bir fayda sağlayacak fakat hiç bir mahzuru bulunmayacak bir hareketin, bir teşebbüsün mevcudiyetine inanmak güç

olsa gerektir. Bu itibarla, elbette, gelir vergisinin tatbikatında da, bilhassa ilk zamanlarda, çeşitli müşküllerle karşılaşılacağını kabul etmek lazımdır. Fakat bu, gelir vergisinin memleketimiz için faydalı taraflarını red veya inkar etmeğe bir sebep teşkil edemez kanaatindeyiz. Her teşebbüste, her işde, her harekette, hele inkılap mahiyetini haiz bir hamlede elbette çeşitli zorluklar, bir çok müşküller, kökleşmiş itiyatları ortadan kaldırmak gibi hakikaten kolay olmıyan meseleler de bahis mevzuu olabilir. Fakat, işin esas bünyesinden mütevellit faydalar melhuz ise, buna hemen karar vererek harekete geçmek ve mahzurları, güçlükleri, alınacak en iyi ve süratli tedbirlerle karşılamak, yok etmek, gidilecek en doğru yol olsa gerektir. Bu hususta harekete geçip gerekli tedbirleri almak ise, tabiatıyla yakın ilgililerin en mühim vazifesidir.

Memleketimizde muhtelif alanlarda şimdiye kadar başarılmış inkılaplarda da müşahade edildiği veçhile esas ve en mühim mesele, iyi düşündükten ve ölçüp biçtikten sonra, evvela bir prensip kararı vermektir. Vergi reformumuz bakımından da en önemli nokta kanaatimizce, bu olsa gerektir. Verilecek böyle bir prensip kararı neticesi gelir vergisi tatbikatına geçilirse, bu büyük hamle tahakkuk etmiş ve reform başlamış bulunacak ve bundan sonra, bu bakımdan doğacak çeşitli müşkülleri birer birer yenmek yolu tutulacaktır. Fakat, eğer bu hamle bugün ve bir an evvel yapılmaz veya geciktirilirse, her zaman için yeniden başlamak mecburiyeti dolayısıyla yine aynı zorluklarla mücadele zarureti hasıl olacaktır kanaatindeyiz. Takdir buyurulacaktır ki, ilaç da içilirken zehir gibi acı olabilir, fakat, onu içmeğe başlamış olmak mevcut hastalığı tedavi etmek demektir.

B- Gelir vergisinin memleketimiz için sağlayacağı esas faydalar:

Memleketimizde gelir vergisi rejimine geçişin sağlayacağı çeşitli faydalar vardır. Bunların belli başlılarını, umumi bünyemiz iktisadi inkişafımızın icapları, makul ve mantıki bir mülâhazanın neticeleri halinde aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

- 1- Vergi rejimimizde bir inkılap yaratması,
- 2- Verginin adalet prensibi mucibince cibayeti imkanlarını vermesi,
- 3- Devlet gelirlerinin artmasını sağlaması,
- 4- Vergi kaçakçılığına mani olması,
- 5- Tüccara, geniş manasiyle, hesabını bilmek ve açıkça vermek hususunda teşvikkar ve faydalı olması,
- 6- Geniş halk kütlelerinde hesap tutmak ve vermek zihniyetini yerleştirmesi bakımından terbiyevi tesirlerde bulunması,
- 7- Yurdumuzun bu bakımdan da ileri memleketler arasına katılmasını sağlaması,
- 8- Meslek alanında yetişenlere ve yetiştireceklerine iş sahalarının açılmasını temin etmesi ve mesleki bir inkişafa sebep ve amil olması.

Gelir vergisinin memleketimizde de tatbiki halinde sağlayacağı faydaların en mühimlerini bu suretle toplu bir halde meydana koyduktan sonra, bunların herbiri üzerinde esas mahiyetlerini belirtmek maksadiyle kısaca durmak istiyoruz.

- 1- Vergi rejimimizde bir inkılaba ihtiyaç olduğu malum olan mucip sebepleriyle bir vakıa olduğuna göre, gelir vergisinin yurttan tatbiki sayesinde bu inkılap tahakkuk ettirilmiş ve bu suretle bu alanda da hayırlı bir inkişafa doğru gidilmiş olacaktır. Bunun memleket ve iktisadi hayat için büyük bir önemi vardır.

2- Kazanç vergisi kanununa istinat eden mevcut rejimden, bilhassa vergide adalet prensibini tahakkuk ettiremediğinden uzun yıllar ve daimi surette herkes şikayet etmiştir. Bu tam bir hakikattir. Buna göre, gelir vergisi, vergide adalet prensibinin icaplarını yerine getirecek bir vasıta ve amil olacak, bu bakımdan da büyük bir haksızlığı önleyecektir ki, bunun da ehemmiyeti pek büyüktür.

3- Gelir vergisi kendi bünyesinde mündemiç müsait imkanları ile, devlet gelirinin artmasını temin edecektir. Ayrıca, bu faydanın başlı başına büyük tesirlerini, mükelleflerin ödedikleri vergi hadlerinde de görmek mümkün olacaktır. Bu suretle her iki yönden esaslı faydalar sağlanacaktır.

4- Gelir vergisinin, bir taraftan da, vergi kaçakçılığına mani oluş gibi müessir varlığını unutmaya imkan olmasa gerektir. Bu husus da her bakımdan üzerinde durulacak mahiyette önemli bir meseledir.

5- Gelir vergisinin tüccar ve iş adamları için bahis mevzuu olabilecek büyük bir faydasını da, evvela bir mecburiyet ve mükellefiyet halinde bile olsa, hesabını iyice bilmek, gittiği yolu tam manasiyle görebilmek, işletme bünyesini tetkik ve tahlil ettirebilmek ve hesabını kolayca ve açıkça verebilmek gibi esaslı imkanları sağlaması teşkil etmektedir. Bir tüccar, iş adamı ve işletmeci için bunların büyük değer ve önemlere haiz oldukları aşikardır. Zamanla daha iyi anlaşılacak ve görülecek olan bu esaslı faydaları sebebiyle, bir müddet sonra, faraza defter tutma mükellefiyeti kaldırılmış olsa dahi, bundan hiç bir iş adamı vazgeçmek istemeyecektir. Bu durum aynen diğer memleketlerin bu alandaki inkişaflarında da müşahade olunmuştur. Nitekim, ilk anlarda defter tutmaya ve hesabını bilmeye karşı alınan menfi cephe, zamanla ve temin ettiği mühim faydaları görüldükten sonra, tamamen şeklini değiştirmiştir. Umumiyetle insanlar, göreneklerini, geleneklerini ve alışkanlıklarını hiç bir yerde kolayca terketmemişlerdir. Fakat, iyiyi, faydalı olanı da bizzat müşahade ettikten sonra da asla bırakmamışlardır. Bu itibarla, belki bugün için böyle bir mükellefiyete karşı çeşitli mahzurlar mülâhaza eden iş adamları bulunabilir, bu mevzuda muhtelif menfi mütalaalar ileri sürülebilir. Hatta bunları söyliyener kanaatlerinde samimi olabilir ve bir an için inandırıcı sebepler de bulup zikredebilirler. Fakat, bunların hiç biri bu alanda dünyaca denenmiş hakikatlerden, geçirilmiş tecrübelerden kuvvetli ve değerli olamaz. Bu itibarlardır ki, her şeye rağmen, gelir vergisi, tüccar ve iş adamına bu bakımdan da faydalar sağlayacak bir bünye arz etmektedir.

6- Gelir vergisinin geniş halk kütleleri üzerinde yapacağı terbiyevi tesiri de, bize temin edeceği büyük faydalar arasında saymak yerinde olur kanaatindeyiz. Bilindiği veçhile, muhtelif içtimai sebepler saikiyle halkımız, hesap ve bununla ilgili hususlar bakımından henüz pek iptidai şartlar içinde bulunmaktadır. Umumi hayatında muhtelif ödemeler karşılığı olarak (mesela, yol vergisi makbuzu, elektrik, su, havagazı makbuzları, kira makbuzu ve hatta borç senetleri v.s.) aldığı vesikaları saklamamak, buna bile ehemmiyet vermemek yüzünden birçok defalar mükerrer tediyelerde bulunmak durumuna düşmektedir. Esasen bu hususta esaslı bir fikri de yoktur. Halbuki, diğer ileri memleketlerde fertler kendilerine ve ev idarelerine ait muntazam surette hesabi kayıtlar ve dosyalar tutmakta, bu hususu, hayat ve yaşayışlarının tabii ve itiyat haline girmiş bir vazifesi olarak kabul etmekte ve hatta bundan ayrı bir zevk bile duymaktadırlar. Bundan maada, bu vasıf, bugünkü cemiyet hayatında, bir milletin ve onun fertlerinin olgunluk ve kültür seviyesinin miyarı sayılacak bir mahiyet de arz etmektedir. Memleketimizde ferdin hayat ve seviyesinde bu bakımdan da bir an evvel bir gelişme temin etmek her halde çok faydalı ve iyi olacaktır. Hesabını tutmak ve bilmek, sırasında menfaatlerini bu suretle koruyabilmek imkanı ve bilhassa bu zihniyetin geniş halk tabakalarına yayılmasını sağlamak hususu, gelir vergisinin sosyal bünyemizde gerçekleştirilmesine amil olacak mühim bir inkılap addedilmeğe layıktır kanaatindeyiz.

7- İstiklal ve hürriyetini kurtuluş savaşları ve Lozan sulhu ile elde etmeğe muvaffak olan yurdumuzda birçok önemli inkılaplarla ileri memleketler safına geçmiş ve girmeğe çalışan memleketimiz, bu alandaki yeni hamlesiyle de aynı gayenin tahakkukuna doğru gitmek yolunda mühim bir adım daha atmış olacaktır. Gelir vergisinin ileri memleketlerde ve hatta bize komşu ülkelerde tatbik alanı bulmuş bir vergi rejimi olduğunu hatırlamanın görüşümüze bu bakımdan da hak vermeğe kafi bir sebep teşkil edebileceği mütalaasındayız.

8- Gelir vergisinin memleketimizde sağlayacağı büyük faydalardan biri de, hiç şüphesiz ki, bu meslek alanında yetişenlere ve yetiştireceklerine, meslek okullarını bitirerek iş hayatına atılacaklara iş sahaları açılmasını temin etmek bakımından yaratacağı imkanlardır.

Bilhassa memleketimizde adetleri günden güne çoğalan ticaret okullarını bitirenler, muhasebe ve hesap işlerinde çalışacak vazife alacak elemanlardır. Bugün yurtda 25 ten fazla ticaret okulu mevcuttur. Genç nesil, meslek hayatına seneden seneye büyüyen rakamlarla katılmaktadır. Bunlara genişleyen, her bakımdan inkişaf kaydeden iş alemimizde vazife vermek, yarınki gelişmelerimiz için zaruridir. İş hayatı dar çerçevesi içinde kaldıkça ve tutuldukça bu alanda mutlu bir inkişafa doğru gidilmesine imkan yoktur. Birbiriyle çok yakından münasebettar olan bu meseleleri, ayrı ayrı ve mücerret manalarıyla düşünmeğe veya birbirinden ayırmağa ve bu suretle mütalaaya imkan olamaz. Bu davada meslek hayatının faal unsuru olan tüccara, iş adamına büyük vazifeler terettüp etmektedir. Fedakarlık da sayılsa, evvela fuzuli masraf olarak da kabul edilse, bugün için lüzumsuz da addedilse, bu bakımdan geniş görüşlü olmak aynı zamanda mesleki bir borçtur. Bugün, diğer ileri memleketlerde yalnız muhasiplik değil, çeşitli bilanço tetkikleri, işletme organizasyonları, rantabilite ve likidite hesapları, işletme planları ve istişareleri yapmak suretiyle iş alemine her hususta geniş ve mühim yardımlarda bulunan bir mesleki zümre mevcuttur ve ticaret mepsuplarına çok faydalı olmaktadır.

Bizde bu mevzuda ve bugün için dile dolanan: kafi muhasip var mı? İyi muhasip nereden bulunacak? Şimdi böyle masraflara ne lüzum var? gibi ilk nazarda kuvvetli gibi görünen mukabeleler, iş ve meslek hayatının beka davasıyla ilgili böyle hayati bir meselede asla esaslı bir kıymet ifade edemez. Bu memlekette bugün bile kafi muhasip vardı, yarın ise, bu yurt, her halde daha pek çoklarını yetiştirecek bir bünye arz etmektedir. Halen iyi muhasip de hiç şüphesiz mevcuttur. Esasen o iyilik vasfını iş hayatında perçinleşen ve takdir gören varlığıyla kazanacaktır. Bundan başka, ona verilecek para da hiç bir zaman fuzuli bir masraf değildir, çünkü, bu çalışmalarda yapılacak bu masrafın kat kat fazlasını karşılayacak faydalar bahis mevzuudur. Diğer taraftan düşünmek mecburiyetindeyiz ki, her şeyden evvel memleketin umumi bünyesi, iş ve meslek hayatının kanunları, prensipleri, icapları, her ileri memlekette olduğu ve görüldüğü gibi bizde de bunu amir bulunmaktadır. Bu sahada hizmet için yetişen vatan evlatlarını, kendi öz çocuklarımız gibi, işsizliğe mahkum ve meslek faaliyetlerimizde onların mevcudiyetinden kendimizi mahrum etmeğe hakkımız yoktur.

III- Netice

Gelir vergisinin memlekette tatbikini, yalnız ve yalnız onun esaslı ve özlü faydalarını düşünerek ve bu fikirlerin mantıki bir sonucu olarak uygun buluyoruz. Bizim kanaatlerimize veçhe veren başka bir mülahaza, hiç bir menfaat kaygusu veya hissi görüş asla bahis mevzuu değildir. İlk zamanlarda tatbikatta doğacak çeşitli müşkülleri birer birer ve azimle yenmek ve bu hususta titiz bir itina göstermek şartiyle, gelir vergisi rejiminden sağlanacak faydaları milletçe ve fertçe bir an evvel idrak etmemiz, en büyük emelimizi ve en samimi dileğimizi teşkil etmektedir.

Maruzatıma bu suretle son verirken, sayın kongre azalarını hürmetle selamlarım.

3. Vergi Reformu

TAHİR ATANSAY
Tüccar-İstanbul

Resmi ve hususi bütün kanaatler bugünkü vergi sistemimizin geri, gayri adil ve zararlı olduğunda müttehittirler. Şu halde senelerdenberi bahsedilen vergi reformu nihayet yapılmalıdır.

Bu reform şu gayeleri hedef tutabilir:

- 1- Devlete azami varidatı temin etmeli,
- 2- Fakat mükellefi de sarsmayacak nisbetlerde, adil olarak tevzi edilmeli ve mükellefe hayat ve inkişaf imkanı bırakmalı,
- 3- Mükellefe itimat gösterilmeli ve fena niyetten doğmıyan hatalar tecziye değil, tashih edilmeli,
- 4- Tatbikatı kolay ve formalitesi imkan nisbetinde az olmalı,
- 5- Muhtelif isimdeki vergiler tevhit edilerek hesabı kolay bir şekil ve nisbete ifrağ edilmeli,
- 6- Zarar eden müesseseden vergi alınmamalı.

Bu noktalar göz önünde tutulursa en doğru ve adil vergi sisteminin, mükellefin vereceği doğru beyannameye istinat etmesi icap eder. Fakat iş hacmi ve teşkilatı ufak mükellefler için de, herkes tarafından tutulabilecek basit bir muhasebe tarzı tesbit edilmelidir.

Bu tarzda iyi ve pratik bir vergi sistemi kabul edilir ve mükelleflerin vergilerini, maliye şubeleri hesabına bankalara yatırmalarına müsaade edilirse, mükellef muayyen zamanlarda beyannamesini verir ve vergisini kendi tahakkuk ettirerek muayyen zamanlarda maliyenin bankadaki hesabına yatırır. Maliye bu tahsilatı beyannamelere ve banka hesaplarına istinaden kolayca takip ve kontrol eder. Müstahdem vergiler de aynı şekilde hesap edilerek ödenebilirler.

MUAMELE VERGİSİ: Bazı ithalattan alınan muamele vergisine, devlete varidat sağlamakla beraber iktisadi nizamsızlık yaratmadığı için bir şey denemez. Yalnız hangi maddelerin gümrükte muamele vergisine tabi tutulmalarının daha faydalı olacağının yeniden tetkiki doğru olur. Bugün mesela bütün makineler ve yedekleri bu vergiye tabi olmadıkları halde bütün makinelerde yedek olan rulmanlar muamele vergisine tabidirler. Kanaatimce aşağıdaki maddelerden muamele vergisinin alınması isabetli olur:

- 1- Memleketin iktisadi kalkınması için doğrudan doğruya lüzumlu olan ve halkın hayati ihtiyaçlarına taalluk eden zaruri maddelerden gayri ithalat maddeleri,
- 2- Memleketimizde inkişaf etmekte olan veya inkişafı arzu edilen sanayinin imal ettiği neviden maddeler,

İMALATTAN ALINAN MUAMELE VERGİSİ ise memleketimizin iktisadiyatı ve sanayii için her bakımdan kayıtsız ve şartsız zararlı ve inkişafa mani olucudur. Bu verginin lehinde gösterilebilecek hiç bir şey yoktur. Zararları ise saymakla bitirilemez. Vakıa devlet bu vergi ile bir miktar varidat temin etmektedir, fakat bu verginin

mevcudiyeti dolayısıyla sanayii inkişaf edememesi yüzünden devletin kaybettiği varidat çok daha büyüktür.

Memleketimizde bir taraftan sanayiin teessüs ve inkişafı arzu ve teşvik edilirken, diğer taraftan muamele vergisi ile iptidailiğe ve el işçiliğine icbar edilmektedir. Bugün artık kese kağıdı imali bile bir fabrikasyon işi olmuşken, kuvvei muharrikesi çocuk oyuncağı ölçüsüne indirilen ve işçi adedi beş parmakla sayılan sanayi tasavvur edilebilir mi? Bu hududu kıl kadar aştığı takdirde muamele vergisini yükleneyeceğini bilen hangi küçük imalatçı işini tedricen fabrikasyon şekline sokmağa cesaret edebilir? Bu şartlar altında imalatla kalite ıslahı ve randımanla çalışma bahis mevzuu olabilir mi? Bu vergiye tabi olmıyan ufak imalatçılar karşısında muamele vergisine tabi bir fabrikanın durumu ne kadar müşküldür.

Mesele hariçten ithal edilen bir marangoz makinesinden, bir eğeden gümrükte muamele vergisi alınmaz, fakat bunları memlekette imal etmeğe teşebbüs ederseniz muamele vergisine tabisiniz. Muamele vergisine tabi olarak imal edeceğiniz her hangi bir maddeyi acaba ihraç etmek imkanı var mıdır?

Memleketin iktisadi selameti için imalattan alınan muamele vergisinin lağvedilmesi zaruridir.

Vergi sistemi için umumi olarak denebilir ki, hayat hakkı tanımayan veya hayat standardını düşüren ve üstelik gayri adil bir şekilde tevzi edilen ve varidat teminini ancak vergi nisbetlerini arttırmakla sağlamayı mümkün gören bir vergi sistemi, varidat menbalarını yıkmak ve memleketin iktisadi bünyesini zaafa uğratmaktan başka bir netice veremez. Fevkalade hallerde her millet şüphesiz ki her türlü fedakarlıkla beraber en ağır nisbetlerde vergilere de katlanır. Fakat bu ancak muvakkat bir zaman için olur, yoksa bu ağır ve yıkıcı fedakarlıklar bir vergi sisteminin prensipleri haline gelmemelidirler.

Aziz millet ve memleketimizin iktisadi selametine matuf olarak burada izahına çalıştığım kanaatlerimle sayın kongrenin dikkatini her hangi faydalı bir nokta üzerine çekebilirim kendimi bahtiyar sayarım.

4. Muamele Vergisi Kanunu Tadil Gerekçesi

İstanbul Bölge Sanayi Birliğinin Tebliği

1927 senesinde mer'iyete giren 1039 sayılı muamele vergisi kanunu velev cüz'i de olsa sinai ameliye geçirmiş bulunan ithal mallarıyla aynı mahiyetteki dahil imalatını ve Bankalar muamelatını yüzde muayyen bir vergiyle mükellef kılmıştı.

Dünyada ancak mahdut memleketlerde benzeri bulunan bu vergi, o tarihte devlet varidatının umumi masraflara kifayetsizliği dolayısıyla ihdas edilmişti. Kanunun esbabı mucube layihasında, bu verginin sanayiin inkişafında az çok sui tesiri bulunacağı zikredildiği gibi bu mahzur, layihanın meclisteki müzakereleri sırasında da ehemmiyetle belirtilmişti.

Aynı tarihte mer'iyete giren 1055 sayılı Teşviki Sanayi Kanununda muamele vergisinin milli sanayiimizdeki gelişmeler üzerinde husule getireceği aksi tesirler üzerinde durulmuş ve bu kötü tesirleri ortadan kaldırmak gayesiyle senelik ciroların yüzde muayyen bir nisbet dahilinde prim vermesini amir hükümler konmak suretiyle bu mahzurları giderebilmek yoluna gidilmişti.

Fakat tabikatin üçüncü senesinde, bu primler gitgide azaltılmak suretiyle tamamen kaldırıldı. Vergi nisbeti artırıldı. Ve hatta bir aralık dahili muamelatın seneliği 30 bin liradan fazlası ikinci bir muamele vergisiyle teklif edildi.

Halen devletin fevkalade masraflarını önlemek gayesiyle olağanüstü durumun devamı müddetince yüzde 18 nisbetinde alınmakta olan bu vergi istisna edilenlerle vergiye tabi olan sanayi arasında husule gelen çetin rekabetler yüzünden vasıtalı yani intikali bir vergi olmaktan çıkmış ancak bir kısım sanayii mükellef tutup, mahiyet itibariyle aynı mamulâtı vücuda getiren diğer bir kısmı muaf bulunduran munzam bir kazanç vergisi hal ve mahiyetini almıştır. Gün geçtikçe bu tekliften kurtulmak gayesiyle sanayiın süratle küçülmekte olduğu görülmektedir.

Bu durum mesela yünlü mensucat sahasında parçalanmış sanayi lehine beher metre kumaşta üç lira gibi bir fiat farkı husule getirmiştir. Bu imkan da en modern yünlü kumaş fabrikalarındaki aynı tesislere malik olan ve devlet yünlü kumaş fabrikaları tezgahlarının heyeti umumiyesine muadil bulunan 400 tezgah gibi büyük bir varlığın, kanunun bu müsaadesinden faydalanmak için ikişer tezgah halinde parçalanması suretiyle dağılmasına sebebiyet vermiştir.

Yine bu sahada atkı masuracılığı, çözgücülük, boya ve aprecilik gibi kumaşın dokunduğu yerde yapılması lazım gelen ihzar ve ikmal amaliyeleri de dağılmış ve dünyanın hiç bir yerinde benzeri mevcut olmadığı gibi teknik bakımdan da mahzurlu ve gayri iktisadi bulunan bir takım türedi sanatlar doğmuştur.

Pamuklu mensucatta da daha küçük mikyasta olmakla beraber aynen yünlünün maruz kaldığı gayri tabiiliklerin benzerleri husule gelmektedir.

İpeklide, Bursa Flatür fabrikalarında imal edilen ipek ipliği ile istihsal edilen koza ve memlekette bilfiil sarfedilen tabii ipek ipliği miktarları arasında farkların bulunması bu sahada da bir aksaklığın mevcudiyetini göstermektedir. Dokumasında ise mekanize tesisatın evlere intikali suretiyle gizlendiği, diğer lifi maddelerden, karışık ipekli dokumalarda da yüzde 50 nin dununda ipek veya sun'i ipeğin karıştığı yerlerde de aynen yünlüde vaki olduğu gibi sun'i küçülmeler meydana gelmektedir.

Birçok kolları vergiden muaf bulunan gıda sanayiinin şekerli maddeler kısmında dahi, ancak yüzde 50 den az şekeri muhtevi bulunanlar vergiye tabi olduğundan kalite ve nefaset aleyhinde olarak birçok maddelerin şeker muhtevası yüzde 50 nin üstüne çıkarılmış bulunmaktadır.

Bu vergiden birinci derecede zarar gören tahta sanayiine gelince:

1927-28 ve hatta 1929 senelerinde (himaye primlerinin mevcut olduğu sıralarda) İstanbulda kereste, doğrama ve mobilya fabrikası olarak elliye yakın müessese mevcut olduğu halde bugün bunların hepsi dağılmış, mekanize tesisatları kaldırılmış ve el işçiliği şeklinde ve birkaç amele ile işler atölyeler haline getirilmiş bulunmaktadır.

Bu verginin madeni eşya sanayiinin inkişafına da tahta sanayiine yakın derecelerde mani olduğu, bu sanayiın de dağılarak küçülmelere maruz kalmış grupların başında bulunduğu meydandadır.

18 senedenberi bu sahada hemen hiç bir gelişmenin kaydedilmeyişi bilakis müesseselerin mütemadiyen parçalanma yolunu tutmuş bulunmaları verginin husule getirdiği sui tesirlerin bariz delilinden başka bir şey değildir.

Muafiyetler dolayısıyla nebati yağ ve sabun sanayiinin normal durumuna mukabil, istisnasız olarak küçük, büyük, vergiye tabi plastik eşya imalatı anormal bir şekilde sanayii beytiye derecesine düşmüş ve evlere kadar dağılmış bulunmaktadır.

Binnetice; 1927 senesinden evvel ekseriyetini değirmen teşkil etmek üzere, memlekette mevcut küçük ve büyük 174 fabrikanın, sözü geçen tarihte mer'iyete giren ve müteakip senelerde iyi tesirleri müşahade edilen Teşviki Sanayi Kanununun

bahşettiği imkanlar dolayısıyla 1929 sonuna kadar geçen üç yıl gibi kısa bir müddet içinde adedi iki bini aşmış bulunuyordu. Muamele vergisi ise aynı tarihte tedvin edilmiş olmakla beraber Teşviki Sanayi Kanununun buna mukabil primleriyle yukarıda arzedildiği veçhile tesirsiz bırakılmıştı. 1929 dan sonra primlerin kalkmasıyla halen yurt içindeki fabrikaların adedi 1500 raddelerine inmiş bulunmaktadır. Bu müddet zarfında bazı yeni tesisler de vücuda getirilmesine rağmen fabrikaların adedinin artacağı yerde azalışı tatili faaliyetlerden neş'et etmeyip küçülme ve parçalanmalardan ileri gelmiş bulunmaktadır. Bu suretle büyüyerek daha verimli istihsale ulaşması beklenen sanayiın doğrudan doğruya muamele vergisinin husule getirdiği inkişafa mani tesirler yüzünden el işçiliğine ve iptidailiğe sevk edildiği aşikardır.

Muamele vergisi yarattığı müsavatsızlık bakımından ticari hayat psikolojisinde bir takım zayıf ve gayri ahlaki tezahürlerin müsebbibi olmaktadır. En dürüst sanayiciler dahi türlü etüdlerin ve binlerce cilt eserin hükümrân olduğu sınai maliyetlerin tesbiti sahasında mütemadiyen terüddütler içinde bocalamakta, her işlerinden üstün ve titiz tuttıkları muamele vergisi defterlerinin tanzim ve tertibi işini tetkik ve teftişinden endişeye düştükleri huzursuz bir meşgale telakki etmektedirler.

Bütün bu arzedilen mucip sebepler dolayısıyledir ki milli sanayimiz için muzır olan muamele vergisinin bugünkü şekil ve tatbikatını behemehal değiştirerek vergiyi bir nevi kazanç vergisi munzamı olmaktan kurtarıp mahiyet itibariyle aynı bulunan mamullerin cümlesine teşkil suretiyle adaletli bir hale getirmek gerekmektedir.

Muamele vergisi ki, sanayide az çok bir sınai ameliye geçirmek suretiyle kıymetlenmiş bir maldan -kıymetlenmesi sebebiyle ve o nisbette alınmış- bir devlet hissesi şeklinde tarif olunabilir, bu verginin içtimai bünyemize en uygun bir halde alınması için şu şekil mütalaa olunmuştur:

"Az çok sınai bir ameliye geçirmeden, mamul veya yarı mamul bir hale getirilmeksizin istihlak sahasına intikal edemeyecek olan ham maddelerden, ileride tabi olacağı imal safhaları sırasında iktisap edeceği munzam kıymetten alınacak devlet hissesini, a. Peşinen, b. Bir defada almak gayesi bugünkünün aynı, fakat şekil ve tatbiki Maliye ve mükellef için daha uygun ve elverişli görülen bu prensibin, bütün aksaklıkları izale ederek bugünkü müşkülli halledeceği ve sanayide küçülme ve gizleme davaları gibi sakatlıklara nihayet vereceği mülahaza edilmiştir.

Ancak, miktar itibariyle devlet varidatının başında gelen bu verginin portresini tamamen muhafaza etmek ve yukarıki prensibi müsbet ve müdellel olarak rakamlara dayanmak suretiyle formule etmek gerekmektedir.

"Sanayiden alınan muamele vergisinin mamuller yerine ham maddeye aksettirmek" suretiyle de ifade edilebilecek olan bu şeklin tatbikatına gelince:

Tasarının tatbik şekillerine göre ham maddeleri aşağıdaki gruplara ayırmak icap edecektir:

A) Münhasıran ithal malı olan ham maddeler, ham kauçuk, kakao çekirdeği, kobra gibi.

B) Yalnız dahilden temin edilen ham maddeler: Tomruk gibi.

C) Kısmen dahilden, kısmen ithal suretiyle hariçten temin edilen ham maddeler: Pamuk ipliği, yün ipliği, pik ve muhtelif demir profiller, debağlanmış bilümm deriler gibi...

A) Grubuna dahil maddelere verginin tatbiki aynen ithal malı mamulâtı gibi gümrüklerde, ithal sırasında olacaktır.

B) Grubuna giren dahili ham maddeler, birer birer ele alarak hususiyetlerine göre, verginin tatbik edileceği yer ve tatbik şeklini belirtmek suretiyle tatad olunacaktır.

Bu sırada kanuni hükümlere muvazi olarak ittihaz edilecek bazı kararlara da lüzum hasıl olacaktır.

Tahta sanayiinde, tomruğun satışa intikalinde veya ormandan kesilen ağaçlardan, kereste imal ettikten sonra satışa arzedildiği sırada (ve bittabii bu iki şekilden ayrı ayrı nisbetlerde) almak.

C) Kısmen dahilde yapılan kısmen ise hariçten getirilen ham maddelere gelince: Hamlarda olduğu gibi yarı mamullerin aynı imal safhasını geçirmiş olanlarını müsavaten vergiyle mükellef kılmak icap edecektir. Şu kadar ki aynı müessesede müteakip imal safhalarını gören dahil menşeli yarı mamul maddelerin muamele vergisiyle teklifleri o müessesede işlentilerinin son safhasından sonra ve satışları sırasında olmalıdır. Bu gruba giren maddelerden ithal mallarıyla dahil mamulleri arasında işlenme derecelerindeki müsavata karşılık mükellefiyet derecelerinin de aynı olması (Bazı kaçamaklara sebebiyet verilmemesi bakımından) pek mühim olduğu içindir ki maddelerin ismi kadar işlenme dereceleri ve bilhassa işlentiden sonra iktisap ettikleri evsafın tasrihi zaruri olacaktır.

İthal malı mamullerden alınacak muamele vergisi aynen bugünkü nisbetleri muhafaza edeceğinden hangi maddelerin ham madde gibi intikal ettirilmiş vergiye tabi tutulacak yarı mamullerden addi lazım geleceği mevzuu üzerinde ehemmiyetle durulması ve bu hususta verilecek hükümlerin aynen mümasil, dahil yarı mamulleri için de cari olması gerekecektir.

Pamuklu ve yünlü gibi mensucat sanayiinde, ithal sırasında bunların ipliklerini ham madde addetmek gerekecek, bununla müvazi olarak dahili imalatla yalnız iplik yapan fabrikalarla, yaptığı ipliğin bir kısmını satan kombine mensucat fabrikalarında iplik satışlarından vergi alınması, dokumadaki kıymetlenme farkı ipliklere aksettirilmiş olduğundan yalnız dokuması olan fabrikalar mamulâtı vergiye tabi olmayacaktır. Ancak, kombineler iplik veya kumaş olarak sattıkları her ne olursa olsun (bittabi iplik ve kumaş, ayrı ayrı nisbetler) bugünkü tatbikatın aynı şekilde her nevi mamulleri vergi ile mükellef bulunacaktır.

Vergi tamamen ham maddeye intikal etmiş bulunacağından dolayıdır ki mensucat sanayiinin iplik ile kumaş arasındaki ihzar ve dokumayı müteakip boya, apre ve ikmal ameliyeleri, bunları yapan tesislerin kullandıkları boya, asitler vesair kimya maddeleri müntakıl vergi ile teklif edilmiş olduklarından vergiye tabi bulunmayacaklardır. Katlama ve büküm gibi ameliyeler ise ipliğin müntakıl vergisi içinde mündemiç bulunduğundan keza vergi ile mükellef olmayacaklardır.

Muamele vergisinin bugün tatbikinde görülen türlü güçlükleri ve sun'î küçülmeleri izale eden bu prensibin ilk hamlede, başta dokuma sanayii gelmek üzere yünlü, ipekli, pamuklu, her nevi trikotaj, jüt, kendir, keten gibi bilcümle mensucat ile demir ve bilumum madeni sanayi deri ve mamulâtı sanayii, tahta, kauçuk, çikolata, sellüloz ve mamulâtı gibi sanat şubelerinin başlıcalarına tatbiki neticesinde gayenin büyük bir kısmı istihsal edilmiş olacaktır.

İşin yüzde 80 ni bu suretle halledildikten sonra vergi porteleri cüz'i bulunanlarla tatbikatında müşkülât görülen şubeler ve diğer branşlara şümulü itibariyle tesirleri bulunamayacak olan sair sanat şubelerinin bu prensibe uyma hususunu bilahare ele almak suretiyle her şubei sanatta verginin ham maddeye icrai tatbikatını zaman itibariyle kademeli bir şekilde icranın faydalı olacağı neticesine varılmıştır.

Her sanat şubesi ve bunların mamullerini, arzettiği hususiyetler bakımından (halen vergi tekrerrüne mani olmak için mevaddı iptidaiye tenzilat paylarını gösterir cetvellerde olduğu gibi) ve bu esasa göre tetkik gerekecektir.

Gaye, vergiyi ham maddeye irca olmakla beraber yukarıdaki bentlerde de belirtildiği gibi her yerde ve her şubei sanatta bu, mümkün olamayacağından sanat şubelerini tadadi olarak mütalaa etmek zaruri olacaktır.

Cüz'i bir kısım sanayii (mahzur görülmeyeceği hususunda alakalılarla da mutabık kalındıktan sonra) bugünkü tatbikat şeklinde bırakmak ta mümkündür.

Sayılan bu hususiyetlere göre sanayi branşları, muamele vergisi kanununun tenzilat payı cetvellerindeki tasnife göre aşağıdaki şekilde mütalaa edilmiştir. Mümasil ithalat maddelerine gelince; bunlar da aynı tasnif dahilinde gösterilmiştir.

Bunlardan:

1- Numaralı cetvelde, vergisi doğruca ham maddeye aksettirilmiş bulunan sanayiın iptidai maddeleri.

2- Numaralı cetvelde, vergisi (iplik gibi) mamul ana ham maddelerden alınacak olan sanayiın vergi ile teklif edilecek mamulatı.

3- Numaralı cetvelde ise, vergiyi bugün için ham maddesine aksettirmekle fayda sağlanamayacak, ancak bazı tedbirlerin ittihazından sonra ileride ele alınabilecek olan sanayi şubeleri ve bunların mamulatı kaydedilmiş bulunmaktadır.

Halen muamele vergisine tabi olup -bu tasarının tatbikinden sonra vergisi ham maddeye intikal ettiğinden- verginin şümülü dışında kalacak olan dahili sanayi mamullerine gelince, bunlar da 4 numaralı cetvelde gösterilmiştir.

Bu prensip, sanayi mamullerinin istihlake intikaline kadar geçireceği bilcümle imalatı (müteaddit dahi olsa) bütün safhalarındaki kıymetlenmelerden bu vergiyi bir defada almak gibi basitleştirici bir esasa dayanmaktadır. Bugün ise bütün mamuller eb'at ve evsaf itibariyle standart olmadıkları gibi keza bütün fabrikaların iş ve işçilik verimi aynı bulunmadığından iptidai maddeler tenzilat payı cetvelleri müteaddit safhalı imalatı tam manasiyle tekrerrüne mani olamamakta, gerektiği gibi adaleti sağlayamamaktadır.

Vergi, bugün maddenin istihlake intikali sırasında alındığından matrahına kazanç miktarı ve bunun içinde olarak kazanç vergisi de dahil bulunmaktadır.

Verginin ham maddeye ircaı takdirinde ise porte aynen elde edilmekle beraber kazanç vergisi veya gelir vergisi gibi bunun yerine kaim olacak vergi, muamele vergisinin içinde dahil bulunduğu miktarda artacaktır ki ileride bu miktarın tenzili suretiyle umumi gelire hanel vermeme üzere vergilerde indirmeler yapmak imkanı dahi hasıl olabilecektir.

Bugün muamele vergisinde yapıldığı söylenen gizleme ve kaçırımlar ise, her iki verginin yekdiğerlerine yukarıda izah edilen bağılılığı yüzünden kazanç vergisinin de bu kaçakçılık nisbetinde ziyana sebebiyet vermektedir ki verginin ham maddeye aksi şeklindeki tadili ile bu mahzurlar da ortadan kaldırılmış olacaktır.

(Cetveller vergi komisyonuna verilmiştir.)

5. Muamele Vergisi Kanununun Heyeti Umumiyesine Teveccüh Eden Tenkit ve Teklifleri

İzmir Bölgesi Sanayi Birliğinin Tebliği

1- Birliğimiz, kanunun heyeti umumiyesine taalluk etmek üzere şu üç noktai nazarı ileri sürmektedir:

- A- Verginin kaldırılması,
- B- Verginin iptidai maddeden alınması veya ilk imale ircaı,
- C- Nisbetin hafifletilerek mükellefiyetin umumileştirilmesi.

A- Verginin Kaldırılması Tezi:

Zümre ihtisas komitelerine mensup azanın çoğu muamele vergisinin büsbütün kaldırılmasını istemekte ve şu mucip sebepleri ileri sürmektedirler:

1) Muamele vergisi sınai inkişafa mani olmaktadır.

Memleketimizde sınai hayat ve makineleşme henüz yeni başlamıştır. Sınai hayatımızın bu ilk kritik safhasında mamullerimiz, muhtelif iktisadi sebeplerin tesirleri altında yüksek maliyetlerle elde edilebilmektedir. Muamele vergisi, bir yandan iç ekonomik şartlar, bir yandan dış piyasa fiyatları karşısında zaten kabarık olan maliyetleri büsbütün arttırmakta ve bu suretle memleket mamullerinin yurt piyasasındaki sürümünü zorlaştırmaktadır.

İmalat muamele vergisi ise bugünkü nisbeti ile ne yerli mamullerimizi himaye edebilmekte, ne de yerli ve yabancı mamulat arasında mükellefiyet eşitliğini sağlayabilmektedir.

2) Muamele vergisi, milli gelirin artmasına da manidir. Sınai inkişafımıza yaptığı menfi tesirler neticesi yurdumuz, yabancı memleket mamullerine geniş bir pazar teşkil etmekte, zirai mahsullerden büyük müşkülâtla temin ettiğimiz dövizlerin dış piyasalara akmasına ve bu yüzden milli gelirin ziyanına sebep olmaktadır.

3) Muamele vergisi gayri adil ve antisosyal bir vergidir. Tesis ettiği mükellefiyet sistemi ile yarattığı pahalılık bakımından daha ziyade fakir halk tabakasını tazyik etmektedir. Verginin en son inikas merhalesi zaruri ihtiyaç maddeleriyle yakinen alakadar bulunan fakir halk tabakasıdır. Bu vaziyet zengin ve fakir sınıfların vergi ödemesinde müsavatsızlığı bozup müvazenesizlik doğurmaktadır.

4) Muamele vergisinde, nisbetin ağır oluşu, kaçakçılığı cazip bir hale sokmaktadır. Bunun tabii neticesi vergi ahlakının bozulmasında görülmektedir. Diğer taraftan muamele vergisi, kaçakçılık yapamıyanlar aleyhine gayri kanuni ve gayri tabii bir rekabet unsuru olarak işlemektedir. Muamele vergisi kanunu bu haliyle mer'iyet mevkiini muhafaza ettikçe kaçakçılık umumileşecek, rekabeti temin için dürüst müesseseleri de bu yola sevkedecektir. Bu şartlar altında teşekkül eden dalgalı fiyatların, vergi kaçakçılığına tenezzül etmiyen veya bu yolda muvaffak olamıyan müesseselerin vergiyi intikal ettirmelerine imkan bırakmıyacağı tabiidir.

5) Muamele vergisi antipatik bir vergidir. Şöyle ki:

a) Sınai hayat üzerindeki pakolojik menfi tesirleri yüzünden müteşebbislerin yeni iş ve sanat hayatına atılmalarına engeldir.

b) Formalitelerin bıkırtıcı, formalite esaslarının ağır oluşu müesseseleri bizar etmektedir.

MALİ KAYBIN TELAFİSİ:

1946 bütçesinde, imalat muamele vergisi 114 milyon lira olarak tahmin edilmiştir. Büyük bir gelir kaynağı oluşu ve bütçe içindeki mühim mevki ileri sürülerek bu vergiden sarfı nazar olunamıyacağı iddia edilmekte ise de aşağıdaki hususlar nazara alındığı takdirde zahiri olan bu miktarın hakikatte 114 milyonun çok dununda olduğu görülür.

Filhakika:

1) Palamut öğütmesi, inşaat kerestesi muamele vergisinden istisna edilmekle muhammenat zaten bir miktar tenezzül etmiştir.

2) Verginin mühim kısmı, ordu birlikleri ve resmi müessesat ihtiyacı dolayısıyla esasen devletçe ödenmektedir. Bu sahadaki varidat kaybının akislerini, masraf bütçesindeki tenezzülde görmek kabildir. Bu arada zaman ve mesainin heder olmasına mahal kalmıyacaktır.

3) Muamele vergisi kaldırılmakla cibayet masraflarından da tasarruf edilecektir.

4) Gerek vergi tazyiki karşısında kapanan müesseselerin tekrar faaliyete geçmesinden ve gerekse yeniden kurulacak sınai müesseseleri faaliyetlerinden kazanç ve müstahdemin vergilerinde mühim bir artma olacaktır.

5) Sarfı nazar edilecek 114 milyonun bir kısmı, ithalat muamele vergisiyle Banka ve Sigorta muamele vergilerine yapılacak zamlarla telafi olunabilecektir.

Bu suretle tahakkuk edecek varidat kaybının 114 milyon lira değil, bunun çok dununda olduğu tezahür eder. Hususiyle muamele vergisinin kaldırılması şu müsbet neticeleri sağlayabilir.

a) Milli gelirden bir artış görülecektir.

b) Sınai hayat ferahlıyacaktır.

c) Vergi kalkmakla hayat ucuzlayacaktır. (Bilfarz ekmeğin kilosunda 4 kuruş ucuzlama olacak ve bu hal diğer ihtiyaç maddelerine sirayet ederek hayat yüzde 10 nisbetinde ucuzlayacaktır.)

d) Vergi ahlakı tekrar teessüs edecektir.

e) Piyasada müstakar ve kanuni rekabet imkanları tahakkuk edecektir.

Memleket iktisadiyatı için gaye sayılan bu şartların temini, asgari hadde inecek olan varidat kaybına katlanmağa değer.

B- Verginin İptidai Maddeden Alınması veya İlk İmale İrcası:

Muamele vergisinin bugün tatbik edilen toplu şeklinden sarfı nazar edilerek iptidai maddeden alınması veya ilk imale ircaı halinde iktisadi faaliyetin muayyen bir safhası vergiye tabi tutulmak suretiyle halen mer'i bulunan sistemdeki bütün aksaklıkların ortadan kalkacağı, tatbik sahasının daralarak cibayetin kolaylaşacağı ve binnetice büyük tasarruflar sağlayacağı ileri sürülmüştür.

Mevzuun münakaşası sırasında, muamele vergisinin büsbütün kaldırılmasına imkan olmayacağı mülahazasıyla teklif olunan bu rejimin filhakika cibayet şeklinde temin edeceği tasarruf ve kolaylığa mukabil bazı mahzurların da ortaya çıkacağı belirtilmiştir. Şöyle ki:

1) Tatbik sahası dar olan verginin temin edeceği varidat ta azalacaktır.

2) Geliri çoğaltmak için vergi nisbetini arttırmak icap edecektir.

3) İptidai maddeden alınacak vergi dolayısıyla sermayenin mühim bir kısmı dondurulmuş olacaktır.

4) Bu usulün bütün sınai müesseselere tatbiki kabil olamayacağından mükellefiyet şeklinde, sınai müesseselerin hususiyetleri nazara alınarak birbirinden ayrı esasların vazına lüzum hasıl olacaktır.

5) İthalat muamele vergisi satış kıymetine, imalat muamele vergisi iptidai madde kıymetine veya ilk imale istinat edeceğinden bu iki vergide eşitliğin muhafazası mümkün olamayacaktır.

6) Muamele vergisi kanununun bugünkü sistem içinde bazı sanat şubeleri için derpiş etmekte olduğu himayeyi muhafazaya imkan kalmıyacaktır. (Kanundaki küçük sanat müesseseleri muafiyeti ile 9-11 inci maddelerin vazettiği himaye şekliinden ayrılmış olacaktır.)

C- Nisbetin İndirilerek Mükellefiyetin Umumileştirilmesi:

İzmir sanayicileri, esas itibariyle verginin büsbütün kaldırılmasında ısrar etmektedirler. Ancak, bütçe mülâhazasıyla verginin tamamen kaldırılmasına imkan görülemeyeceğinden iptidai maddeye veya ilk imale gidişteki zorlukları göz önünde tutarak muamele vergisinin sanayi üzerindeki tazyikini hafifletmek maksadıyla (vergi nisbetinin indirilerek mükellefiyetin umumileştirilmesini) ve bu suretle orta ve büyük çaptaki sanayie kuvvetli bir rakip mahiyetini alan küçük sanat müessesesi muafiyetinin kaldırılmasını iltizam etmektedirler.

Aynı noktai nazarla, bugünkü küçük sanat muafiyeti rejiminin ufak sanat müesseselerinin teşekkülünü kolaylaştırdığı, buna mukabil bu müesseselerin büyümelerine mani olduğu, sanayiın dağınık ve parçalanmış bir şekilde kalmasını intaç ederek büyük istihsale set teşkil ettiği ve dolayısıyla sanayiın inkişafını baltaladığı, istihsal ve gelirin azalmasında, maliyetin yükselmesinde, ticari ahlakın bozulmasında başlıca amil olduğu, kalifiye işçi ve sanatkar yetişmesine imkan bırakmadığı, küçük sanat muafiyeti sisteminin bizzat kendilerinin büyümesine mani bulunduğu ve bu şartlarla büyük sınai müesseselerin kurulamayacağı ileri sürülmüştür.

Mükellefiyetin, küçük sanat müesseselerini de ihtiva edecek şekilde şümullendirilmesi halinde, münhasıran el emeğine istinat eden el ve ev sanatlarının ve bu arada 9 ve 10 uncu maddelerle tesis edilmiş muafiyetlerin yine mükellefiyet dışında bırakılmasına devam olunarak alelumum sınai müesseselerin beyanname esası üzerinden vergiye tabi tutulmaları icap edecektir. Şu kadar ki, muafiyetten istifadeleri derpiş olunan el ve ev sanatlarının evvela umumi esaslar dairesinde mahiyet ve hududu tayin olunarak her sanat şubesine göre hususiyetleri tesbit edilmek lazım gelir.

Umumiyet prensibinin kabili tatbik olabilmesi için vergi nisbetinin mümkün olduğu kadar düşük, formalitelerin az ve imkan nisbetinde basit olması başlıca şart olarak teklif edilmektedir.

II- Kanunun Bazı Hükümlerine Müteveccih Tenkitler:

- a) Ticari defter tutanlardan ayrıca imalat ve muamele defterleri aranmamalıdır.
- b) Formaliteler basit değildir. Buna mukabil idare, en basit formalite hataları üzerinde bile ısrarla durmaktadır.
- c) Bir ayın teslimatına taalluk eden verginin, ertesi ayın 15 i yerine sonunda yatırılmasına müsaade edilmelidir.
- d) İptidai madde tenzilat nisbetlerinin sıhhati zaman zaman kontrole tabi tutulmalıdır.
- e) Formalite cezaları hafif ve hata derecesine uygun olmalıdır.

f) İkmal vergilerinde tahsil kabiliyetinin muvazaa ve hile yollarile imkansız hale sokulması daima mümkün olduğundan müeyyideler meyanında hürriyeti tahdit edeci cezalara da yer verilmesi lazımdır.

g) Kanun metni, ödevlilerin de anlıyabileceği şekilde açık ve sarih olarak kaleme alınmalıdır.

h) Kanunun her tadilinde alakalı mükelleflerin de mütalaaları sorulmalıdır.

III- Tatbikata Müteallik Tenkitler:

a) Kanunun tatbiki ile muvazzaf olan memurlar, mükelleflerin kanun çerçevesi içindeki müracaatlarında veya karşılaştıkları güçlüklerde mümkün olan kolaylığı göstermeli ve müzaheretleri emniyetle sağlanmalıdır.

b) Kanun hükmünün yanlış uygulanarak ödevlilerin mağduriyetini intaç eden ahvalde de, hazine zararlarında olduğu gibi alakalılar için mesuliyet esasının kabul edilmesi icap eder.

6- Kalkınma Davamızda Vergi Siyasetimiz

HÜSNÜ HİMMETOĞLU

İstanbul Sanayi Birliği Azasından

Memleketimiz asırlardanberi bir duraklama devri geçirmektedir. Bu duraklama yalnız iktisadi sahada değildir. Diğer sahalarda da hemen aynidir. Bu durum maalesef hepimizce de bilinen bir hakikattır. Binaenaleyh memleketimiz en kısa bir zamanda ve çok süratle kalkınmaya tam manasile muhtaçtır.

Son 25 sene içinde bu duraklama büyük emek, yüksek fedakarlıklarla bir tahrike uğramış, vaziyette kımıldama hareketleri görülmüştür. Fakat bu tahrik, hiç bir zaman emin ve devamlı bir hız şeklini alamamıştır. Bizim durumumuz ise, kısa zamanlarda devamlı bir hıza lüzum ve ihtiyaç göstermektedir. Bu itibardır ki memleketin kalkınma işi, hepimiz için en ileri bir dava ve en ileri bir vazifedir. Bu davanın Türkiye İktisat Kongresinde ortaya konulması, incelenmesi ve bir neticeye bağlanması da lüzumludur ve yerindedir.

Duraklamanın sebepleri nelerdir? Devamlı hız neden verilemiyor:

Memleketi bu duraklamadan kurtarmak için üzerinde durulmamış değildir. Bu meseleler üzerinde şimdiye kadar bir çok tetkikler yapılmış, kıymetli ve faydeli fikir ve mütalaalar ileri sürülmüş, bilhassa son zamanlarda fiili teşebbüslere geçilmiştir. Fakat fikrimce alınan tedbir ve yapılan teşebbüslerle davanın köküne ve temeline tam manasile nüfuz edilememiş, hakiki sebep ve dertler üzerinde durulmamıştır. Bundan dolayıdır ki kalkınma ve hız verme işlerimizi ileri götürmek imkanları da halen ve fiilen hasıl olamamıştır.

Bununla beraber geniş ve şümüllü ve çok mühim olan bu davayı izah etmek, ispat etmek, karara bağlamak, tatbikine geçmek, pek kolay bir iş de değildir.

Binaenaleyh böyle mühim bir mesele üzerinde fikir beyanını şahsımın çok üstünde bulmakla beraber bir memleket çocuğu sıfatıyla hatalı dahi olsa görüşlerimi arz ve izahtan müstağni kalmayı da muvafık telakki etmemekteyim.

Davayı bir iş adamı olarak ele almak istediğimiz zaman evvela kimin ve neyin kalkınması lazımdır? Bunu bulup tespit etmemiz ve bilmemiz zaruridir. Çünkü davanın ahalakı kökü ve temeli budur. Bu takdirde kimin ve neyin kalkınmasını istiyoruz.

Kalkınmasını isteyeceğimiz madde ve mesele iki esaslı unsuru ihtiva etmektedir. Bunun biri Türk Milleti, diğeri de Türk yurdudur. O halde her şeyden evvel bu iki mühim meseleyi evvela ayrı ayrı, ondan sonra da yekdiğerile olan alaka ve münasebetleri bakımından tetkik ve tahlil ve binnetice temin edecekleri randımanı dikkatle gözden geçirmek ve tedbirlerimizi de ona göre almak mecburiyeti vardır.

Evvela Türk yurdunu kısaca tetkik edelim.

TÜRK YURDU

Dağları, ovaları, ormanları, madenleri, suyu, sahili mevcut, toprak ve iklimi muhtelif işlere müsaid; İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya'dan geniş (767.119) kilometre murabbaında bir arazidir.

TÜRK MİLLETİNE GELİNCE

1- 18.790.174 insandan ibaret olan Türk milleti 767.119 kilometrelik bu Türk yurdu üzerinde 63 adedi vilayet, 408 adedi kaza, 909 adedi nahiye ve 33.156 adedi köy olmak üzere kendine 34.536 adet oturma yeri intihap etmiş ve bunları işgal etmiştir. Bu nüfusun % 75 i köylerde ve % 25 i şehirlerde yani vilayet ve kazalarda oturmaktadır. % 50.27 si erkek, % 49.73 ü kadındır. Vilayet, kaza ve nahiyelerde erkek adedi fazladır. Köylerde de 1.88 nisbetinde kadın adedi fazladır. Vasati diğeri bir hesapla 12.176 kilometreye bir köy isabet etmektedir.

2- Yurd içinde vasati bir hesapla beher kilometreye (24) insan düşmektedir. Bu nispeti vilayet itibariyle mütalaa ettiğimiz takdirde bu miktar her vilayette 4 ile 200 insan arasında tehalüf etmektedir. Yalnız dört ile yirmidört insan düşen vilayet adedi 36 dır. Yani, 63 vilayetin % 57 sidir ve ekseriyeti teşkil eden addedilir.

3- 10 ile 100 arasında evi, 30 ile 500 arasında insanı olan köylerimizin adedi 25.432 dir. Yani 33.156 adetteki köyün % 76.85 idir.

4- Bütün nüfusumuzu ihtiva eden 18.790.174 insanın % 49.03 ü faal insanlardır. % 50.97 si de gayri faal insanlardır. Yani nisfından fazlası gayri faaldır.

Türk milleti ile Türk yurdunun bu durumlarını önümüze koyar ve kuvvetli bir tetkik ve tahlil çerçevesinden geçirecek olursak varacağımız neticeyi maalesef menfi buluruz. Çünkü bu rakamlar bize gösteriyor ki Türk milleti ile Türk yurdu arasında ahenkli bir tasnif ve ayarlama yoktur. Bu tasnif ve ayarlamanın insan adedi ile takviyesi cihetine gidilmediği de görülmektedir. Durum plansız bir şehir, gelişmiş güzel serpilmiş bir insan manzarası göstermektedir. Bu vaziyet bir iş adamına verim kabiliyetinin noksanlığını, imkansızlığını daha ilk nazarda belirtmektedir.

Binaenaleyh gerek iktisadi ve gerekse içtimai kalkınmada nazarı dikkate alacağımız ve başarılmasına çalışacağımız ilk ve mühim nokta ve adımın her şeyden evvel iyi bir tasnif ve ayarlama, aynı zamanda da kuvvetli bir nüfus siyaseti olması lazımdır. Bu iki siyaseti başta görmediğimiz ve şimdiye kadar alınmış veya alınacak herhangi bir siyasete takdim ve tercih etmediğimiz takdirde asırlardanberi devam eden duraklamanın maalesef daha bir çok zamanlar devam edeceğini kabul etmek bir hakikat ve bir zarurettir.

Rakamların bize bildirdiği hakikatlar şunlardır: Bütün nüfusun % 75 ini teşkil eden köylülerin % 76.85 i birbirine kilometrelerce uzak 10 ile 150 haneli köylerde oturur, bu insanların adedi 30 ile 500 arasında bulunur ve aynı zamanda bu insanların % 50.97 si yani nisfından fazlası gayri faal olarak bir tasfiyeye tabi tutulursa, teknik elemanlardan da mahrum bulunan bu ekseriyetin ne kendini ve ne de yurdunu kaldırabilmesi mümkün olamaz.

Vaziyeti bir az ciddi ve samimi eyleyecek olursak 10 veya 150, 30 veya 500 insanlı yerlerde mektepler açmanın, yollar yapmanın, nakil vasıtalarını kağı, merkep ve esterden kurtarmanın, başarılı sıhhi tedbirler almanın, idari ve adli teşkilat kurmanın, istihsal, ihracat, ithalat, istihlak durumlarını müspet ve faideli bir vaziyete koymanın, hatta medeni hayatın öncülerini bile buralara kadar getirmenin güçlüğü, imkansızlığı derhal tezahür eder. Bu kalkınma elemanlarını yerinde bulundurmak ve kullanabilmek için köy nüfuslarının toplama ve takviye yolları ile asgari üç bini mütecaviz olması lazımdır. Bunun bariz misallerini yurt içi ve dışında görmekteyiz. Bu işler, -hepsini faal uzuv dahi telakki etsek- ne 30 ile 500 insan tarafından başarılabilir ve ne de ekalliyette kalanların yardımı ile temin edilebilir. Ekalliyetin yapacağı yardım ezici ve tahammülü imkansız külfetlere mal olur ve aynı zamanda bu yardım geniş bir havuza küçük bir taş atmaktan da ileri gidemez. Bunlar yapılmadığına göre memleketin geniş insan ve topraklarını kalkınma başarısında müspet bir rol ve vazife sahibi addedemeyiz. Ve buralarda da beklediğimiz herhangi bir kalkınmayı düşünemeyiz.

Kalkınma davamızda, iktisadi, idari, siyasi, içtimai bakımlara uygun Türk milleti ve Türk yurdu arasında ahenkli bir tasnif ve ayarlamanın yapılmasına ve bu ayarlamanın da bütün kuvvet ve imkanlar altında insan adedi ile takviye edilmesine, şiddetle lüzum ve ihtiyaç vardır. Şimdiye kadar kalkınma elemanı olarak kullandığımız şimendifer siyaseti, yol, köprü, sulama, imar, şehir kurma siyasetleri, hatta ticaret ve sanayi siyasetleri bile fikrimce bundan sonra gelir. Çünkü taşıyacak insan ve eşyası miktarı kifayede olmayan bir demir yolu, üstünde yürüyecek insan ve nakil vasıtaları mahdud bulunan bir kara yolu, bize tez ve 10 evli köylere varacak kadar bir kalkınma temin edemez. Hatta bu siyasetlerde zararlı neticelerin doğacağını mütalaa ve mülahaza etmek de mümkün olabilir. Nitekim saltanat devrinde hükümet muhtelif demiryolları için 30 sene kilometre teminatı ödmeden kendini kurtaramamıştır. Durumumuza göre hakiki kalkınmaya bu siyasetlerle gidemeyiz. Bu siyasetleri bizim için ikinci ve üçüncü planda mütalaa etmek lazımdır.

Tasnif ve ayarlama ve takviye yolları

Ahenkli bir tasnif ve ayarlamaya sıkışma ve toplanma yoluyla varabiliriz. Nüfus siyasetinde de halen dört gözle ana yurda gelmek isteyen hariçteki Türk çocuklarını bir an evvel getirmek bugünkü sıhhi durumları islah etmek ve korumak, doğumları mani olan sebepleri kaldırarak çoğaltmak, evliliği bazı şartlar altında mecburi kılmak, gayri meşru çocukları tanımak, çocuk düşürme ve alma teşebbüslerini müeyyedelerle önlemek gibi tedbir ve teşebbüslerle temin edebiliriz.

Bu işlerin yüksek sermaye ve mesai ile başarılabacağı inkar edilemez. Fakat başarma masraf mesai ve emekeleri hem iktisadi teşebbüslere nazaran daha yolunda ve yerinde olur ve hem de bu masrafları kısa bir zamanda insan çoğaltma, ihtiyaç artma, iktisadi gelişmelerle menfaati karşılamak imkanları husul bulur. Bundan dolayı geniş bir harici istikrazın akdini bu işin başarılmasında faideli buluruz. Çünkü menfaat teminine hadim istikrazlar ilmin, mantığın, iş hayatının kabul ve tavsiye ettiği başlıca usul ve kaidelerdendir.

Davamıza Göre Vergi Siyasetimiz

Millet ve yurd durumu bize vergi siyasetinde itidali tavsiye etmektedir. Çünkü bu durum vergi mevzuunda umumileşmeden ziyade ekseriyetin kalkınması için ekalliyetin maddi yüksek yardımına ihtiyaç göstermektedir. Binaenaleyh bu yardımı bir tarafa yüklemek umumi durumu zayıflatmaktan başka bir netice vermez. Vergilerde itidalden ayrılma memlekete senelere ve nesillere sari hastalıklar doğurur, dermansızlık yaratır, umumi ahlaksızlık baş gösterir. Böyle bir vaziyetin meydana gelmesinde de fayda değil zarar mevcuttur. Keza böyle bir yolun takibine de hiç

kimse vazife ve salahiyetli değildir. Vergi mevzuu ve haddini hariç memleketlerle kıyaslamak da bizim için katıyen doğru olmaz. Çünkü durumda benzerlik yoktur. Bu kıyaslama, ancak tasnif ve ayarlama ve çoğunluğun temini gibi normal durumlara girdikten yani durumlarımız müsavi şekle geldikten sonra ve tedrici mevzuu bahis olabilir.

Son 25 sene içinde ele alınan vergi mevzularında maalesef durum ihmale uğramış hadlerin çok üstüne çıkmıştır ve çıkmaktadır. Bugün memleketimizde verem hastalığı almış yürümüş nispeti yüzde elliye geçmiştir. Buna, başta hastalıklar da inzıam etmektedir. Keza umumi ahlak gün geçtikçe genişliyen derin bir uçuruma doğru gitmektedir. Memleketin kalkınması, telafisi imkansız bu gibi zararlı fedakarlıklarla temin edilemez, edilse bile esasen bu fedakarlıklar da bizi kalkınmaya ulaştıramaz. Takip ettiğimiz vergi yolu maalesef bizi karanlığa götürmektedir. Ve götürülecektir. Şurasını da unutmamak lazımdır -ki bize herşeyden evvel sağlam ve kuvvetli bir Türk milleti lazımdır. Her işi sağlam ve kuvvetli bir millet yapar. Kongrede vergi işlerimiz mevzuubahis olacaktır. Bu güne kadar üzerinde yürüdüğümüz kıyaslama ve aykırı yolun yine takip edileceğinden endişeliyim. Bundan dolayı vergi siyasetimizin mümkün olduğu kadar bünye ve durumumuza uygun olması üzerinde durmanın başta geleceğine ve faideli olacağına kaniyim.

7- Vergi Mevzuatının İktisadi İhtiyaçlara Göre Ayarlanması Lüzumu

AZİZ BALKANLI

DR. ALFRED ISAAC

Mensucat Santral T.A.Ş. Tic. Müdürü

İktisat Fakültesi Ord. Profesörü

I. Giriş

Birinci dünya harbine tekaddüm eden sulh devresinde bir problem teşkil edeceği akıldan dahi geçmemiş olan "iktisat ve vergi" meselesi, sözü geçen harbi müteakip gittikçe artan bir ehemmiyet kazanmıştır. Normal zamanlar diye vasıflandırabileceğimiz bu sulh devresinde, iktisat alemi, malzeme kıtlığı veya harp tahribatı gibi engellere maruz kalmadan çalışmak imkanlarına malikti. Diğer taraftan, Devlet de bir harbin sevk ve idaresinin doğurduğu azim meseleler ve külfetlerle karşılaşmış bulunmuyordu. Bu şartların tabii bir neticesi olarak, devletin sarfiyatı, bu günkü duruma nazaran çok daha az olduğu gibi, muntazam bir iktisadın gelirleri de mütevazın bir devlet bütçesine yetecek vergileri kolaylıkla temin edebiliyordu.

Bilindiği gibi, bütün bu elverişli şartlar birinci dünya harbinden sonra değişmişti. Devletin karşılaştığı bir çok yeni vazifelerin başarılmaları için, sadece mevcut vergilerin nisbetlerini yükseltmek kafi gelmiyor ve hatta yeni bir çok vergilerin ihdası icap ediyordu. Yalnız muharip memleketlerin değil, bizim gibi harbe fiilen iştirak etmeyen memleketlerin de iktisadi hayatını alt üst eden İkinci dünya harbi araya girmemiş olsaydı. Belki de birinci dünya harbinin doğurduğu bu zorluklar ortadan kalkabilecekti. Halbuki İkinci dünya harbi faciasının iktisadi ve sosyal hayatta açtığı derin yaraları kapatabilmek maksadı ile gittikçe kabaran bütçelerin tevazününü temin etmek için, kanun koyucu yeni gelir kaynakları aramak zorunda kaldı. Bu meyanda, mevcut veya munzam vergilerin, bir iktisadi cüz'ütam olan işletmeleri zafa düşürmemesi ve kendilerine yüklenen ağır vazifeleri ifaya kadir bir bünyeyi muhafaza etmelerinin icap ettiği ön planda mütalaa edilmek lazım gelirdi. Zira, iktisadi vazifelerini yapmak kudretini kaybeden işletmelerin, rantabilitesi azalacak ve bunun tabii bir neticesi olarak da vergi ödeme kabiliyetleri eksilmiş bulunacaktır.

Yukarda işaret ettiğimiz müşküllerin yenilmesinin pek de kolay olamayacağını, bu meselelerle uzunca müddet iştigal etmiş olan mütehassıslar kolaylıkla takdir ederler. Ancak bu problemlerin zaman zaman ele alınmasının büyük faydalar

doğurabileceği de şüphesizdir. Yeter ki, devletin iktisadi menfaatları, iki zıt zaviyeden değil de ahenkli bir menfaat birliğinin icap ettirdiği bir zihniyetle tetkik edilmiş olsun.

Almanyada bu mevzuda çok salahi yetli olan ve aynı zamanda büyük bir itibar kazanmış bulunan meslekdaşımız Prof. Schmalenbach'ın bu sene intişar eden "İktisat ve Vergi" adlı bir etüdünde şöyle bir prensibe rastlamaktayız. "Sermayenin teşekkülüne hadim olmayan ve fakat sermayenin tahribi ile neticelenen bir vergi sistemi, bir münasebetsizlikten başka bir şey değildir. Sermaye teşekkülü, verginin, sermayenin teşekkül ettiği mahalde değil de sermayenin sarf edildiği mahalde tarh edilmesini ister. Bir gelir vergisi sermaye teşekkülünü, bir masraf vergisi ise; sermaye sarfiyatını vergiye tabi tutar. Bu yüzden, sermayenin teşekkülünü hayati bir mevzu olarak tekalkki eden herkes, masraf vergilerini gelir ve kazanç vergilerine tercih etmelidir."

Esas maksadımız, bu prensipten doğacak vergi problemlerini burada incelemek değildir. Biz daha çok, kendi vergi mevzuatımızda rol oynayan bazı problemleri tetkike koyulacağız. Kanaatimizce bu problemlerin halli yalnız sanayiimizin kalkınmasına, diğer bir ifade ile industrial sermayenin teşekkülüne hizmet etmekle kalmıyacak aynı zamanda devletin vergi ihtiyaçlarına da hizmet edecektir.

II. Bilançolarda Kıymet Takdiri

Üzerinde ehemmiyetle durmak istediğimiz mevzulardan biri de bilançonun tanzimi esnasında işletmelerin mevcudatını teşkil eden sabit sermaye ile mütedavil sermayenin hangi prensiplere göre kıymetlendirilmesi lazım geldiğidir. Evveleminde, vergi mevzuatımızda tesbit edilen kıymet takdiri prensiplerine bir göz gezdirelim. Kazanç vergisi kanunumuzda, bilançodaki maddi ve gayri maddi kıymetlerin "Maliyet bedeli" diğer bir ifade ile mübayaa fiyatı üzerinden kıymetlendirileceği prensibi kabul edilmiştir. Bu prensipten istisna edilen yegane kıymetler "Ticari yılın hitamından evvelki son borsa fiyatı üzerinden kıymetlendirilecek" olan kasada veya cari hesaplarda mevcut ecnebi paralar ile borsada kayıtlı esham ve tahvillerdir.

"Maliyet bedeli" (Mübayaa fiyatı) üzerinden kıymet takdiri prensibini neticenin yani kar ve zararın hesaplanması üzerindeki tesirleri bakımından tetkike koyulacağız.

Evvela şu noktaya işaret edelim ki, mübayaa kıymeti üzerinden yapılacak bir kıymet takdiri, sadece işletmeye yatırılan para miktarını göstermekten başka bir pratik kıymet taşıyamaz. Bu maksat dışında kaldıkça böyle bir metod bütün manasını kaybeder.

Halbuki takriben 30 seneden beri bilançonun vazifeleri üzerinde büyük mikyasta iştigal edilmiş ve bilhassa bilançonun neticenin yani kar ve zararın hesaplanmasına ne ölçüde bir hizmet ifa edebileceği imkanları araştırılmıştır. "Dinamik bilanço" teorisinin yaratıcısı olan Schmalenbach'ın noktai nazarına göre de bilançonun birinci vazifesi, kar veya zararın doğru olarak hesaplanmasına yardım etmektir. Kar veya zararın doğru olarak elde edilebilmesi de, mübayaa fiyatı üzerinden kıymet takdiri gibi mihaniki bir prensip ile mümkün olmayıp, iktisadi temevvüçleri nazarı itibara alan bir prensip ile mümkün bulunmaktadır. İktisadi temevvüçler fiat temevvüçlerinden, bu temevvüçler de para kıymeti temevvüçlerinden doğar. İşletmelerdeki maddi ve gayri maddi kıymetler artık halihazıra uygun bulunmayan mübayaa fiatları üzerinden bilançooya geçirilecek olursa, bilfarz bu günkü kıymeti daha yüksek olduğu takdirde, hakiki olmayan bir kar elde edilmiş olacaktır. Zira satışların, satış anında fiatlara göre yapılacağı tabiidir. Bir malın satış fiatının, bilançooya geçirilen mübayaa fiatından yüksek olması yüzünden doğacak karlar, sadece yüksek ve iktisaden haksız bir vergi matrahı teşkil etmekle kalmayacak aynı zamanda enflasyona sebebiyet veren bir munzam ve haksız iştira kabiliyeti

oluşturulmuş bulunacaktır. Bu suretle maliye ile sermayedarlar işletmeleri kemirmiş olacaklar ve ilerde de izah edeceğimiz gibi işletmeler, en lüzumlu tecditleri dahi temin etmek imkan ve kudretini kaybedeceklerdir. En nihayet işletmelerin vergi ödeme kabiliyetinde de bir paralysie vuku bulacaktır. Böyle bir inkişaf hem işletmelerin hem de umumi iktisadın menfaatleri bakımından azami derecede vahim telakki edilmek icap eder.

O halde "Maliyet bedeli" üzerinden kıymet takdiri usulü terk edilmeli ve bunun yerine iktisadi durum ile para kıymetindeki devaluation'u hesaba katan daha iktisadi bir kıymet takdiri metodunun tatbikine doğru bir gayret sarfedilmelidir. Temas etmekte olduğumuz bu mevzu bu günkü itkisadiyatın ana meselelerinden birini ve hatta ana meselesini teşkil eder. İşletmelerin netice hesapları yani kar veya zararı, iktisadi şartlara uygun bir kıymet takdiri usulü ile hesaplandığı takdirde umumi iktisat üzerinde çok müsbet tesirler yaratılmış olur. Burada bu tesirleri etraflı bir surette izah etmek mümkün olamayacağından sadece ana hatlarını zikretmekle iktifa edeceğiz:

- 1) Sermayenin elde ettiği kazançlar, hakiki karları teşkil eder,
- 2) Bu suretle, hakikatta satın alma hakkı olmayan bir çok paraların kazanç veya dividant kisvesi altında bir satın alma kuvveti olarak piyasaya dökülmesi önlenmiş ve bu yolda enflasyonun inkişafına büyük mikyasta bir set çekilmiş olur.
- 3) Bunu müteakip, bir çok malların fiat seviyesinin lüzumundan fazla yükselmesinin önüne geçilir.
- 4) İşletmedeki sermaye devrinin tabii seyrini muhafaza etmek ve icabında tesisatı yenilemek için lüzumlu olan maddi imkanlar işletmede kalmış bulunur.
- 5) İktisadi hayatın daha sağlam olması sayesinde vergi hasılatı da müstakar ve müemmen esaslara dayanmış olur.

Birinci Dünya harbinden evvel, kıymet takdiri meseleleri bu günkü kadar ehemmiyetli bir rol oynamamakta idi. Zira satın alma piyasası ile satış piyasasındaki fiatlar tamamı ile dar hudutlar içinde temevvüç ederdi. Bu hal, umumi iktisadi mekanizmanın iyi bir surette fonksiyone etmesinden ileri gelirdi. Bu şartlar dahilinde, mübayaaa fiatı üzerinden yapılan kıymet takdirini yanlış bir usul olarak vasıflandırmamak icap eder. Halbuki, halen hemen de bütün dünyada para kıymetinin mütemadi bozukluğu karşısında, yukarda da belirttiğimiz gibi, kıymet takdiri meselesini ön planda mütalaa etmek ve halen cari olan yanlış usullerin umumi iktisat üzerindeki tesirlerini küçümsememek icap eder.

Kazanç vergisi kanununda rastladığımız noksanlardan biri de; "borsada fiatı olmayan ecnebi paralar ile borsada kayıtlı olmayan esham ve tahvillerin alış bedelleri üzerinden" bilançoya kayıt edilmesine dair mevcut hükümlerdir. Bu hükümler, bilanço tarihindeki hakiki kıymet ile önce vuku bulan alış bedeli arasındaki fark cüz'i olduğu müddetçe zararsız telakki edilebilir. Ancak sözü geçen ecnebi paraların veya esham ve tahvillerin "Ticari yılın hitamındaki" hakiki kıymeti, "alış bedelleri"nden yani mübayaa fiatlarından çok daha aşağıya düşmüş ve hatta sifıra kadar inmiş bulunuyorsa işletmenin maruz kaldığı zarar gizlenmiş dolayısıyla sene sonundaki karı hakikatten fazla gösterilmiş olacaktır. İşletmenin bu neviden mevcutları büyükçe meblağlara baliğ olduğu takdirde bir fiyat sukutu haline maruz kaldığı zararlar da mühim olacak ve fakat bu zararları bilançosunda gösterememesi yüzünden mahzurlarını yukarda işaret ettiğimiz yanlış bir netice hesabı tanzim etmiş bulunacaktır. Halbuki bu nevi kıymetli evrak her senenin hasılatı üzerinden kıymetlendirilecek olursa doğru bir kıymet takdiri yapılmış olur.

Esasen bu mevzu bir maddenin doğrudan doğruya zarar görmesi veya yok olması meselesi ile çok yakından alakadar bulunmaktadır. Şimdiye kadar ele aldığımız kıymet temevvüçlerinde, maddelerin azalması veya yok olması cihetine temas etmemiş sadece kıymetlerinde vukubulan değişiklikleri tetkik etmiştik. Bilindiği gibi bir malın kıymetinin yükselmesi iktisadi ehemmiyetinin arttığını, kıymetin düşmesi de iktisadi ehemmiyetinin azaldığını ifade eder. En nihayet bir malın kıymeti sıfıra müncer olursa, madde olarak baki kalsa dahi iktisadi ehemmiyetini kaybeder.

Malın bozulduğu veya hasara uğradığı bazı haller vardır ki, ilk kıymeti ne kadar yüksek olursa olsun iktisadi faydası eksilmiş veya hiçe inmiştir. Ancak; maddede vuku bulan böyle bir bozulmayı, eksilmeyi veya ziya vergi kanunlarımız gayetle dar bir çerçeve içinde mütalaa etmektedir. Nitekim kazanç vergisi kanunumuzda "Münhasıran yangın, zelzele, seylap gibi fevkalade hadiseler neticesi olarak kıymetleri azalan veya çürüyüp bozulan sigortasız mallar için ekspertiz yapılmak şartıyla kıymet azalması kabul edilir." denilmektedir. Halbuki bir malın bozulması veya ziyana uğraması sadece kanunda zikredilen fevkalade hadiselerle münhasır kalmaz. Gıda maddeleri ve kimyevi maddeler başta gelmek üzere bir çok maddeler zamanla bozulur ve kısmen veya tamamen kullanılmayacak bir hale girebilir veyahutta önce zikrettiğimiz gibi, borsada kote olmayan ecnebi paralar veya esham ve tahvillerin kıymetleri sıfıra düşebilir. Bunların kıymetlerinin yangın veya zelzele gibi tabii afetlerde olduğu vechile bir eksper heyeti tarafından tesbiti cihetine gidilmek lazım gelirken vergi kanunlarımızın bu gibi halleri nazarı itibara almaması yüzünden mübayaa fiyatı üzerinden yapılmak zorunda kalınan kıymet takdiri, yine bir çok zararların gizli kalmasına ve dolayısıyla haksız kazançların tahaddüsüne sebebiyet vermekte ve bu gibi kazançlar yukarda işaret ettiğimiz iktisadi mahzurları doğurmaktadır.

III- Maliyet masraflarının hesaplanmasındaki kıymet takdirleri:

Maliyet masraflarının hesaplanmasında kullanılan bir çok elemanların kıymetlerinin takdiri meselesi, bilançodaki kıymet takdiri meselesi ile sıkı bir surette alakalıdır. Yine mevcut kanunlarımız, maliyet masraflarının hesaplanması ile ilgili elemanların yani ham maddelerin yardımcı maddelerin ve sairinin mübayaa fiyatı üzerinden kıymetlendirilmesini mecburi kılmaktadır. Halbuki, yukarda verdiğimiz izahattan da mantıken istihraç edileceği vechile maliyet masrafları hesaplanırken, ham ve yardımcı maddeler gibi elemanların, mamul emtianın satışı anındaki fiyatlara göre kıymetlendirilmesi usulü, iktisadi bakımdan ideal telakki edilmek icap eder.

Takriben 25 sene evvel Alman işletme iktisatçısı Prof. Schmidt tarafından müdafaa edilen bu prensip, senelerdenberi, Almanyada olduğu gibi diğer bir çok memleketlerde, iktisat aleminde maliyenin geniş bir hüsnü kabulü ile karşılanmıştır. Bilhassa para kıymetinin temevvüçleri yüzünden fiatların daima yükselme meyli gösterdiği bu günkü şartlar içinde, bu meseleye ön planda bir ehemmiyet vermek icap eder. Zira bu mamul malın maliyeti hesaplanırken evvelce tedarik edilmiş olan ham ve yardımcı maddeler kanunlarımıza uyulmak suretiyle mübayaa fiyatı üzerinden kıymetlendirilecek ve mevcut kar hadlerinin ilavesiyle satılacak olursa, elde edilen para ile, belki de bu malın ikame edilmesi mümkün olamayacak ve bu yüzden işletmenin sermayesi eksilmiş dolayısıyla işletmenin müteakip istihsal kabiliyeti zafa uğramış bulunacaktır. Diğer taraftan, maliyet masraflarının hesaplanmasında, mübayaa fiyatı prensibinin istisnasız tatbik edilmesi muhtelif işletme branşlarında muhtelif tesirler yaratır. Nitekim, sermaye devri yavaş olan yani mübayaa ettikleri malı ancak uzunca bir müddet sonra satabilen işletmeler ara yerde vuku bulacak fiyat temevvüçleri yüzünden bu prensip dolayısıyla daha fazla zarar görürler, halbuki sermaye devri süratli olan yani malını satın alır almaz satabilen işletmeler aynı prensipten daha az müteessir olurlar. Kanun koyucu bunu kast etmemiş olsa dahi, halen mevcut usulün tatbiki, işletmeler arasında bir adaletsizlik de oluşturmaktadır. Halbuki maliyet masrafları, mübayaa fiyatı üzerinden değilse malın satışı anındaki piyasa kıymeti ile tesbit edilecek ve satış da bu yoldan elde edilecek fiatla yapılacak olursa aynı malın yeniden ikame edilmesi mümkün olur. Yeter ki, para kıymetinin temevvücü yüzünden doğacak bu gibi farklar bir kar telakki edilmeyip hususi bir karşılık hesabına alınmış olsun ve bu suretle satılan malın ilerde daha yüksek fiatla ikamesini mümkün kılacak paralar işletme dahilinde biriktirmek yoluyla işletmenin istihsal kabiliyeti idame ettirilmiş bulunsun.

Bu metodun, bilhassa kıymetlerin bariz temevvüçler gösterdiği zamanlarda tatbiki işletmelerin bünyelerinde muhtelif buhranlara göğüs gerebilecek bir sağlamlık yaratacak ve aynı zamanda umumi iktisadi tarsin yoluyla devletin gelir kaynaklarının haleldar olmamasını mümkün kılacaktır.

IV. Tecdit Fonu

Modern sanayi işletmesinin istihsal kabiliyetinin imtidadı maliyet masraflarının hesaplanmasında yalnız ham maddelerin, ücretlerin ve diğer işletme masraflarının nazarı itibara alınması ile mümkün değildir. Bunun yanıbaşında, kullanılamayacak bir hale gelir gelmez makinaları ve diğer tesisatı yenilemek bakımından hususi bir ihtimam göstermek zorundadır. Hatta bir çok hallerde, sadece yenilemek kafi gelmeyip, aşınmamış olsa dahi tesisatını modernleştirmeyi düşünmek mecburiyetindedir.

Filhakika yalnız maliyet masraflarında yer almakla kalmayan, aynı zamanda bilançoda amortisman karşılığı hesabında biriktirilen paralarla bu meselenin halledilmiş olduğu iddia edilebilir. Hakikatta maalesef vaziyet bu kadar basit değildir. Zira amortisman nisbetlerini tahdit eden vergi kanunları bir çok hallerde hakiki

aşınmayı nazarı itibara almadığı gibi ne bir makinanın vaktinden evvel kullanılmaz bir hale gelebileceğini, ne de bir makina kabili istimal olsa dahi, rekabet kabiliyetini muhafaza edebilmek için bunu modernleştirmek ve hatta lüzumu halinde modern bir makina tedarik etmek icap ettiğini hesaba katmamıştır. Bunun yanıbaşında, en mühim bir nokta da vergi kanunlarımız gereğince mübayaa kıymeti üzerinden yapılan amortismanlar yoluyla önce biriktirilmiş olan paraların, para kıymetinin mütemadi değişikliği yüzünden, aşınan makinaı yeniden ikame etmeye kifayet edemeyeceğidir. Bu şartlar karşısında sanayi işletmeleri, mali bakımdan büyük zorluklarla karşılaşmakta ve istihsal kabiliyetlerini idame ettiremeyecek bir duruma girmiş bulunmaktadır.

Kanun koyucu verginin kabul edebileceği amortisman hadlerini tesbit ederken münferid, vak'aları gözönünde bulundurmak imkansızlığı karşısında kalmış olabilir.

Bu yüzdendir ki vergiden muaf tutulması gereken bazı karşılıkların tesisi cihetine gitmek icap eder. Bu karşılıklar:

- 1- Kazanç vergisi kanununun tesbit ettiği hadlere göre yapılan amortismanlardan maada hakiki aşınmaya uygun olarak amortismanları temine,
- 2- Muhtemel kıymet temevvüçlerini karşılayabilmeye,
- 3- Tesisatın, cebri çalışma, yeni icatlar ve teknik terakkiler gibi sebepler yüzünden miadından evvel kullanılmaya elverişsiz bir duruma girmeleri halinde bunları yenilemeye,

Yetecek paraları temin bakımından tesis edilebilir ki bunların heyeti umumiyesine tecdit fonu da diyebiliriz.

Vergiden muaf tutulmak şartıyla, tesis edilecek tecdid fonunun sağlayacağı faydalar şunlardır:

1- İşletmenin, ilerideki faaliyeti esnasında muhtaç olacağı paralar; kazanç ve vergi namı altında işletmenin dışına çıkmamış olur. Bunun tabii bir neticesi olarak da taşkın kazançlar kisvesine bürünen ve munzam ve haksız bir iştirak kuvveti keşfiyle de paraların piyasaya dökülmesi önlenmiş ve dolayısıyla enflasyonier tandanslara da kısmen bir sed çekilmiş olur.

2- Tecdid fonunun doğru olarak hesaplanması ve bunun yanı başında, çok mühim bir nokta olarak bu paraların elverişli şartlar dahilinde plasmanı, yani lüzumu halinde likid olarak elde bulunmasının düşünülmesi halinde işletmeler, yeniden sermayeyi arttırmak veya borca girmek gibi çarelere baş vurmadan tesisatını yenilemeye ve tahsihe ve yeni makinalar tedarikine muktedir bir duruma girmiş bulunur.

3- Tecdid fonunun hemen istimale lüzumu olmayan kısımları, bankalara yatırılmak veya esham ve tahvillere plase edilmek yoluyla, velevki muvakkat bir zaman için olsun, mühim paralar iktisadın emrine amade tutulmuş ve dolayısıyla diğer işletmeler üzerinde canlandırıcı bir rol oynayacak imkanlar yaratılmış olur.

Lüzumlu karşılıkların vergiden ne suretle muaf tutulacağını bu münasebetle tatbiki bakımından da mütalaa etmemiz faydalı olacaktır. Bu mevzuda akla ilk gelen nokta, vergiye tabi kazançların maskelenmesi ve gizlenmesi maksadıyla tecdit fonu ve karşılıklar gibi vasıtalarla baş vurulması olacaktır. Bu gibi suistimallere imkan vermemek icap edeceği pek tabii mütalaa edilmek lazım gelmekle beraber, biz halen mer'i olan bir sürü şekli hükümlerle vergi kaçakçılığının önüne geçilebilmekte olduğuna kani değiliz. Bu suistimalleri önleyebilmek için, kanaatimizce, vergi revizyonu, daha çok maddi bir zaviyeden yapılmalı, yani mükelleflerin kontrolünde

İktisadi görüşlere uygun objektif bir zihniyet hakim bulunmalıdır. Bu da, ilerde daha etraflı bir surette temas edeceğimiz veçhile, iktisadi ve bilhassa sanayi bilgilerle mücehhez vergi revizörlerinin yetiştirilmesi ve bu revizörleri bir çok şekli hükümlerle bağlayacak yerde bilgilerine ve kanaatlerine itimat edilerek kendilerine geniş bir salahiyet verilmesi suretiyle mümkündür. Bunun yanıbaşında, her sanayi branşındaki şartların birbirinden farklı olacağı da hesaba katılmalıdır. Nitekim diğerlerine nazaran makinaları ve tesisatı daha çok aşınan sanayi branşları mevcut bulunduğu gibi, sabit kıymetleri daha yavaş yıpranan branşlar da mevcuttur. Diğer taraftan bütün tesisat bir defada tecdit edilmeyeceğine ve kaideten yalnız münferit kısımlar yenilenmeye muhtaç bulunduğuna göre, tecdit fonunun, sabit sermayenin muayyen bir kısmını geçmemesi lazım geleceği gözönünde bulundurulabilir. Tesisatın her hangi bir kısmının, çalışmasına nihayet verildiği takdirde buna isabet eden tecdit fonu, kar ve zarar hesabına nakledilmek suretiyle bu paralar da diğer karlar meyanında vergiye tabi tutulmuş olur. Bütün bu imkanlara rağmen, şayet tecdit fonu ayırmak yoluyla kazançların gizleneceği endişesi tamamen bertaraf edilmek isteniyorsa, tecdit fonunun güttüğü gayeyi aynen güden ve fakat daha mihaniki olan diğer bir imkan daha vardır ki o da amortismanların günün kıymeti üzerinden yapılmasıdır. Bu metoda göre amortismanlar halen olduğu gibi defterdeki mübayaa kıymeti üzerinden değilse de, sabit kıymetlerin ticari yılın hitamı tarihindeki değerleri üzerinden hesaplanır. Diğer bir ifade ile, amortismanların hesaplanması, tesisatın, bilançonun tanzim tarihindeki ikame kıymeti üzerinden yapılır.

Bu metod, bundan 25 sene evvel Almanyada Prof. Schmidt tarafından tavsiye edilmiş ve kısa bir zaman sonra tatbik mevkiine konulmuştur. Takriben son 10 seneden beri vukubulan inkişaf lar üzerine sözü geçen metod aktüel bir mahiyet kazanmış ve üzerinde yeniden ehemmiyetle durulmuştur. Bu metodu ilk tavsiye ettiği zaman Prof. Schmidt sanayicilerin itirazlarıyla karşılaşmıştır. Zira sanayiciler defterlerde yazılı olan mübayaa kıymeti üzerinden yapılmakta olan basit hesaplar yerine, ikame kıymetlerinin hesaplanmasının çok daha külfetli olacağını zannetmişlerdir. Bu itirazların bugün için, artık varit olmaması icap eder. Çünkü, halen mevcut (Endeks) metodlarından birinin yardımı ile defterlerde yazılı mübayaa kıymetlerinden, bilanço tarihindeki ikame kıymetini hesaplamak gayette basit bir hesap ameliyesile mümkündür. Bu hesaba en elverişli endeks, kanaatimizce toptan eşya fiatları endeksidir. Bu usülü kısa bir misalle izah etmek mümkündür: 10 sene evvel satın alınan bir makinanın defterdeki mübayaa kıymetinin 120.000 lira olduğunu, %8 nisbetinde amorti edilmek lazım geldiğini farzedelim. Bilançonun kapanış tarihinde toptan eşya fiatları endeksi de bilfarz 520 dir. Kazanç vergisindeki hükümlere göre bu makina için yapılacak amortisman 9600 lira olmak icap eder. Halbuki endekse göre makinanın ikame kıymeti:

$$5,2 \times 120.000 = 624.000$$

lira olduğundan ayrılacak amortisman karşılığı, bilanço tarihindeki şartlara göre, 49.920 liradır.

Bu yoldan gidilecek olursa yine mihaniki bir hesapla ve fakat hakikate en yakın olmak kaydıyla gereken tecdit fonları ayrılmış ve dolayısıyla sanayimizdeki sabit kıymetlerin vaktü zamanında yenilenmesi mümkün kılınmış olur. Ara yerde para kıymetinde vukubulan değişiklikler yüzünden biriken tecdit fonunun ayarlanması ve bu yoldan daha kat'i bir neticenin elde edilmesi cihetine gidilmek isteniyorsa, her bilanço kapanışında bütün tecdit fonunun o tarihteki endekse göre yeniden kıymetlendirilmesi lazım gelir. (Bu hususta fazla izahata, Prof. Isaac'ın 60 sayılı Türk Ekonomisi Mecmuası'ndaki yazısında rastlamak mümkündür.)

V. Kar Mefhumu

Yukarıda izahatımızın da açık bir surette belirttiği gibi, bugünkü vergi mevzuatımıza hakim olan "Kar mefhumu" telakkisinde iktisadi şartlara ve ihtiyaçlara daha uygun bir zihniyetin inkişafına doğru gitmek ihtiyacındayız. Bu yüzden kar mefhumunu evveleminde iktisadi bir anlayışla mütalaa etmek ve devletin kara iştirak hissesinin gittikçe artmakta olduğunu hesaba katarak bugünkü iktisadi şartları mülahaza ve mütalaa eden bir "kar mefhumu" üzerinde mutabık kalmak icap eder. Bu mevzuda mühim itirazlarla karşılaşmaklığımız mümkündür. Bilindiği gibi, iktisadi gelişmenin seyri esnasında kar hakkında muhtelif görüşler ortaya atılmış ve hatta sosyal ve dini mülahazalar da bu görüşlere müessir olmuştur. Hatta hakiki kar hakkında aynı devrede birbirinden farklı görüşlerin hakim olduğu ileri sürülerek bizim burada hakiki kardan konuşmaklığımızın faydası olacağı iddia edilebilir. Biz böyle bir kötümserliğe kapılmayarak, hakiki karın, ancak karı açık bir surette ifade etmekle anlaşılması mümkün olacağı fikrindeyiz. Kanaatimizce, ister işletme iktisadi zaviyesinden isterse umumi iktisat bakımından mütalaa edilsin, kar bir işletmenin iktisadi ve rantabl çalışmasının bir ölçüsünü teşkil eder. Karın hakiki karakteri bu suretle tavazzuh ettiği takdirde karın hesaplanmasında bahis mevzuu olan bilumum faktörler kendiliğinden ortaya çıkmış olur.

Umumi bir formüle irca etmek isteniyorsa, iktisadi bir cüzütam olarak telakki ettiğimiz bir işletmenin karı veya zararı, o işletme ile ilgili bilumum sarfiyat ve gelirler arasındaki müsbet veya menfi farktır. Burada karşılaştığımız bir mesele de karın hesaplanmasında hangi faktörlerin nazarı itibare alınması lazım geldiğidir. Hakiki karın hesaplanmasında asıl zorluk doğuran cihet, sarfiyat kısmıdır.

Bu itibarla, sarfiyatın hangi elemanlardan müteşekkil bulunması lazım geldiğini tadada kovulmadan evvel sarfiyat mefhumunu tarif etmek faydalı olacaktır. Bilindiği gibi sarfiyat, bir işletmenin hasılat elde edebilmesi için ihtiyar etmek zorunda kaldığı külfetleridir. İleride zikredeceğimiz bu külfetler meyanında henüz sarfiyat haline girmemiş ve fakat ticari sene zarfında yapılmış tediyeler mevcut bulunduğu gibi bedelleri henüz ödenmemiş ve fakat ticari yıl zarfında vukubulmuş sarfiyat ta vardır. Nasıl ki ticari sene zarfında satın aldığımız ve müteakip sene içinde kullanacağımız bir malzeme henüz sarfiyat haline girmemiş ve fakat vukubulmuş bir tediye ise ticari yıl içinde yapılması gereken ve fakat henüz yapılmamış bir tamirat ta bedeli de henüz ödenmemiş ve fakat o sene içinde vukubulmuş bir sarfiyattır. Binaenaleyh kar ve zarar hesabının sarfiyat kısmında böyle bir tamirat için ayrılmış olan bir karşılığı o yıl zarfında vaki diğer işletme masraflarından farksız telakki etmek gerekir.

Bu izahattan sonra bir işletmenin hasılat elde edebilmesi için ne gibi külfetler ihtiyar etmesi lazım geldiğine, diğer bir ifade ile sarfiyatın hangi unsurlardan terekkep edebileceğine bir göz gezdirelim:

- 1) Direkt maliyet masrafları,
- 2) Umumi idare ve işletme masrafları,
- 3) Faizler ve finansmanla ilgili sair masraflar,
- 4) Bilumum amortismanlar da dahil olmak üzere bütün tecdit fonları,
- 5) Riziko primleri,
- 6) Sigorta primleri,
- 7) Öz sermayeye verilen faizler.

Yukarıda saydığımız masraf kategorilerinden ilk üçü, artık münakaşa kabul etmeyecek bir şekilde anlaşılmiş bulunmaktadır. Nitekim bunlar, kazanç vergisi kanunumuzun derpiş ettiği masraflar meyanında da yer almaktadır. Amortismanlar ile tecdit fonu hakkında da bundan önce bir hayli izahat vermiş ve bilhassa modern sanayideki rollerini etraflı bir surette tebarüz ettirmiş bulunmaktayız. Ancak bu masraf kategorilerinden riziko primi ile öz sermayeye verilecek faizler, uzun münakaşalara mevzu teşkil edecek bir karakter taşımakta ve kazanç vergisi

kanunumuzda derpiş edilmemek şöyle dursun öz sermayeye verilecek faizleri sözü geçen kanunumuz kat'i bir ifade ile reddetmektedir. Bu itibarla bu iki masraf kategorisi hakkında kısa bir izahat vermek cihetine gitmek zorundayız: Bilindiği gibi her işletme kurulduğu tarihten tasfiyesinin sonuna kadar birçok rizikolara maruzdur. Bu rizikolar işletmenin branşına, büyüklüğüne, sermaye devir süratine ve bunlardan maada iktisadi vaziyete göre değişik bir mahiyet arz edilebilir. Bu rizikonun neveleri de çok muhtelif olup bunların başında, yangın tehlikesi, hırsızlık imkanları, müşterilerin borçlarını ödemeye gayri muktedir bir hale girmeleri, mamullerde ve ham maddelerde fiat sukutları ve ham madde kıtlığı gibi haller gelir. Her işletme, bu nevi rizikolara karşı ayrılacak primleri bir masraf faktörü olarak telakki etmek zorundadır. Sigorta şirketleri yangın ve hırsızlık hariç olmak üzere iktisadi cereyanlardan doğan diğer rizikoları sigorta etmediği cihetle işletmelerin bu rizikolara karşı kendi kendilerini sigorta etmeleri lazımdır. Bu yüzden doğacak primler de "Riziko primleri" namı altında diğer masraflar meyanında yer almalı ve bu meblağlar bilançonun pasifinde bir karşılık veya ihtiyat hesabında toplanmalıdır. Kazanç vergisi kanunumuz ise bu nevi karşılıkları veya ihtiyatları masraf olarak kabul etmemekte ve bunların tesisi halinde vergiye tabi tutulmalarını istemektedir. Bir taraftan riziko primine iştirak etmek istemeyen maliye, bilfarz bir fiat sukutu yüzünden zarara düşer olan veya daha az kar eden bir işletmenin ödeyeceği vergiden mahrum kalmakta ve diğer taraftan kazançlarına ortak bulunduğu işletmelerin muhtemel zararlara karşı mücehhez olmalarına mani olmaktadır. İşletmeler vazifelerini ifa edebilmek için muayyen fedakarlıklara katlanmak zorundadırlar. Bu fedakarlıklar işletmeleri muayyen külfetler dolayısıyla birçok masraflar ihtiyar etmeye mecbur eder. Riziko primi de, muayyen hadiselerin vukuu ihtimaline karşı alınmış bir tedbir olup her hangi bir zarar vukuunda gereken tazminatı temin eder. Diğer bir ifade ile, işletme riziko primi yoluyla, iktisadi kıymeti olan bir fedakarlığa katlanmış olur. Maliyenin de menfaati, vergiden mahrum kalma veya noksan vergi tahsil etme tehlikesine karşı bu fedakarlığı paylaşmak ve işletmenin bir zarara düşer olması halinde vergiden mahrum kalacak yerde, emre amade olan tazminattan faydalanmaktır.

Öz sermayeye ödenmesi gereken faizlere gelince, bildiğimiz gibi tatbikatta faiz sadece yabancı sermayeye verilmektedir. Halbuki öz sermaye, yabancı sermaye gibi işletme dahilinde çalışmaktadır. Şayet işletmeye yatırılacak yerde bir bankaya yatırılmış veya esham ve tahvillere plase edilmiş olsaydı muayyen bir faizden faydalanmış bulunacaktı. Bu faizden mahrum kalmak yüzünden, sermaye bir fedakarlığa katlanmış bulunmaktadır. Bu mülahazalara dayanarak bugünkü modern görüşler öz sermayeye verilecek faizi bir masraf faktörü olarak telakki etmekte ve bunlara diğer masraflar meyanında yer vermektedir.

İşletmenin gelirlerini de;

- 1) Satış bedelleri,
- 2) Alınan faizler,
- 3) İşletme ile ilgili sair hasılat,

teşkil etmektedir. Yapılan sarfiyat sözü geçen gelirlerden indirildiği takdirde bittabi, vergiye matrah teşkil eden safi kar elde edilmiş olur. O halde modern iktisadi görüşlere göre, safi kar, elde edilen bilumum gelirlerden bilfiil yapılan masraflarla işletmenin bekasını temin için ileride yapılması icap eden, masrafların tenzilinden sonra kalan bakiyedir.

VI. Netice

Bütün bu izahatımızın da belirttiği gibi, iktisat ile vergi arasındaki münasebetlerin iktisadi görüşlere göre ayarlanması, sadece işletmelerin değil milli iktisadımız kadar hazinenin de ana menfaatlerini alakadar eden bir problemdir.

Birbirini takip eden iki dünya harbinin yarattığı büyük iktisadi zorluklar ve bunun tabii bir neticesi olarak para kıymetinde vuku bulan azim değişiklikler bu mevzua bir an evvel gereken ehemmiyetin verilmesini ve vergi mevzuatının süratle yeni ihtiyaçlara ayak uydurmasını icap ettirmektedir. Nitekim bilhassa son yirmi seneden beri ileri sanayi memleketlerinde iktisadi prensiplerden ilham alınarak vergi mevzuatında büyük reformlar yapılmıştır. İkinci dünya harbinin hitamı akabinde de bir çok garp memleketlerinde süratli kararlar alınmış, kıymet takdirine, netice hesaplarının tanzimine, amortisman ve tecdit fonu meselelerine müteallik hükümler yeni şartları ve ihtiyaçları cevaplandıracak bir şekilde değiştirilmiştir.

Yukarıdaki tetkiklerimiz ise memleketimizde halen cari olan hükümlerin ve ölçülerin basiretli ve müdebbir bir sevk ve idareyi kolaylaştıracak yerde buna engel olduğunu belirtmekte ve yalnız işletmelerin değil hazinenin menfaatlerinin de bu hükümlerden zarar gördüğünü ifade etmektedir. Halbuki iktisadi kalkınmamız ve sanayiimizin gelişmesi bu hükümlerin bir an evvel gözden geçirilmesini icap ettirmektedir. Her geçen günün bugüne kadar birikmiş olan zararlara yeni bir zarar katacağı göz önünde tutularak bütün vergi probleminin bir kül olduğu telakkisiyle bu değişikliklerin gelir vergisi kanununun çıkmasına terkedilmesi yerine kazanç vergisinde şimdiden gereken tashihatın yapılması tavsiyeye şayandır. Her ne kadar henüz mevcut tasarıardan edindiğimiz malumata göre, gelir vergisi usulü kanu uktasarısı daha iktisadi bir görüşle kaleme alınmışsa da yukarıda temas ettiğimiz problemlere müteallik kazanç vergisi kanunundaki birçok hükümler hemen de ipka edilmiştir. Tasarının mütemadi değişikliklere tabi tutulmakta olması dolayısıyla bu mevzua tam bir salahiyetle temas etmeliğimiz mümkün değilse de elimizde mevcut malumattan faydalanmak cihetine gideceğiz:

Usul kanunu tasarısına nazaran, amortisman nisbetleri, mer'iyet müddetleri 3 yıldan az olmamak kaydıyla ilgili bakanlıkların mütalaası alınarak Maliye Bakanlığınca tesbit ve ilan olunacaktır. Bu nisbetler tesbit edilirken muayyen iş ve sanat müesseseleri ayrı ayrı nazara alınacak ve amortismanına tabi kıymetlerin tecrübeye dayanan vasati ömürleri hesaba katılacaktır. Aynı zamanda yeni icatlar dolayısıyla teknik kıymetleri düşerek tamamen veya kısmen kullanılmaz bir hale gelen ve cebri çalışmaya tabi tutulduğu için normalden fazla aşınmaya ve yıpranmaya maruz kalan menkul ve gayri menkullerin amortismanında, müracaatları üzerine Maliye Bakanlığınca her işletme için işin mahiyetine göre ayrı ayrı tayin olunan fevkalade ekonomik ve teknik amortisman nisbetleri tatbik olunacaktır.

Kazanç vergisi kanunundaki mutlak hükümlere mukabil gelir vergisi tasarısında amortisman nisbetlerinin iktisadi şartları cevaplandırabilecek bir (Suples) ile mütalaa edilmiş olması hakikaten memnuniyet ve takdirle karşılanmak icap eder. Ancak bunun yanı başında gayri menkullerin ve mamullerin maliyet bedelleri üzerinden, borsada kayıtlı olmayan esham ve tahvillerin alış bedelleri üzerinden kıymetlendirileceğine ve amortismanların da bu kıymetler üzerinden yapılacağına dair hükümler bugün hazırlanmakta olan bir kanun icaplarına aykırı düşmekte ve 1934 yılında sadır olan kazanç vergisi kanunundaki zihniyete bağlı kalınarak ara yerde iktisadi şartlarda ve para kıymetinde vukubulan büyük değişiklikler nazarı itibare alınmamış bulunmaktadır. Demin de işaret ettiğimiz gibi memleketimizin iktisadi durumu gelir vergisi için tasarlanmış olan bu hükümlerin bu verginin bir kül halinde çıkması beklenmeden hemen mer'iyete konulmasını ve tasarıda kıymet takdirine taalluk eden ve iktisadi prensiplere uygun bulunmayan hükümlerin yeniden gözden geçirilmesini ve bunların da süratle tatbik ettirilmesini icap ettirmektedir.

Bu münasebetle, memleketimizdeki vergi tahakkuk cihazına ve bu cihaza hakim olması lazım gelen zihniyete de temas edeceğiz. Bir vergi kanunu iktisadi ihtiyaçları en ileri bir görüşle cevaplandırabilecek bir tarzda tanzim edilmiş olsa dahi, hakiki muvaffakiyeti, mükelleflerin hesaplarını tamamen ilmi ve objektif esaslar

dahilinde inceleyebilecek çok kuvvetli bir vergi tahakkuk cihazının kurulmasına ve işlemesine bağlıdır. Bu tahakkuk cihazına hakim olması gereken zihniyet, hazinenin, her mükellefin gelirine iştirak eden sermayesiz bir ortak olduğu ve ana menfaatinin "Ortağı" bulunduğu müessesenin çalışma takatinin ve rantabilitesinin devamlı olmasına bağlı bulunduğuudur. Diğer bir ifade ile "nefi hazinenin hakiki ve devamlı menfaati, yerini, tabir caizse, "nefi iktisada" terketmesidir. Bu zihniyeti gerçekten kavramış bulunan bir vergi tahakkuk cihazı sayesinde ki hazine ile mükellefin karşılıklı menfaatleri hakkıyla korunmuş ve telif edilmiş olacaktır.

Halen bu tahakkuk cihazını; hesap uzmanları ünvanını taşıyan "vergi revizörleri ile maliye müfettişleri teşkil etmekte ve yukarıda ehemmiyetini belirttiğimiz nazik vazife bunlara yüklenmiş bulunmaktadır. Bu revizörlerin seçim ve formasyonlarında her hangi bir noksanlık yüzünden ya hazinenin hakiki menfaatleri ihmal edilmiş ve yahut ta mükelleflere lüzumsuz külfetler yüklenmiş olur ki, bilhassa bu hal memleketin iktisadi bünyesini de müteessir edecek neticeler doğurabilir.

Memleketimizdeki vergi revizörlerinin halen tabi tutuldukları seçim ve formasyon şartları, -müstesna kabiliyetler mevzuumuz dışında bırakılmak kaydıyle- kendilerinin şekli bir revizyonun çerçevesi dışına çıkmalarına imkan vermemektedir. Bunun da başlıca sebebi bu revizörlerden mühim bir kısmının her hangi bir işletmede hiç bir zaman fiilen çalışmış olmamaları ve esas vazifeleri bilançoların tetkiki olduğu halde, bir işletmenin bilançosunu resen ve müteaddit defalar tanzim gibi bir faaliyet sarfetmemek suretiyle pratik hayattan uzak kalmış bulunmalarıdır.

Kanunla mükellef arasında mütavassıt bir rol oynamakta bulunan ve muayyen hadiseler karşısında adeta bir hakem gibi hareket etmesi gereken vergi revizörlerinin seçiminde ve formasyonunda aşağıdaki esaslar gözetilmelidir:

- a) İktisadi ve mali bilgilerle mücehhez bulunmak ve muhasebe ile revizyon tekniğine hakim olmak (İktisat Fakültesi ile Yüksek İktisat ve Ticaret Okulundan mezun olanlar tercih edilmelidir.)
- b) Muayyen büyüklükteki bir işletmede muayyen bir müddet bilfiil muhasiplik etmiş bulunmak (Muhasebecilik edenlerle bir büyük veya orta işletmenin muhasebesini organize etmiş olanlar tercih edilmelidir.)
- c) Yapılacak soruşturma neticesinde ahlaki kıymetlerinin üstünlüğü anlaşılmış olmak.
- d) Sadece fiili vazifelerinin icap ettirdiği bilgiler bakımından çetin bir imtihana tabi tutulmak (bu imtihanda, bilhassa vergi revizörlüğüne müteallik tatbiki problemlere, bilanço ve işletme tahliline, kıymet takdiri, maliyet ve amortisman.... bir yer verilmelidir).
- e) Sözü geçen imtihanda muvaffak olduktan sonra, bir hesap uzmanı yanında muayyen bir müddet muavinlik etmiş olmak.

Vergi revizörlüğünü yapacak olan hesap uzmanları bu veya buna benzer şartlar içinde seçilecek olursa, vergi tahakkuk cihazı çok daha kuvvetlenecek ve Gelir Vergisinin bilhassa ilk intikal devresinde karşılaşılabilecek zorluklar bu sayede hem hazine, hem de mükelleflerin menfaatine elverişli bir surette yenilmiş olacaktır.

Bütün bu tahlillerimizin hedefi memleketimiz iktisadiyatının işletmelerin iktisadi olarak çalışmalarından büyük menfaatler temin edeceğini izah etmektir. Böyle bir iktisadi çalışma da, burada zikretmediğimiz diğer icapların yanı başında, elde edilen karların, iktisadi esaslara uygun hükümler gereğince vergiye tabi tutulmaları diğer bir ifade ile vergi mevzuatının iktisadi ihtiyaçlara göre ayarlanması suretiyle mümkün

görülmektedir. Bu mevzuda esas itibariyle iki gayeye varmaklığımız icap etmektedir. Bunlardan birincisi sermayenin teşekkülüne engel olmamak ve aynı zamanda sermayeyi muhafaza etmek yani sermayenin kemirilmesine meydan vermemek, ikincisi de ticari muamelelerin cerayanını bozmamak ve normal seyrine mani olmamaktır.

Bu yüksek gayelerin tahakkukuna yardım edecek bir vergi mevzuatının, iktisadi kalkınmamıza faydalı yardımlar sağlayacağına ve iktisadi hayatımızda hayırlı bir çıkış açacağına şimdiden inanmaktayız.

KAYNAKLAR

- Alfred İsane İşletme iktisadı (I ve II. ci cilt)
(Maliyet masrafları teorisi, kıymet takdiri, kar mefhumu.)
“ “ Muhasebe nazariyesi
(Kıymet takdiri, amortisman meseleleri.)
“ “ İşletme iktisadı mevzuu olarak faiz
(Prof. Fazıl Pelin'e Armağan'da).
“ “ Vergi Revizyonu
(Muhasebe ve Maliye Mecmuası'nda.)
Aziz Balkanlı Gelir Vergisinin Tatbikinde Hesap Uzmanlarının rolü.
(Muhasebe ve Maliye Mecmuası Sayı I.)

8. Tasarlanan Şekilde Gelir Vergisi Reformunun Tenkidi

(İstanbul Tüccar Derneğinin Tebliği)

Hükümetçe vergi reformunu temin maksadıyla Büyük Millet Meclisine ayrı dört kanun tasarısı sunulmuştur. Bunlardan üçü, (yani gelir vergisi, işletme ve gezginci işler vergisi, kurumlar vergisi) bugün yürürlükte olan kazanç vergisinin yerine kaim olacaktır.

İstanbul Tüccar Derneği geçen sene Mayıs ayı başlarında bu mühim reform tasarıları üzerinde incelemelerde bulunmuş tarafsız mütehassıslardan, iş adamlarından müteşekkil bir komisyon kurmuştu. Komisyon uzun boylu yaptığı incelemeler neticesinde, tasarlanan şekilde gelir vergisinin memleketimizin iktisadi, içtimai ve mali bünyesine uymadığı kanaatini edindi. Komisyon bilhassa, isminin konmasına rağmen, tasarıların bir gelir vergisi hüviyetini taşımadığı, bu vergi sistemleri içinde global şeklin tercih olunduğu noktalarını tenkit etmekte idi.

Müteaddit aylık toplantılarımızda görüşülerek kabul edilen bu rapor, derneğin kat'i noktai nazarı halini aldığından, yönetim kurulumuz memleketimizin en salahyetli bir teşekkülü olan Türkiye İktisat Kongresine işbu raporu aynen sunmayı ve görüş ve tekliflerinin incelenmesini rica eder.

BİRİNCİ FASIL

Tasarının Görçekleştirilmesindeki Nazari Esaslara Göre Tetkiki

A- İleri Sürülen Nazarı Esaslar

Çeşitli isimler altındaki kanunlarla ve ayrı vergiler şeklinde tatbik edilmekte olan bu günkü Kazanç Vergisi usulünün memleketimize iktisadi, içtimai ve hatta ahlaki bakımlardan birçok zararlar verdiği, vergi adaletini ve verimliliğini sağlayamadığı, bugün artık herkesçe kabul edilmiş bir hakikattir. Bu sebeple hükümetin bir vergi reformuna girişmeye teşebbüs etmesi, bir zaruretin neticesidir.

Bu reformun yapılabilmesi için -Gerekçede de yazıldığı veçhile- hükümet, iki tezle karşılaşmıştır:

- 1) Kazanç Vergisini tadil ve ıslah etmek,
- 2) Kazanç Vergisini bir tarafa bırakıp Gelir Vergisi sistemine gitmek.

Maliye Bakanlığı, bu tezlerden ikincisini kabul ederek Gelir Vergisi sistemine gitmiş ve tasarılarını bu esasa göre hazırlamıştır.

Gelir Vergisini tercih sebepleri:

Hükümetçe Gelir Vergisinin şu sebeplerden dolayı tercih edildiği gerekçeden anlaşılmaktadır:

a) Mali Bakımdan: Devletin durmadan artan masraflarını "Kazanç vergisine dayanan geri bir vergi sistemiyle devamlı olarak ve tabii bir surette karşılamaya" artık imkan bulunamayacağından, vergi sistemimizi, "verim kabiliyeti yüksek" ve milli gelirle irtibatlı bir temel vergi olan Gelir Vergisine istinat ettirmek zaruri bulunmaktadır.

b) Sosyal Bakımdan: Gelir vergisi sistemi, sosyal bakımdan:

1- Verginin verim kabiliyeti yükseleceğinden ve bu sayede muamele ve istihlak vergilerini indirerek bunların doğurduğu adaletsizliği gidermek,

2- Vergi karşısında eşitliği temin etmek,

3- Sermayeden, sermaye-emekten, ve sadece emekten doğan gelirlere mütehalif nispetler tatbikini sağlayan (ayırma-Discrimination) kaidesine yer vermek,

4- Müterakki nispet tatbikini temin etmek,

5- En az geçim indiriminin ve aile durumunun gözönünde tutulabilmesini mümkün kılmak,

Faydalarını sağlayacaktır.

c) Ekonomik Bakımdan: Verginin memleketin tabii ekonomik inkişafına mani olmaması ve tarafsız olması lazımdır. Bu bakımdan Gelir Vergisi:

1- Mahiyeti icabı en umumi ve istisnasız olup aynı şartlar dahilinde gelir ve sermaye teşekkülleri karşısında en bitaraf kalan,

2- Verim kabiliyetinin yüksek olması dolayısıyla vergi tarifesinin makul ve mutedil hadlerde kalmasını mümkün kılan,

3- En az devir ve inikas kabiliyetini haiz olmakla fiyatlara bindirilerek müstehliklere inikas ettirilmesi güç bulunan,

Bir vergi sistemi olmak itibarıyla, bu ekonomik gayeye çok uygundur.

Gelir Vergisinin tercih sebebi olarak Gerekçenin gösterdiği esaslar, mali nazariyatın Gelir Vergisine atfedildiği ilmi ve umumi prensiplere uygundur. Bu bakımdan Gerekçe, memleketimizde adeta ideal bir Gelir Vergisi sisteminin kabulü lüzumunu müdafaa etmekte ve tasarının da bu esaslara uygun olarak hazırlandığı zehabını vermektedir. Fakat tasarıların üzerinde bu esaslar karşısında yapılacak bir inceleme tasarı hükümleriyle nazariyatın telif edilemediğini gösterir.

B- Nazari Esaslarla Tasarı Arasındaki Tezat

I- Mali Bakımdan:

Mali bakımdan, Gelir Vergisi verim kabiliyeti yüksek, milli gelirle irtibatlı bir temel vergi olmak lazımdır. Bu sebeple de:

- 1- Verginin "umumi ve mümkün mertebe istisnasız ve yeknesak olması.
 - 2- Milli Gelirin oldukça büyük bir kısmını kavraması.
 - 3- Bütün vasıtasız vergileri içinde toplaması.
 - 4- Gelir Vergisi sistemlerine uygun olarak memlekette tatbiki kabiliyetini haiz bulunması,
- icap eder.

Halbuki Tasarıda bu prensiplerin sağlanamadığı görülmektedir:

1- Umumilik: Gelir Vergisi prensiplerinin başında olan umumilik esası bakımından tasarı incelendiği takdirde, bünyemize uymak zaruretiyle umumiyet prensibinden inhiraf edildiği ve büyük istisnalara ve muafiyetlere yer verildiği görülür. Nitekim zirai kazançlar, devlet tahvilleri faizleri ve esnaf, mükellefiyet dışı bırakılmıştır.

Vakıa, Gelir Vergisi tatbik eden ileri memleketlerde de, zirai kazançlar ve esnafılık hakkında bir takım istisnalar mevcut ise de, ekonT™kk ve sosyal bünyeleri icabı oralarda bunlar, sistem ve nazariyata uygun istisna hududunu aşmaz. Filhakika bu verginin tatbik olduğu ileri sermaye memleketlerinde ziraat başlıca istihsal ve gelir kaynağı olmadığı gibi, esasen gelir vergisi dışında kalan küçük ziraat mahdut ve esnafılık ta, tarihi tekamül neticesi hemen hemen tasfiye edilmiş bulunmaktadır. Bizde ise, milli gelirimizin esas temeli ziraat olduğu gibi ekonomik bünyemizde de esnafılık henüz büyük bir yer tutmaktadır. Diğer taraftan, bizde menkul sermaye iradında, devlet tahvilleri faizlerinin mevkii de, çok mühimdir.

Bu vaziyet icabı mevzu bakımından, Gelir Vergisi tasarısıyla bu günkü Kazanç Vergisi sistemimiz mukayese olduğu takdirde, aralarında büyük bir fark olmadığı görülür. Filhakika bu günkü Kazanç Vergisinin mükellefiyeti şümulüne dahil olmayıp Gelir Vergisi tasarısında vergiye tabi tutulan mevzular, hemen hemen:

- a) Tasarruf mevduatı faizleriyle,
- b) Gayri menkul iratlarından,

ibaret bulunmaktadır. Halbuki memleketimizde tasarruf mevduatı faizlerinden alınabilecek verginin pek cüz'i olduğu herkesçe malumdur. Gayrimenkullerden de bir taraftan Milli Korunma ahkamı dolayısıyla kira arttırma imkansızlığı, diğer taraftan da bina vergisinin, Gelir Vergisinden mahsubunun kabul edilmesi gibi sebeplerle, bu matrahtan kayda şayan bir vergi geliri temin edilemeyeceği aşıkardır. Bu vaziyete göre, mevzu bakımından tasarı, ismi Gelir Vergisi olmakla beraber, bir Kazanç Vergisi mahiyetinden ileri gidememiş bulunmaktadır.

2- Milli Gelire Bağlılık: Gelir Vergisinin istenildiği derecede verimli olabilmesi için, milli gelirin oldukça mühim bir kısmını mükellefiyet şümulüne alması iktiza eder. Ancak bu suretledir ki Gelir Vergisi devlet varidatı içinde mühim bir mevki tutabilir. Nitekim İngilterede 1943 de devlet varidatının % 60'ını, Amerikada 1944 de % 80'ini, Fransada 1939 da % 26'sını, Almanyada 1936 da % 30'unu, İtalyada 1938-1939 da % 28'ini Gelir vergisi temin eylemiştir.

Bizde, yukarda belirttiğimiz gibi. Gelir Vergisi hemen hemen yalnız ticaret ve sanayi kazançları üzerine mevzu bulunmakta, ve iktisadi ve sosyal bünyemiz itibariyle bunların içinde mühim bir yer işgal eden esnaf da bizzarure Gelir Vergisine tabi tutulmamakta bulunduğu cihetle, tasarlanan Gelir Vergisinin milli gelirin pek cüz'i bir kısmını mükellefiyet altına alabileceği şüphesizdir. Diğer taraftan, devletçilik

rejimimiz dolayısıyla, bizde milli gelir kaynaklarının mühim kısmı devletin elindedir. Fertlere bağlı ticari ve sınai teşebbüslerin, Harp sonu güçlükleri içinde artması da hayli güç mevzuların haline bağlıdır. Bu sebeple Gerekçede yazılı olduğu şekilde "Milli gelire müsteniden Gelir Vergisinin de kendiliğinden ve devamlı olarak artacağını" beklemek, fazla iyimserlik olur.

3- Vasıtasız vergileri bir araya toplaması: Gelir vergisinin en esaslı prensiplerinden birisi de bütün vasıtasız vergileri bir araya toplaması ve yeknesak olmasıdır. Gelir vergisini muvaffakiyetle tatbik eden memleketlerde, bazı mahalli resimler hariç olarak, vasıtasız vergiler Gelir Vergisinin sinesinde toplanmaktadır. Aksi takdirde yeknesaklık ve binnetice Gelir Vergisinin temin etmesi icap eden mükellefiyette eşitlik, en az geçim indirimi, aile durumunun nazarı itibara alınabilmesi gibi içtimai faydaların sağlanması güç olur. Gerek global ve gerek dualist sistemi seçmiş olan memleketlerde bu kaideye dikkatle riayet olunur. Bizde, yine iktisadi ve içtimai bünyemizin icabı olarak, bina, arazi ve hayvan vergileri umumi Gelir Vergisine ithal edilememiştir. Esnaf için de ayrıca bir vergi ihdasına mecburiyet görülmektedir. Bu bakımdan teklif edilen reformun vasıtasız vergileri bir araya topladığı da iddia olunamaz.

4- Tatbik kabiliyeti: Yukarıda belirtildiği gibi, tasarı gerekçeye ve Gelir Vergisinin umumi ve ilmi prensiplerine uygun olmayarak hazırlandığı ve mevzu itibarıyla bir Kazanç Vergisi olmaktan ileri gidemediği halde, global gelir vergilerinde esas olan tarh ve tahakkuk usulleri aynen kabul edilmiştir. Bu sebeple, gerçek kişiler her çeşit gelirlerini bir araya toplayarak ve bunlar için yaptıkları masrafları da hesaptan indirerek Maliyeye beyanname vereceklerdir. Maliyenin hem bu beyannameleri, hem de mükellefiyet dışında başka ödevli kalıp kalmadığını anlamak için, muaf ve müstesna olanların durumlarını incelemesi ve mükelleflerin ticari ve hatta ailevi vaziyetlerini en ince noktasına kadar kontrol ve tetkik etmesi lazım gelecektir.

Gelir Vergisi tatbik eden ileri memleketlerde muaflıklar ve istisnaların mahdud ve her mükelleften üstüste alınacak vergilerin bize nazaran fazla olması, sermaye ve gelir hareketlerinin modern ekonomi cihazları sayesinde -mazbut bulunması dolayısıyla vergi kaçakçılığının daha güç olması, verginin icap ettirdiği kontrolün ora maliyelerince icrasını kolaylaştıran amillerdendir. Buna rağmen o memleketler bile verginin tarh ve tahsil usullerinde güçlükleri tamamen yenememişlerdir.

Hükümetin bizde bu büyük işi nasıl başarabileceğine dair Gerekçede esaslı bir teminat verilmiş değildir. Vakıa, tetkik ve kontrol usulleri kalite ve kantite bakımından eskisine nazaran farklıdır. Fakat Gelir Vergisinin icap ettirdiği dereceyi bulmaktan henüz çok uzaktır. Bugün, tekniği daha basit ve mükellefiyet hududu daha dar olan Kazanç Vergisi sistemimizde bile, faraza 1944 yılında 505.663 mükelleften ancak 8.705 adedi beyanname usulüne tabi olduğu halde, tetkik ve kontrol kafi derecede süratle ve emniyetle yapılamamaktadır. 1947 senesinde hala 1943 senesine ait tetkik edilmemiş beyannamelerin mevcudiyeti bunun açık bir delilidir. Bu sebeple maliyemizin geniş bir mükellef zümresinin vereceği ve daha muğlak bir tekniğe dayanmış beyannameleri tetkik edebileceği yolundaki ümidini lüzumundan fazla nikbin buluyoruz.

5- Verim kabiliyeti: Hükümeti, gelir vergisi usulüne sevk eden en mühim amil, Gerekçede de açıkça belirtildiği gibi, Kazanç Vergisi sisteminin kendisinden umulan varidatı verememesidir. Buna mukabil Gelir Vergisinin doğrudan doğruya milli gelirle irtibatlı olmasından dolayı, Hazineye gittikçe fazlalaşan bir irat sağlayacağı beyan olunmaktadır.

Halbuki yukarıda işaretlediğimiz muafliklar ve istisnalar altında tasarlanan Gelir Vergisi, esasen milli gelirin mühimce bir kısmını kavramadığı ve hemen bütün yükü Kazanç Vergisi mevzuuna giren mükelleflere yüklediği için bu mütalaanın varid olamayacağı meydandadır.

II- Sosyal Bakımdan

Gerekçede Gelir Vergisinin sosyal bakımdan müdafaası, bilhassa; vergi karşısında eşitlik, en az geçim indirimi, aile durumunun vergide gözönüne alınması, müterakkilik esas ve ayırma prensibi gibi noktalardan yapılmaktadır. Bu suretle muamele ve istihlak vergilerinin az ve orta gelirler üzerine binen yüküne mukabil, fazla gelirlielerin müterakki ölçüde yükselen bir vergi vermeleri suretiyle sosyal adaletin korunacağı belirtilmektedir. Aynı zamanda Gerekçe, randımanı çok olan Gelir Vergisi sisteminin tatbik edilmesiyle muamele ve istihlak vergilerinde bir indirmeye doğru gitmek, hatta bu vergileri büsbütün kaldırmak imkanı üzerinde de durmaktadır.

1- Vergi Karşısında Eşitlik: Ancak umumilik prensibinin tatbik edilmesi halinde bahse konu olabilir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bizde tasarlanan Gelir Vergisi bunu sağlamadığı için eşitlik kaidesinin nazari bir mahiyette kaldığı anlaşılır.

2- En Az Geçim İndirimi: Bu prensibin vergi usullerimize girmesine yol açabilmesi bakımından Gelir Vergisinin oynayabileceği müsbet rol inkar edilemez. Ancak gelirleri toplamı üzerinden değil fakat ayrı ayrı vergilendiren Kazanç Vergisi sisteminde de bu hayırlı usulün tatbiki mümkündür. Nitekim teklif kısmımızda bu nokta üzerinde durulmuştur.

Aile durumunun vergide gözönüne alınması noktasına gelince, maliyeyi bütün mükelleflerin aile durumları hakkında vesikalı malumat toplamaya ve vatandaşları da bunları sağlamaya zorlayacak ve birçok kontrol güçlükleri doğuracak olan bu usulün mükelleflere bahşedeceği fayda, yapılacak masrafı bile karşılayamayacağından, bu usulden vazgeçilmesinin doğru olacağı mütalaasındayız. Aynı şekilde bekar mükellefler hakkında düşünülen zamdan da, çeşitli sebepler ve doğuracağı birçok güçlükler dolayısıyla, vazgeçilmesinde fayda olacağı kanaatindeyiz.

3- Müterakkilik Prensibi: Gelir Vergisi sisteminin en kuvvetle müdafaa edilen taraflarından biri olan bu prensibi, vergicilik bakımından, reddetmek imkanı yoktur. Bu noktanın en iyi şekilde, bütün gelirleri bir araya toplayarak yekununu vergi matrahı yapan Global Gelir Vergisi usulünde sağlanabileceği şüphesizdir. Ancak, vergicilik ilminin ve tarihinin tetkikinden açıkca anlaşılacağı veçhile, müterakki nispette vergi almak prensibi ileri sermayedar memleketlerde sanayi ve teşebbüslerin büyüyerek temerküzler yapması sayesinde imkan altına girmiş ve büyük karlardan nispetleri müterakki vergiler almak, teknik ve sermayenin büyüdüğü hende nisbetlere doğru artan gelirlilik vasfı dolayısıyla, ancak o cemiyetler için mümkün olmuştur. Bu nokta hakkında ileride fikrimizi açıklayacağımız için, burada sadece ağır olmamak şartıyla, müterakkilik prensibinin Kazanç Vergisi sisteminde de kısmen tatbiki mümkün olduğunu kayıtla iktifa edeceğiz. Memleketimizde ekonomik ve tarihi icaplar neticesi olarak sermaye kendiliğinden büyük temerküzler yapmadığından ve istihsalde tekniğin üstün faktör olması bugün gerçekleşmemiş olduğundan, gelirlerin toplamı üzerinden müterakki nisbet tatbiki usulünün, sermaye topluluğunu önlemek gibi iktisadi, vergi kaçakçılığına yol açmak gibi şekillerle de mali bir takım zararlar doğurmaktan başka bir netice temin etmeyeceği fikrindeyiz.

4- Ayırma Prensibi: Ayırma prensibinin, yani emekten doğan gelirlerin az, emekle sermayeden doğanların orta, yalnız sermaye gelirlerinin ise daha yüksek bir tarifeye tabi tutulması esasının Genel Gelir Vergisiyle de sağlanabileceği iddiası, gerek nazari ve gerek tatbiki mülahazalarla, üzerinde tereddütte durmağa değer bir

noktadır. Bilakis, ayırma prensibini en kifayetsiz ve tekniği en güç şekilde sağlayan sistemin tasarımlarda teklif edildiği şekilde, Global başka bir deyişle sentetik veya tek vergili ünite sistem olduğuna şüphe yoktur. Çünkü bütün gelirleri, mahiyetleri ve kaynakları ne olursa olsun, bir araya toplayarak aynı tarife altında vergiye tabi tutan bu sistemde, gerçek manada bir ayırmaya maddeten imkan bulunamaz.

Terkibi esasa, yani sedullerin ayrı ayrı tarifelerle vergilendirilmesine dayanan sistemlerle, alelümum Kazanç Vergisi gibi, objektif randıman vergilerinde her cins gelirin ayrı ayrı tarifelere tabi tutulması, ayırma esasının gereği gibi tatbikine imkan verir. Tasarlanan şekilde, miktarı reel ihtiyaçlara göre pek küçük olan ve sadece hizmet erbabı için bahse mevzu bulunan asgari bir geçinme payı dışında, bütün ücretler ve gelirler aynı tarifeye tabi tutulduğuna göre, ayırma prensibinin tasarımlarımızda gözönüne alınmadığı anlaşılmaktadır.

5- İstihlak ve Muamele Vergilerini Kaldırabilmek: Gelir Vergisini sosyal bakımdan müdafaa için Gerekçede ileri sürülen, ve istihlak ve muamele vergilerinin doğurduğu adaletsizlikleri düzeltmeye ve yavaş yavaş bu vergileri kaldırmaya veya hafifletmeye imkan vereceğine ait olan mütalaa üzerinde de biraz durmak faydalı olacaktır.

Sosyal adalet bakımından bu vergilerin, geliri az olan büyük halk kitlesine yaptığı büyük tazyığı hafifletmek bahse mevzu ise, o zaman gelirlerini tamamen istihlak eşyasına harcamak zorunda olan vatandaşları top yekün Gelir Vergisi mevzuunun dışında bırakmak lazımdır. Çünkü bu vatandaşları esasen mahdut olan gelirlerinin, bu vergiler dolayısıyla, yüzde ellisinden fazlasını devlet hissesi olarak ödemektedirler. Tasarıda ücretler ve yevmiyeler, ehemmiyetsiz bir geçim indiriminden sonra, her türlü gelirler gibi aynı tarifede vergiye tabi olmasına göre, bu yolla sosyal adaletin sağlanacağı da gerçekleşmemiş bir temenniden ibaret kalmıştır.

Gelir Vergisi hasılatının çoğalmasa ölçüsünde muamele ve istihlak vergilerinin hafifletilmesi veya kaldırılması ise, umumiyetle vergi reformuna ve kalkınma davamıza ait bir mesele olduğu için, ayrıca incelenmesi icap eder. Kaldı ki tasarlanan vergi, milli gelirin küçük bir kısmına bağlı olduğundan, fazla hasılat sağlaması ve gittikçe randımanın fazlalaşması ve bu sayede muamele ve istihlak vergilerinin kaldırılabilmesi umulamaz.

III- Ekonomik Bakımdan

Gerekçenin 9 uncu sahifesindeki üçüncü paragrafta reformun ekonomik sebepleri incelenmektedir. Bunun hülasası, "İleri bir Gelir Vergisi sistemi, memleketin tabii ekonomik inkişafına mani olmayan, diğer bir deyişle, iktisadi hayatın gelişmesi karşısında tarafsızlığını muhafaza edebilen bir mali sistemdir" şeklinde ifade olunmuştur. Gerekçede bundan sonra 10 uncu sahifede, "verginin iktisadi hayat üzerinde menfi tesiri olmaması" için şu şartların lazım olduğu belirtiliyor:

1- Vergi umumi ve mümkün mertebe istisnasız ve yeknesak olmalı; gelir ve sermaye teşekkülleri üzerinde -iktisadi ahengi bozacak şekilde- farklı tesirler yapmamalıdır;

2- Vergi tarifesi, teşebbüs fikrini baltalayacak, vergi mukavemetini artıracak ağırlıkta olmamalıdır.

3- Vergi, bilfiil kazanç sahibi tarafından ödenmeli; yani fiyatlara bindirilmek suretiyle başkalarına (müstehliklere) devir ve aksettirilmemelidir.

Komisyonumuzca tamamen iştirak edilen bu prensiplerin tasarıda nasıl sağlandığı izah edilmediği cihetle, bu nazari mütalaaların mesnetsiz kaldığı görülmektedir. Meclise sunulan teklifin bu gayelerle tezat halinde olduğu bundan sonraki faslımızda belirtilecektir.

İKİNCİ FASIL

Raporun ikinci faslı şu bahisleri ihtiva etmektedir:

Vergiler ve Cemiyetlerin bünyesi

A- Vergilerin tekamülü safhası

B- Gelir Vergisi ileri sermayedar cemiyetlere mahsus bir sistemdir.

- 1- Sermaye bakımından,
- 2- Teknik ve enerji üstünlüğü bakımından,
- 3- Sosyal bakımdan.

C- Muhtelif memleketlerdeki tecrübeler,

D- Gelir Vergisi ve memleketimizin bünyesi

- 1- Sermaye gücümüz bakımından,
- 2- Teknik gücümüz bakımından,
- 3- Sosyal bakımdan.

Bu fasıllar, İstanbul Tüccar Derneğinin yayın organı olan Türkiye İktisat Mecmuasının ikinci ve üçüncü sayılarında aynen neşredildiğinden bu bültenimize dercolummamıştır. Alakalıların mezkur mecmua nüshalarına müracaat etmeleri tavsiye olunur.

ÜÇÜNCÜ FASIL

Teklifler

A- Kazanç Vergisi Tistemine Göre Reform

Memleketimiz ekonomik ve sosyal bünyesinin, Gelir Vergisi sistemi için henüz elverişli olmadığını ve bu sebeple de hükümetin Meclise sunduğu tasarısı da bu sistemin nazari prensiplerinden inhirafı yapmak zaruretiyle karşılaştığını, evvelki fasıllarda, belirtmiştik.

Hükümet, Gelir Vergisi tasarısıyla bugünkü Kazanç Vergisi haricinde ehemmiyetli bir mevzu genişlemesi yapmadığı halde Gelir Vergisinin, daha muğlak ve tatbiki daha güç olan tarh tekniğini teklif etmiştir. Bu teklif kabul edildiği takdirde devlete ve mükelleflere lüzumsuz ve zararlı bir takım külfetler yüklenilmesine şüphe yoktur. Buna mukabil Gelir Vergisiyle, ticari ve sınai kazançlar haricindeki kaynaklardan ehemmiyetli bir vergi hasılatı elde edilemeyecektir.

Bu sebeple, tarh tekniği daha basit olan ve bugün artık alışılmış bulunan Kazanç Vergisi sistemine göre bir reform yapılmasının daha uygun olacağı kanaatindeyiz. Kazanç Vergisinin kabahati, sisteminde değil onun tatbik şeklinde idi. Beyanname mevzuu gittikçe daraltılmış ve sistem bir patent vergisi haline getirilmişti. Makbul ve adil bir vergi politikası takip ederek mükellefleri beyannameye alıştırmak lazımdı. Bu itibarla şimdi yapacağımız reform. Kazanç Vergisini hakiki manada tatbik etmektir. Esasen bugünkü basit rejimden doğrudan doğruya Gelir Vergisi sistemine geçmenin doğuracağı zorlukları ve zararları önleyebilmek için hakiki bir Kazanç Vergisi devresinden de geçmemiz yerinde olur. Kazanç Vergisi sistemiyle de beyanname usulünün genişletilmesinden sonra Gelir Vergisi gerekçesinin bu vergiye sağlamayı umduğu mali, ekonomik ve sosyal faydaların elde edilmesi imkan dahilindedir. Böylece, gerçek kişilerin hakiki gelirlerini bir araya toplayarak tesbit

eylemeğe lüzum kalmıyacak her gelirin ayrı ayrı ve kaynağında teklifi kabil bulunduğundan, tarh ve tahakkuk usulleri çok daha kolay ve doğuracağı zorluk ve zararlar daha az olacaktır.

Hükümet, Gerekçede, Kazanç Vergisini bırakarak niçin Gelir Vergisine geçmek istediğini izah ederken, bu sebebi Kazanç Vergisi sisteminin geriliğine yüklemektedir. Ancak, yine gerekçede, 1926 dan beri aradan yirmi bir sene geçmesine rağmen, o tarihte memleketimize giren Kazanç Vergisi prensibinin hakkıyla tatbik edilmemiş olduğu da belirtilmektedir. Bu itibarla henüz prensipleri yaşamamış olan bir vergi sistemine hükümetçe ne gibi sebeplerle gerilik isnat olunduğu anlaşılamamıştır.

Hükümet Gerekçenin 19 uncu sahifesinde Gelir Vergisi reformuna karşı yapılabilecek itirazların ancak beyannamenin teşmili hareketine yöneltilebileceğini beyan etmekte ve gerekçede bu noktaya cevap vermeye çalışmaktadır. Gelir Vergisinde, beyanname işinin Kazanç Vergisine nazaran çok daha güç olduğu bugün ispata bile muhtaç olmayacak kadar açık bir hakikattir. Halbuki Kazanç Vergisini tam tatbik edemeyişimizin sebebi, bilindiği üzere mükellefleri beyannameye tabi tutmaktaki güçlükten doğmuştur. Filhakika 1926 da nazari prensiplere yakın bir genişlikte beyanname esasına dayanan Kazanç Kanununun bünyemize ve şartlarımıza uymadığı ilk tatbikatta anlaşılmış, ve bu sebeple beyanname usulü daraltılarak Patent sistemine yaklaşılmıştır.

Kazanç Vergisi gibi yirmi sene tatbik edilmiş bir vergi usulünde, beyannameyi genişletmeye fiilen muvaffak olamadığımız meydanda iken; yarın ne gibi şartlar altında tatbik olunabileceği bilinmeyen daha ileri beyanname mekanizması ve tekniği daha güç bir vergide bu usulü başarı ile tatbik edebileceğimize inanmak güçtür.

Mütalaamıza göre, memleketimiz, Kazanç Vergisinin tatbik edildiği son yirmi sene zarfında sermayedarlık nizamında dikkate değer ilerlemeler kaydetmiş ve ekonomik bakımından nisbeten inkişaf göstermiştir. Ne ticaret kadromuz, ne sanayiimiz ve yollarımız bakımından yirmi sene evvelle mukayese edilemeyiz. Şu halde bugünkü dava, kanunla girmesine rağmen kendisini hayatımıza mal edemediğimiz Kazanç Vergisi esası dahilinde bir reform yapmak olmalıdır. Tekniği daha basit, mükellefiyet hududu bünyemize daha uygun tarh tahakkuk ve tahsil külfeti daha az olan hakiki Kazanç Vergisi devresini geçirmeden, ve devlet kapitalizminden ferdi kapitalizme doğru bir istihale yapmadan, Gelir Vergisi usulüne sarsıntısız geçmeye, arzularımıza rağmen, muvaffak olabileceğimiz zannetmiyoruz. Nitekim bu tecrübeye bizden daha evvel ve daha müsait şartlar altında girişmiş olan Yunanistanda dahi durum böyle olmuş. Gelir Vergisi orada, otuz seneye yaklaşan tatbikata rağmen, bugün bir patent vergisinden öteye geçememiştir.

Bu bakımdan Komisyonumuz, yapılacak vergi reformunda aşağıda kısalttığımız prensiplerin gözönüne alınmasını teklif etmektedir.

B- Ana Prensipler

1- Vergini Mevzuu: Bugünkü Kazanç Vergisi prensipleri içinde kalınarak mevzuun daha ziyade ticari ve sınai kazançlar ile mesleki fikri ve bedeni iş ve hizmetlerden elde edilen gelirler etrafında toplanması lazımdır.

Ticari mahiyette olmayan gayri menkul ve menkul sermaye iratları ve bunların değer artışları vergi mevzuu dışında kalmalıdır. Bundan başka, madenler gibi, esasen istihalleri üzerinden vergiye tabi tutulmuş olan işler -hayvan ve arazi vergisi ödenen ziraatte olduğu gibi- vergiden istisna olunmalıdır. Her teşebbüs ayrı ayrı vergilendirilmeli ve milletlerarası vergi mükerrerliğine meydana verilmemelidir.

2- Mükellefiyet Şekli. Yukarıda belirtilen şekilde mevzuun hudutlanması kaydı ile, Gelir Vergisi tasarısıyla teklif edilen, beyanname usulünün genişletilmesini, prensip itibarıyla, pek lüzumlu ve doğru buluyoruz. Ancak beyanname veremeyecek ve karine usulüne tabi tutulmaları icap edecek olanların, mesela esnafın, hudut ve şümülü ve mükellefiyet şekli kati ve basit ölçülerle tayin edilmelidir. Esnaf muaflığı için Meclise sunulan tasarıdaki umumi ve hususi şartlar, gerek mükellefleri ve gerek Hazineyi birçok güçlüklerle sokacağı ve geniş suistimallere ve baskılara yol açabileceği mütalaasındayız.

Tasarıda teklif edildiği veçhile, basit defter tutanların da beyannameye tabi olabilmesi usulü pek yerindedir. Ancak beyanname usulünün genişletilmesi ve mükelleflerin kazançlarını maliyeden gizlemeye mecbur olmamaları vergi reformumuzun baş davası olduğuna göre, bu noktayı sağlamak için, vergi formalitelerinin basitleştirilmesi, külfetlerin ve cezaların hafifletilmesi, verginin mükellefleri koruyucu adil usuller altında tatbiki lazımdır.

3- Çift Vergi Alınmaması: Aynı matrahtan ikinci defa vergi alınamıyacağı prensibine riayet olunarak, yürürlükteki kanunda hususi şirketlerle iştirakler hakkında mevcut adaletsizliğe ve bu gibi mükerrerliklere meydan verilmemelidir.

4- Asgari Geçim İndirimi: Kazançlarını istihlak eşyasına harcamak zorunda olanlar, vasıtalı vergiler ve monopol fiyatları ve tarifelerle esasen ağır nisbette vergi ödemekte olduklarından, yevmiyeli işçilerle hizmet erbabı için ihtiyaca uygun bir asgari geçim haddi kabulü lazımdır.

Asgari geçim indiriminin bütün memleket için aynı olan ve değişmeyen bir miktar üzerinde kanunla tesbit edilmesi prensibi yerine, para ve eşya fiyatlarındaki temevvüçlere ve memleketin muhtelif mintikalarına göre muayyen esaslar altında değişebilmesi prensibinin kabulünü daha doğru bulmaktayız.

5- Aile Durumu: Aile durumuna göre asgari geçim indirimi hükümete birçok lüzumsuz külfet ve masraf yükleyecek ve mükelleflere de esaslı bir fayda sağlayamayacaktır. Onun için şimdilik vergide aile durumunun gözönüne alınmamasını tercih ve teklif ediyoruz. Bekar mükellefler hakkında düşünülen zam esasını da aynı sebepler altında doğru bulmuyoruz.

6- Masraf Kabulünde Genişlik: Ticari mahiyette oldukları halde vergi bakımından kabul edilemeyen masraflar, vergi nisbetlerini ve yükünü çoğalttığından ve vergi mukavemetini doğurarak güçlüklerle yol açtığından masraf kabulünde ticari icaplar gözönünde tutulmalıdır. ⁽¹⁾

7- İstihlalciliğin Korunması Prensibi: Memleketimizde istihlalciliğin korunması ve sermayenin istihsale akması davası, vergi kanalı ile yardım görmelidir. Bunun için sanayiden, madencilikten ve nakliyecilikten doğan gelirlerden istihsalın

(¹) İSTANBULTÜCCAR DERNEĞİ, Komisyonun ileri sürdüğü bu prensip manasebetiyle bilhassa şu masrafların kabul edilmesi lüzumu üzerinde dikkati çeker:

a) Seyahat ve yol masrafları için: İşin icabına göre yapılan her türlü seyahat ve yol masrafları (yeni tasarı, ecnebi memleketlere yapılan seyahatlardan hükümet memurlarına verilen yol paraları ve tazminat miktarlarını geçmemek gibi kayıtlar koymuştur. Bunların kaldırılması ve masraf miktarlarında bir ihtilaf olursa bunun mesleki kurumların hakemliğine başvurularak halli doğru olur.)

b) Aidat ve teberrular: Mesleki derneklere ve diğer hayır cemiyetlerine verilen aidat ve yapılan teberruların tanımı.

c) Götürü Masraflar: Tevsiki mümkün olmayan çeşitli masraflar payı olarak işin mahiyetine göre makul ölçüler altında aötürü bir masraf.

d) Tazminat ve cezalar: Ticari icaplara göre mukavelelerle ödenen tazminat ve cezalarla fiyat farkları.

e) Vergi ve cezaları: Ödenen asgari mükellefiyet vergileri ve mükellefin suiniyetine bağlı olmıyan vergi ve pul cezaları.

f) Geçmiş sene zararları: Hiç olmazsa tahakkuk müruru zamanı ile kayıtlı olarak geçmiş senelere ait zararlar.

g) İhtiyaç akçesi: Tescil edilmiş sermayeler üzerinden ve yapılan işlerle ölçülü hadler altında kardan muayyen nisbetlere kadar ihtiyat akçeleri.

-YÖNETİM KURULU-

genişlemesine, rasyonelleşmesine ve kuvvetlenmesine ayrılan kısmı, muayyen ölçüler ve şartlar altında masraf kabul edilmelidir. Bu nokta sanayide ve vapurculukta bir amortisman genişliğiyle de hallolunabilir. Amortismanlar, eski kıymetler üzerinden değil, tesisatın veya gemi gibi nakil vasıtalarının bugünkü değerlerine göre yapılabilirdir.

8- Sermayenin Korunması Prensibi: Memleketimizin şiddetle muhtaç olduğu sermayenin korunması ve küçük sermayelerin birleşerek istihsal faaliyetlerine tahsis edilmesi prensibi, vergi kanalı ile himaye edilmelidir.

Bunun başlıca yolu, sermaye şirketlerinin korunmasıdır. Ancak sermaye şirketlerine, diğer mükelleflerden farklı bir vergi tarifesi tatbik etmek -gerçekçede kullanılan tabirle- kanuni bir vergi kaçakçılığına yol açabilir. Diğer taraftan, bu şirketleri ferdi teşebbüslerin tabi olduğu tarife üzerinden vergilendirmek, şirketlere yatırılan küçük sermayeler aleyhine adaletsiz bir vergi tatbik etmek olur. d'r akımdan hem sermaye şirketleriyle diğer mükellefler arasında bir vergi tevazünü kurmak, hem de küçük plasmanları korumak ve teşvik etmek maksadıyla komisyonumuz eshamlı şirketler için aşağıdaki esaslar altında, hususi bir vergilendirme usulü tatbik edilmesini teklif etmektedir:

a) Sermaye şirketlerinde vergi, öyle bir müterakkiliğe tabi olmalıdır ki bu müterakkilik kazancın miktarına değil, fakat onunla sermaye arasındaki nisbete dayanmalıdır. Bilfarz, karı ödenmiş sermayeye nisbetle yüzde 5 olan bir şirketle kar nisbeti yüzde 25 olan diğer bir şirket, aynı miktarda kar da beyan etseler, vergileri aynı olmamalıdır.

b) Sermaye şirketleri tarifesindeki en düşük ve en yukarı nisbetler, diğer mükelleflerdekini aynı olmalıdır. Bu ikisinin arasındaki nisbet basamakları, umumiyetle ticari ve sınai teşebbüslerde sermayenin getirdiği karlar ve müteamel faiz ve iskonto hadleri gözönüne alınarak, gayeyi sağlayacak ve sermaye şirketleriyle diğer mükellefler arasında vergi müvazenesizliğine meydan vermeyecek şekilde, hesap ve tesbit olunmalıdır. Sermayenin normal kar haddi devlet tahvillerine verilen % 7 olarak kabul edilebileceğinden, bu hadde kadar olan kazançlarda tarifenin ilk kademesinin tatbiki ve müterakkiliğin bundan sonra başlaması da gözönüne alınmalıdır.

c) Devlet tahvilleri faizleri vergiden muaf olduğuna göre, milli şirketlerin de çıkaracakları tahviller faizinin vergiden muaf olması lazımdır. (Esasen yürürlükteki kanunda bu muafiyet mevcuttur.)

9- Emeğin Korunması Prensibi: Emeğin korunması, gerek ticari ve sınai mükelleflerden daha düşük bir tarife tatbiki, gerek asgari geçim indirimi yolu ile sağlanmalıdır. Bunlardan asgari geçim indirimi gündelikçi işçilerin hemen tamamını ve ücretlerden, mesela ayda 200 liradan aşağı gelirli içine alacak tarzda, ve yukarıda 4 üncü paragrafta işaret ettiğimiz şekilde, tesbiti mütalaasındayız. Fikri ve bedii kazançların korunması bu prensip içinde mütalaa olunabilir.

10- Vergi Tarifeleri ve Müterakkilik Prensibi: Vergi nisbetleri, kanunla ne kadar yüksek tutulursa tutulsun, hakikatte mükelleflerin ödeme kabiliyetlerinden fazlası alınamıyacağından veya bu hal gelir kaynaklarını kurutmak neticesini doğurabileceğinden, vergi tarifelerinin gerçek ödeme gücüne uygun ve makul hadlerde olması şarttır. ()

Aynı zamanda, küçük ticaret ve sanayi erbabının tamamını içine alacak bir hadde, mesela 6 bin liraya kadar, vergi tarifesinin mütenasip şekilde ilk kademedede kalması, müterakkiliğin bu haddenden sonra başlayarak orta gelirlerde hafif ve ancak büyük gelirlerde yüksek müterakkiliğin tatbik edilmesi fikrindeyiz. Bu suretle yeniden beyannameye girecek olan birçok mükellefler, verginin yüksek nisbetleriyle ürkütülmemiş olacağı gibi, esasen bu saha içindeki gelirlerde emeğin hissesi çok olduğundan bu vergi adaletine ve prensiplerine de uygun olmuş olur.

11- Ayırma Prensibine Uygun Tarife Esası: Beyannameli ve bordrolu mükellefler hakkında üç ayrı tarife tesbit ve tatbikini teklif etmekteyiz:

a) Ticari kazançlarda vergi % 10'dan başlayarak % 30'da durmalı ve fiili en yüksek nisbet % 25'i geçmemelidir.

b) Sermaye şirketlerinde bu tarife 8 inci paragrafta izah edildiği veçhile kar miktarına göre değil, fakat karın sermaye nisbetine göre tatbik edilmek üzere derecelendirilmelidir.

c) Serbest mesleklerden elde edilenler de dahil olduğu halde, emek gelirlerinde vergi % 5'den başlayarak son haddi % 20 de durmalı ve fiili nisbet % 15'i geçmemelidir. Devlet ve hususi müesseselerde çalışan hizmet erbabı hakkında aynı tarifenin tatbiki mütalaasındayız.

Vergi tarifeleri, muvakkat mahiyette dahi olsa, hiç bir fevkalade zam ile başlatılmamalıdır. Bundan başka kanunun ve tarifelerin bütün mükellefler hakkında aynı zamanda tatbiki icap eder.

12- Asgari Mükellefiyet Prensibi: Asgari mükellefiyetin beyanname sistemiyle telifine imkan olmamakla beraber, bütçe mülhazası ile bunun tatbiki zaruri görüldüğü takdirde, bu mükellefiyetin masrafa yazılabilmesi esası muhafaza edilmelidir. Ancak asgari mükellefiyet, işletme vergisi tasarısında gösterildiği gibi mübalağalı olmamalı, ve teklif edilen miktarlar hiç olmazsa yarı yarıya indirilmelidir. Küçük ticaret erbabı için daha düşük hadli bir üçüncü sınıf ihdas olunması lazımdır. Aynı zamanda bu verginin yalnız asgari miktarı değil, azami miktarı da adil ve makul ölçülerle kanunda rakam olarak tesbit edilmelidir.

() İSTANBUL TÛCCAR DERNEĞİ, Komisyonun teklif ettiği tarifeler dahilinde alınacak vergi ile hazinenin ihtiyacının sağlanamayacağı şeklinde bir itiraza karşı, bu nokta üzerinde, biraz durmayı faydalı bulur:

Bugün beyannameli mükelleflerde vergi, aşağı yukarı yüzde 40'tan başlayıp yüzde 80'de nihayet bulmaktadır. Bordrolarda ise bu nispet devlet ödemelerinde yüzde 21.75, hususi müesseselerin ödemelerinde yüzde 27.24'ten başlayıp, birincisinde yüzde 30.30, ikincisinde yüzde 30.81'de biter.

Enerji ve teknikden doğan gelirleri pek mahdud olan memleketimizde dünyanın başka hiç bir yerinde tatbik edilmeyen bu derece ağır nisbetlere rağmen, hazine inanılmayacak kadar az varidat elde etmektedir. Filhakika hükümet gerekçesinin 4'üncü sahifesinde belirtildiği veçhile, 1944 yılına ait kazanç vergisi (KAZANÇ, BUHRAN, MÜVAZENE, HAVA Kuvvetlerine Yardım Vergisi dahil) 226.4 milyon lira hasılat sağlamıştır. Bu miktarın yaridan fazlası, yani 124 milyon lirası bordrolulardan, 62.6 milyon lirası da beyannameliilerden alınmıştır.

Bordrolulardan alınanlardan hemen yüzde 90'ı, beyannameliilerin ise mühim bir kısmını hakikatte devlet ödemektedir. Yani devlet bir taraftan maaş veya masraf diye verir, öbür taraftan vergi diye alır. Hakiki bir vergi geliri sayılmıyacak olan bu miktarlar çıkarılırsa, kazanç vergisinin en ağır nisbetli yükünü yüklenmiş olan bordrolu ve beyannameli mükelleflerden hazinenin, yekün itibariyle, ne kadar az vergi hasılatı elde ettiği anlaşılır.

Beyannameli ve bordrolu mükelleflerden bu vergiyi tahsil için yapılan masraflar ve külfetlerle bu verginin diğer devlet varidatına verdiği zararlar gözönüne getirilirse -ekonomik, sosyal, psikolojik zararların da sarfınazar edilse bile- sırf vergi randımanı bakımından en ağır nisbet tatbik etmenin tamamen menfii netice verdiği görülür.

DERNEĞİMİZ, Komisyonun teklif ettiği tarife ve esaslar altında yapılacak bir reform ile vergi varidatının bilakis fazlalaşacağını ayrıca izaha lüzüm görmemektedir.

-YÖNETİM KURULU-

9- Gelir Vergisi

DR. A. MEMDUH YAŞA

Gündemin tertip tarzından anlaşılacağı üzere, 1948 iktisat kongresinin müzakerelerinde bir gaye gözönünde bulundurulmuş ve bu gayenin tahakkuk ettirilmesi için, üç faaliyet sahasının nasıl bir şekil alması lazım geldiği ortaya atılmıştır. Gaye Türkiye'nin kalkınması ve istihsalinin gelişmesi, bu gayeye göre şekillendirilmesi arzu edilen faaliyet sahaları da devletçilik ve devlet müdahalesi, dış ticaret rejimi ve vergi reformudur.

Tebliğimizde ilk iki saha üzerinde durmayarak, Türkiye'nin iktisadi kalkınması ve istihsalin gelişmesi mevzuunda yalnız vergi reformunu ele almakla iktifa etmiş bulunuyoruz.

Türkiyede tasarlanan vergi reformunun "iktisadi kalkınma ve istihsalin gelişmesi" bakımından tetkike tabi tutulması, karşımıza maliye ilminin çok çetrefil bir meselesi olan "verginin gayeleri" mevzuunu çıkarmaktadır. Filhakika, Türk İktisat Kongresi tertip komitesi, gündemi böyle tesbit etmekle esas gayenin tahakkuku yani Türkiye'nin iktisadi kalkınması ve istihsalin gelişmesi için vergi reformunun nasıl başarılması lazım geldiğini ortaya atmış ve kanaatimce böylece vergiye, "Devlete aidat temin etmekten ibaret olan esas mali gayesinden" ayrı ve hatta onun üstünde iktisadi bir gaye tanıdığını ifade eylemiş olmaktadır.

Burada bir nokta üzerinde ehemmiyetle durmak mecburiyetini hissediyoruz. Verginin gayesiyle onun hasılatını sarfeden devletin, bu saf ile tezahür eden, gayelerini birbirinden kat'iyetle ayırmaya ihtiyaç vardır. Devletin gayeleri muhtelif olabilir ve bunlar arasında iktisadi kalkınma ve istihsalin geliştirme baş köşeyi alabilir. Fakat yalnız başına verginin esas gayesi Devlete, tasarladığı gayelere varmak için, muhtaç bulunduğu iktisadi vasıtaları temin etmekten ibarettir. Vergi, bir vasıta rolünü oynamaktan ibaret olan bu fonksiyonunu ne kadar iyi bir şekilde ifa ederse, kendisinin değil, fakat doğrudan doğruya devletin olmak lazım gelen iktisadi -mesela kongremizin dava olarak ortaya attığı iktisadi kalkınma ve istihsalin geliştirme gibi- gayelerin tahakkukuna da o kadar yardım etmiş olur.

Hiç şüphesiz vergilere, bu sırf mali gayelerinden yada iktisadi, içtimai bir tek kelime gayri mali, gayeler de izafe edilmekte ve hemen her memlekette muhtelif derecelerde olmak üzere bunların tatbikatına tesadüf olunmaktadır. Bunların beraber, gittikçe daha büyük bir ehemmiyet kazanmalarına rağmen, verginin gayri mali gayeleri "tali gayeler" olarak kalmaktadırlar. Bu şekil, yani verginin mali gayesinin asli, gayri mali gayelerinin ise tali bulunması, amme hizmetlerinin bugünkü ihtiyaçlarına daha uygun düşmektedir. Filhakika, bugünkü devlet, gitgide daha fazla ve daha büyük vazifeler deruhte eylediği cihetle, masraf kapılarını mütemadiyen fazlalaştırmakta, gittikçe daha çok varidat temin etmek ihtiyacını duymakta ve bu yüzden yeni yeni menbalar aramak ve bulmak mecburiyetinde kalmaktadır. Bu da her şeyden evvel yüksek randımanlı bir vergi sisteminin mevcudiyetini istilzam eder. Çünkü zamanımızda -fevkalade haller hariç- Devlet varidat menbalarının en ehemmiyetlisi vergidir. Nitekim hemen bütün ileri memleketlerde yalnız başına vergi, normal bütçelerin % 75 - % 95 sini temin eylemektedir. Bu itibarla iddia edebiliriz ki, Devletin masrafları arttıkça -ki biz bir kanun olarak ifade edilen bu temayülün tersine döneceğine ve Devletin liberallerin düşündüğü şekli alarak ihtiyaçlarını asgariye indireceğine hem kani değiliz, hem taraftar değiliz- vergi ile takip edilen gayri mali gayelerin, tali gayeler olarak kalması bir zaruret halini almaktadır. Çünkü bu muazzam masrafları, ancak esas gayesinden fazla inhiraf etmeyen verimli bir vergi sistemi temin edebilir.

Şunu da ilave edelim ki, mümkün mertebe fazla varidat elde etmek zarureti olmasa bile, vergi yolu ile takip edilen gayri mali gayelerin tahakkuk imkanları çok mahduttur. Çünkü tecrübe göstermiştir ki, sadece bir kısım mükelleflere daha az vergi verdirmek, vergi yolu ile takip edilen gayelere varmak için yeter bir teşvik değildir. "Daha az tediye yerine" "daha çok elde etme" umumiyetle tercih edilir. Binaenaleyh, mali gayeyi diğer gayelerin altında tutan bir vergi sistemi hem bu gayeleri tahakkuk ettiremeyecek hem de, bu yüzden vergi randımanı çok azalacağı için aynı gayelerin masraf kanalıyla başarılmasını da zorlaştıracaktır.

Bu durum, yani, devletin bugünkü geniş para ihtiyaçlarına uyma mecburiyeti, vergi sisteminin verimli olma lüzumunu ortaya koymaktadır. Böylece verimlilik te, vergi sisteminin gayesi değil, fakat vasfı olarak nazarı itibara alınmak icap etmektedir. Gayeye varmak için vücudu şart bir vasfı. Fakat bu sistemin aynı derecede lüzumlu bir vasa daha ihtiyacı vardır. O da adil olma vasfıdır. Filhakika, gayri adil bir vergi bu sefer aksi neticeye tevhit edecek yani ekonomik ve sosyal sahalarda haksızlıklar, müsavatsızlıklar yaratacaktır. Bir cemiyet hayatında ekonomik ve sosyal şartların çok mütenevvi olması yüzünden verginin bu şartlarda, evvelden görülebilen veya görülemeyen, bir çok tesirler icra etmesi tamamiyle bertaraf edilemese bile bu tesirlerin mümkün mertebe az olmasına, yani "tahsildar geçtikten sonra" fertlerin sosyal ve ekonomik münasebetlerinde vaki olacak tahavvüllerin asgaride kalmasına gayret edilebilir. Bunun için en iyi yol verginin, vasıtalı veya vasıtasız olsun mükellefin vergi verme kabiliyetine göre ayarlanmasıdır. Bu vasa layık olduğu ehemmiyet verildiği takdirde, vergilerin sadece verimli olması lüzumuna inanmak ve böylece vergi yükünü tahammül edilmez bir seviyeye ulaştırmak tehlikesi de bertaraf edilmiş olur.

Buraya kadarki izahatımızla bugünkü realitelere uygun bir vergi sisteminin bir esas gayesi ve iki vasfı olması lazım geldiğini tesbite çalıştık. Gaye, devletin para ihtiyaçlarını karşılama, vasıflar ise verimli ve adil olmalıdır.

İşte bu gayeyi gözönünde bulunduran ve bu vasıfları taşıyan bir vergi sistemi, devlet tarafından ön safta bulundurulacak her hangi bir içtimai veya iktisadi gayeye de en iyi şekilde hizmet edebilme imkanlarını temin etmiş olur.

Memleketimizde devletin en önde gelen gayesi eğer "Türkiyenin iktisadi kalkınması ve istihsalin gelişmesi" ise-ki böyle olması lazım geldiğine inanıyoruz- bu gayenin tahakkuku bakımından vergi sistemimizin yukarıda bildirdiğimiz gaye ve vasıflara göre inşası lazım ve kafidir. Yani, kalkınmamız bakımından; hem hazinenin para ihtiyaçlarını mümkün mertebe karşılayan hem adalet telakkilerimize uygun gelen bir vergi sistemine ihtiyacımız vardır.

Böyle bir vergi sistemi, vasıtasız vergiler arasında her şeyden evvel modern bir gelir vergisinin ihdasını lüzumlu kılar. Bugünkü kazanç vergimizin kifayet ve adalet bakımından tenkidi, gelir vergisinin hususiyetleri ve Türkiyede kabili tatbik olup olmadığı hususlarında bu tebliğde uzun uzadıya tafsilat vermeyi lüzumsuz telakki etmekteyiz. Sistemin eskiden beri lehinde ve aleyhinde olanlar bu mevzuları makaleleriyle, broşürleriyle ve hatta kitaplarıyla didik didik etmiş bulunuyorlar. Biz yalnız şunu söylemekle iktifa edeceğiz. Amme masraflarının artışı dolayısıyla bütün medeni memleketler, bütçede o zamana kadar hakim bir yer tutan vasıtalı vergiler yanında bir gelir vergisinin ihdasına mecbur olmuşlar ve böylece hem vasıtalı vergilerin nisbi ehemmiyetlerini azaltmaya hem de hazinenin para ihtiyaçlarını daha bol ve daha kolay olarak tedarik etmeye muvaffak olmuşlardır. Bu memleketlerin o zamanki durumuna çoktan gelmiş bulunan Türkiyenin başka bir yol seçebileceğine kani değiliz.

Vasıtalı vergiler arasında da bilhassa muamele vergisinde bir reforma ihtiyaç vardır. Ancak kazanç vergisinden farklı olarak, bu verginin tenkidi mucip tarafı aynı zamanda verimsizliği değil, fakat sadece adaletsizliğidir. Memleketimizin arzettiği imkanlara nazaran oldukça büyük bir varidat sağlayan bu vergi tamamiyle gayri adil esaslara dayanmaktadır.

Vergi adaletini, ferdin vergi verme kabiliyetine intibakta bulduğumuz için, muamele vergisinin adil olmasını da bu imkanı sağlaması altına bağlamaktayız. Yani mükellefe muamele vergisine tabi maddiye istihlak ederken vergi verme kabiliyetine uygun bir intihap yapma imkanını veren bir muamele vergisi şekli bizce adil sayılabilir. Bunun için zaruri ihtiyaç maddelerinin muamele vergisinden tamamiyle muaf tutması, buna mukabil vergiye tabi maddelerin zarurilik derecesi azaldığı vergi nisbetinin yükseltilmesi lazımdır. Böyle bir tedbir vergi adaleti bakımından aynı zamanda kafidir. Mevzuunun tayini, istisna ve muafiyetlerin tesbiti ve nisbetlerin farklılaştırılması, vergiye tabi maddelere tekabül ettiği ihtiyaçların sınıfına göre ayarlandığı takdirde, muamele vergisinin bugün sanayileşme davası bakımından tenkit edilen mahzurlarında ekseriyetle bertaraf edilir kanaatindeyiz. Bu esaslara göre hazırlanacak bir muamele vergisi kanununa ekonomik kalkınmayı hızlandırmaya yarıyacak başka hükümler elbette ki konmalıdır. Bunların ne olması lazım geldiğini tatbikatçılar tabiatıyla uzun uzadıya münakaşa edeceklerdir. Biz burada yalnız, bu hükümlerle takip edilecek gayeleri muamele vergisinin ne verimliliğine ne de vergi verme kabiliyetine uzama imkanlarına esaslı bir zarar vermemesi lüzumunu belirtmekle iktisap edeceğiz.

10. Gelir Vergisi

NAFİZ TEKİNKAYA

Kısmi Siyasi ve İktisadi Lisanslı-Hukukçu

Hükümetin ve bugünkü Cumhuriyet maliyesi teşkilatının (Gelir Vergisi) ünvanıyla yaptığı tekliften dolayı memlekette hasıl olan huzursuzluğun tesiriyle, muhtelif teşekküllerin noktai nazarlarını birleştirmek üzere İstanbul Tüccar Derneğinin toplandığı kongreyi tebcil ve müteşebbislerinin de cesareti medeniyelerinden dolayı takdir edilmelerini teklif ederim.

İhtisas hatıra ve cesaretlerine, güvenen zevatın muhtelif tebliğlerini de öğrendikten sonra seçilmesi gereken komisyonlara teklifimin de etüdden geçirilmesini ümit ederek iddialarımı izaha başlayabilirim.

Hükümetin Gelir Vergisinin müdafaa edecek olan (Maliye Bakanlığı) ve teşkilatı çok hazırlıklı olduğu gibi, tasarısının mucip sebeplerini de sipariş üzerine (ilmi mali-de müfti) olduğunu işitip bildiğimiz Kimselerden de (rapor) almış bulunmaktadır.

Binaenaleyh kongrenin temennilerini T.B.M.M. huzurunda müdafaa edecek Tüccar Derneği raportörlerinin (bir heyet halinde) teşkil edilmesi icap edecektir.

Ümitsiz olmakla beraber, T.B.M.M. huzurunda (Dernek Oratörlerinin) yapacakları (kampanya) nın neticelerini kıymetlendirmek gerektir.

Çünkü bugünkü neslimiz (kanaatlerini) okuyarak öğrenerek değil de (işiterek) sahip olan zümre hakimiyetindeyiz.

I. Gelir Vergisi hakkındaki tavsiyeler:

Gelir vergisinin çıkabileceğini mütalaa ederek (vergi) de unutulmuş bazı formüllerin müdafaasını teminen aşağıdaki teklifleri yapıyorum:

a) Vergi Dairesine Tüccarların sınıflandırılmalarını (Odalar) yapsın,

Bu esası muhtelif kanunlarda misallendirebiliriz.

1- Avukatlık kanununa göre (Barolar) avukatı Vergi dairesine göre sınıflandırmaktadırlar.

2- Bribba Odaları kanuna göre Vergi dairesine hekimleri (Odalar) sınıflar,

Şu hale göre (Gelir Vergisine nazaran) mükellef tüccarların, firmaların Hazineye karşı sınıflandırılmalarını (Odalar) veya (Meslek teşekkülleri) yapsın.

Emsal gösterilen yerlerde olduğu gibi (Vergi Dairelerinin) itiraz hakkı kabul edilebilir. Ancak sınıflandırma keyfiyetinin (Hazine) den alınması teklifini müdafaa ediyorum.

b) Asgari geçim haddinin sınıflandırılmasını isterdik.

Vergilerde asgari geçim haddi diye bir ölçü vardır.

Bu ölçü mutlak olarak (Aylıkçılar) sınıfları hakkında tatbik edilir. Buna mukabil bir (firma sahibi) için asgari geçim haddini tesbit eden bir barem olmadığı için (tüccarın müşkülâtı) giderilmemektedir. Asgari geçim haddini, şahsiyeti haiz şirketlerde (hakkı huzur-ihtisas idare vs. ücretleri) adı altında görebiliyoruz.

Yine bazı firmaların (Ultra lüks büroları) olduğu halde perdelendiklerini ve geçim hadlerini maskelediklerini de kaydedebiliyoruz.

Binaenaleyh (Asgari geçim haddinin) sınıflandırılmasını ve baremleştirmesinin (Odalara) terkedilmesi esaslarının konulmasını müdafaa edebiliriz.

c) Hazineye gelir getirecek yerler göstermeliyiz.

Hükümetin bütçesindeki masrafları karşılamak maksadıyla (vergi) ünitelerini çoğalttığını prensip itibarıyla kabul edinci, Ticaretin selameti içinde hazineye yardımda bulunabilecek bir (Daimi istişare ve mürakabe heyeti) teşkil edilmesini araştırmalıyız.

Hükümetin bütçesinin ne olduğunu biliyoruz.

Kongreye yapılan tekliflerde (Memur) ve (Halk) olmak üzere sınıflandırılmış olarak gösterenler de olabilir.

Bu keyfiyet ve bütçe işi nihayet (Anayasa) ve (T.B.M.M. İçtima devresi) siyaseti işleridir. Ticareti siyasetten ayırmak icap ederse kongrenin böyle bir teklifi ve daimi istişare heyetini intihap etmesini ve neşir yoluyla vatandaşları ve azaları haberdar etmesini ve kongrelerin de toplanmasını temin eden prensipleri de statü halinde koyabiliriz.

Kongre, İstanbul Tüccar Derneğinin teşebbüsüyle toplandığına veruzname mahdud kaldığına göre de bu husustaki etüdlerimi bildirmek hakkını da muhafaza ederim.

II- Tüccarların haklarını koruyacak tavsiyeler:

Ticari ihtilafların tetkikinde esas ittihaz edilmiş kanunlarımızın menşelerini sıralıyorum:

1- İcra Kanunu	İsviçre Kantonundan
2- Medeni Kanun	İsviçrenin başka kantonundan
3- Borçlar Kanunu	İsviçrenin başka kantonundan
4- Ticaret Kanunu	
5- Deniz Ticaret Kanunu	Almanyadan
6- Ceza Kanunu	İtalyadan

Görülüyorki muamelatı ticariyenin ayarlanabilmesi için hiç bir milyar bulmak imkanı yoktur.

Ticaret; (İtimat-sürat-iskonto-emniyet-teminat vs.) demektir. Mevcut kanunlarda bu esasları, ticari bir ihtilafların mahkemeye tevdiini takip eden (seneler) sonunda alabiliyoruz.

Piyasayı, tüccar kariyerini bozan (parazitler) etiketli olarak dolaştıkça bunun temini imkanı hükümetten ziyade (Tüccar kariyerine) düşmektedir.

Bu itibarla aşağıdaki esasların formüle edilmesini teklif ediyorum:

a) Bonoların ödenmesi emniyeti;

Ticari senetleri bono olarak mütalaa ediyorum.

Vadesinde ödenmemiş olan bonoların (tahsili ciheti) mevcut kanunlara göre (ağır müşkülâtı) mucip ve (zaman ve seneyi dolduran) takiplerle kabil olmaktadır.

Binaenaleyh (Ademi tediye protestosu) yapılmış olan borçlunun ağır ceza suçlusu olarak (tevkifinin kanunlaştırılması) lazımdır. Bununla (Bonoların tedavülü) temin edilmiş olduğu gibi, akıbeti de tespit edilmiş olacağından (önüne gelenin bono imzası) yolu kapanır.

b) Tüccarlar arası ve Ticari ihtilafların tahkimi lazımdır.

Tüccarın veya tüccarların ihtilafları mahkemeye düşünce Ticaret Mahkemesi bakmaktadır. Mahkemeye düşenler bilirler ki herhangi bir ihtilafların mahkemeden çıkabilmesi için (hasımın) adeta yardım etmesi icap eder. Kadro veya Prosedür mülahazasıyla davalar senelerce uzamaktadır. Bunu önleyebilmek için yegane çare, Zahir Borsası satışlarından hadis ihtilafların (hakem yoluyla halli) mukavele edilmiş olduğu esası takip edildiğine nazaran da (müstakil bir kanunla) tüccarlararası ihtilafların Tahkim yoluyla halli mecburiyetini müdafaa ve temin icap etmektedir.

Bu maksadı teminen de (Daimi hakem kurulu üyesi) veya komitesi seçilir.

c) İkametgahın tesbiti lazımdır.

Diğer meslek ve gruplarda ikametgah olmasına rağmen (Tüccarlar arası) parazitlerin çoğalması ve mahkemelerin de içtihatleriyle (İkametgah) ın nüfus kütüğünde yazılı olduğu yer olarak kabul edilmiş olması neticesi bir karışıklık olmaktadır.

Bundan başka bazı parazitlerin (tücceten tüccar) olduklarını ve piyasayı adap ve nizamdan çıkarttıklarını kaydedebildiğimize göre, avukat ve hekimlerde olduğu gibi (ticari sicil ve ikametgahın) tesbit edilmesini teminen statüler yapmak icap edecektir.

d) Tüccarların sınıflandırılması lazımdır.

Bu sınıflandırılmanın (Ticari kariyer) noktasından zaruri olduğunu iddia ederken tüccarlar arasında (tasfiyeye tabi memurlar) ile (karanlık yollarla sermaye edinmiş ve tüccar olarak karışmış) kimselerin de çokluğu noktasından tasfiyesi icap edeceğini ve istiyenin istediği kadar çılgın işler göremeyeceği esasının da konulmasını teklif ederiz.

Bu esasın formül edilmesi de her zaman için kabildir.

III- Gelir Vergisi etüdlerinin mevcudiyetine binaen (tebliğimi) ticari kariyer ihtiyacı olarak hazırlanmış bulunuyorum.

Bu esasların formüle edilebilmesini teminen fırsat ve söz vermenizi saygıyla dilerim.

11- Vergi Reformu

Zonguldak Tic.ve San. Odasının Tebliğidir.

Tebliği Hazırlayanlar: NEJAT MUHSİNOĞLU, EMİN HARAÇÇI

İstanbul Tüccar Derneğinin yerinde ve isabetli olarak tertiplediği "1948 Türkiye İktisat Kongresi," memleketimizde senelerden beri sırf bu mevzuda ilmi bir şura bulunmaması dolayısıyla şiddetle hissedilen bir ihtiyaca cevap vermiş olacaktır.

Bu yönden gerek terbiyecileri, gerekse İstanbul Tüccar Derneğini tebrik eder, Kongre azalarını selamlarız.

Türkiye İktisat Kongresi Yönetmeliğinin sınırlarını çizdiği gündeme göre, Ticaret ve Sanayi Odamız da vergi reformu branşına giren bir mevzuu ve teferruatından bazılarını huzuruza getirmeyi muvafık bulmuştur.

Bütün bir Türkiye halkının tereddüt ve endişeyle beklediği Gelir Vergisi Kanun Tasarısı, halen Büyük Millet Meclisinden çıkmamıştır. Sayın Cumhurbaşkanımızın Büyük Millet Meclisini açış nutuklarında, bu sene içinde çıkacağını ümit ettiklerine işaret buyurdıkları Gelir Vergisi kanaatindeyiz. (Bu mevzuda Kongrenin Komisyon

çalışmalarında esnanın, taazzuv halindeki durumundan bilistifade Tasarı üzerinde lüzumlu tadillerin yapılması hususundaki görüşlerimizi açıklayacağız,

İlk olarak şunu belirtmek isteriz ki, vergi reformu mevzu bahis olunca, cari ve mevcut tekalüfün hepsini birden kaplayan bir islahat yapılması gerektir. Halbuki Hükümet, vergilerde reform yapacağını ilan edip Gelir Vergisini hazırlarken 3 mühim noktada tenakuza düşmektedir:

1- Senelerden beri memleket iktisadiyatını boyunduruk altında tutan, maalesef ekonomik bir kalkınmaya her zaman çelme atan ve tek kelime ile iktisadiyatımızı mahveden muamele vergisinde en ufak bir tadilat cihetine gidilmemektedir.

2- Muvazene, iktisadi buhran gibi muvakkat olarak konmuş vergiler, Gelir vergisinin meriyete girmesiyle daimi bir hal almaktadır. Reform mevzuubahis olunca, vergi prensiplerine göre cari vergi nisbetinden fazla tekalüfün mükelleflerin sırtına yüklenmemesi iktiza eder ki, Gelir vergisinde bu, tamamiyle aksine olarak tezahür etmektedir.

3- Alakalılar ve salahiyetliler mütemadiyen vergilerde geniş islahatın yapılacağını, yeni vergiler ihdas edilmeyeceğini, vergilere zammın asla mevzuubahis olamayacağını bildirmektedir. Halbuki yeni bir kararla şeker fiyatlarına zam yapılması bilvasıta bir vergiyi artırmakla, Kazanç ve Yol vergilerine de yeni bindirmelerle, geçinme indeksini asgariye indirmek gibi bir gayeyi istihdaf eden vergi reformu işi tam ters manasıyla tatbik edilmektedir.

Bu üç tenakuz ve avakıbi hakkında tafsilata girişmeyi Kongrenin alakalı komisyon toplantılarına bırakarak Gelir Vergisi tasarısında bizce üzerinde durulacak en mühim noktalardan bir kaçına temas ediyoruz.

Bunlardan bir tanesi, Vergi Usul Kanununun 162 nci maddesi gereğince defter tutma mecburiyetidir. Bu mecburiyet hakkındaki düşüncelerimizi biraz sonra izah etmek üzere, birbirine girift ve alakalı maddeler münasebetiyle münakaşalı ve ihtilafı bir hususa dikkat nazarlarınızı çekeriz.

Vergi Usul Kanununun 163 ncü maddesi defter tutma mecburiyetin 9, 10 ve 11 inci maddeleriyle de bir kimsenin Gelir Vergisi karşısında esnafı ileri sürmektedir. Bu madde delaletile Gelir Vergisi Tasarısının 9,10 ve 11 inci maddeleriyle de bir kimsenin Gelir Vergisi karşısında esnaf olup olmadığı açıklanmaktadır ki, bu maddelerdeki şartlar dahah doğrusu esnafın bir tarzı tarifi hiç te tatmin edici değildir.

Esasen üzerinde durmak istediğimiz mevzulardan biri de budur. Gerek Ticaret Kanunumuzda, gerekse 655 ve 4355 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunlarında tam ve şümüllü bir esnaf tarifi yapılmamıştır. Bu hususta gerek Gelir Vergisi tatbikatında görülecek aksaklık, haksızlık ve müşkülâtı önlemek için, gerekse Ticaret ve Sanayi Odalarının zaman zaman karşılaştıkları güçlükleri bertaraf etmek maksadiyle esaslı bir tarifin lüzumuna inanıyoruz.

Esnaf tabirinin hududunu çizirken sadece Gelir Vergisi tasarısında olduğu gibi şartlar üzerinde değil, yegan yegan meslek zümreleri de sayılmasının ve hiç bir tereddüde mahal bırakılmamasının doğru olacağı kanaatindeyiz. (Bu mevzuda Kongrenin Komisyon çalışmalarında esnafın şümüllü bir tarifinin yapılabileceği kanaatinde bulunan Odamız, ayrıca bir sembolik tarifi ortaya atmaktan tevakki eylemiştir.)

Esnafın tam ve şamil manasiyle tarifi lüzumu kanaatini belirttikten sonra muaflık durumuna geçiyoruz.

Gelir Vergisi Tasarısının ilk şekilde, esnaf muaflığının hususi şartları arasında iş sahibinin bir yıl içinde tüccardan satın aldığı emtia tutarının 30.000 lirayı geçmemesi, küçük sanat işlerinde de satın alınan iptidai madde ve yardımcı malzeme tutarının 20.000 lirayı aşmaması lazım geldiği kaydı vardır.

Tasarının bilhassa bu maddesi üzerinde ısrarlı durulup, Ticaret ve Sanayi Odalarının haklı ve yerinde itirazlarıyla muafiyetteki bu hadler son şekilde 60.000 ve 40.000 olarak tesbit edilmiştir.

Burada sadece Zonguldağı değil bütün memleketin ticari ve iktisadi bünyesini de göz önünde tutarak bu hadlerinde tatminkar olmadığını belirtmek isteriz. Bugünkü fiyat seviyelerine göre esnaf muaflığından istifade edilecek çok az tüccar mevcut olacağı gibi geçim indeksinin çok yüksek fiyatlarla mal alınıp satılmasını intaç ettirmektedir ki, bu durum 60.000 ve 400.000 hadlerinin tatminkar olmadığını açıkça meydana koyar.

Bir misalle işi vuzuhlandırmak isteriz:

Gelir Vergisindeki senevi 60.000 liralık haddin aylık vasatı 5000 liradır. Bugün alım satımlardan en yüksek kar haddi % 15'dir. Böylelikle 5000 liralık bir ciroda kar 750 liradır. İstanbul Ticaret ve Sanayi Odasının son neşrettiği Ağustos 1948 İstanbul geçinme indeksine göre 3 çocuklu bir ailenin geçinme masrafı 310 liradır. Bu miktar orta halli bir geçinme olmakla beraber tam ve mücmel bir hüküm ifade etmemektedir. İstanbuldaki bu 310 liralık geçime diğer vilayetlerde % de kaç ilave veya eksiltmek icap ettiğini kesin olarak bildirememekle beraber, Zonguldaktaki rayiçlere göre % 25-30 bir ilave yapmak mecburiyetindeyiz. Böylelikle üç çocuklu bir tüccarın geçinme masrafı için 400 liraya ihtiyacı olduğu meydana çıkıyor. Geriye kalan 350 lira içinde vergi, dükkan kirası, müstahdem ücretleri, amortismanlar ve taneler dahil olmakla beraber, ticaretin sırf ve illaki bir kar mevzuu olduğunu ve her metadan muhakkak kar edildiğini iddia etmek gibi bir safdillik payı da dahildir.

Bu mevzuda başka bir mühim nokta da şudur: İstanbul, Ankara, İzmir gibi ticari faaliyetlerin çok ve büyük tüccarların fazla olduğu muhitler, esasen defter tutmak lüzumunu, hiç bir kanuni kaydın zebunu olmaksızın hissetmektedirler. İşlerini ve personellerini ona göre tanzim etmişlerdir. Halbuki Zonguldak ve diğer taşra vilayetlerinde bu usule pek o kadar iltifat edilmemektedir. Biran defter tutma mükellefiyetini, misal olarak Zonguldaklı tüccarlara yüklediğimizi farzetsek bile, başlı başına bir muhasebecinin mevcudiyetini istihdaf edecek böyle bir mecburiyetin imkansızlığına da işaret etmek isteriz. Küçük tüccar ve esnaf bizde, senelerdenberi babadan kalma bir usulün esiri olarak çekmeceye düşen parayı ve veresiye verdiği şahsın hesabını kapakaplı defterine yazar ve bu kayıtlardan da kendisinden başka kimse anlamaz. Kanuni bir mürakabenin baskısı altındaki bir defteri ise bu tüccar, halile tutamayacak ve bir muhasebeci aramaya koyulacaktır.

Memleketimizde Yüksek İktisat ve Ticaret mektebi ve Ticaret liseleri mezunlarının ne kadar çoğalmasını arzu edersek edelim; böyle her tüccarın defterini tutmaya yetebilecek muhasip bulmak bir meseledir. Beriyandan ise bunların kontrol, teftiş ve murakabesini icra edecek mütehassıs muhasebe elemanlarını devlet teşkilatının nereden bulacağı cayı sual ise de, bu kadar bol elemanı bulduğu farzedildiği takdirde bile bunlara ödenecek ücretlerin, tahsil edilecek parayla nasıl bir nisbet meydana getireceği ayrı bir münakaşa mevzuudur.

Diğer taraftan tüccarın defter tutması ve bunların Maliye elemanları tarafından kontrolü bakımından Vergi Usul Kanunundaki bir iki madde, eleman bulmakta zorluk çekeceğini tahmin eden hükümetin, tüccara daha ağır mükellefiyetler yüklemek bahasına işi halletmeye çalışmasını göstermek yönünden tahlil ve tetkike değer.

Vergi Usul Kanununun 239 ncu maddesi: "Bu kanuna göre defter tutmak mecburiyetinde olanlar tuttukları defterlerle üçüncü kısmında yazılı vesikaları taallük ettikleri yılı takip eden takvim yılından itibaren altı sene müddetle muhafaza etmeğe mecburdurlar." Keza 240 nci maddede: "Bu kanuna göre defter tutmak mecburiyetinde olmayan esnaf, tüccardan satın aldığı mallara ait faturaları mübayaa tarihi sırasıyla bir musannif veya zarf içinde, bunların tanzim tarihlerini takip eden takvim yılından itibaren beş sene müddetle muhafaza etmeğe mecburdurlar." denilmekte ve 242 nci maddeyle bu mükellefiyetin niçin yükletildiği zimnen izah edilmektedir. 242 nci madde: "Geçen maddelerde yazılı gerçek ve tüzel kişiler bu kısım mucibince muhafaza ettikleri her türlü defter, vesika ve karneleri muhafaza müddeti içinde yetkili makam ve memurların talebi üzerine ibraz ve tetkike arzetye mecburdurlar.

Bu maddeyle adeta denilmek istenmiştir ki: "Benim bu işlerden anlayan elemanlarım pek o kadar çok değildir. Bunlar vergi mevzuuna girmiş veya gireceklerin defterlerini öyle bir senede, üç senede, beş senede tetkike yetişemezler. Binaenaleyh siz tüccarlar, bu defter ve faturaları beş altı sene müddetle saklayacaksınız ve inşallah günün birinde bizde bunları onaylayacağız."

Burada hem tüccar, hem de maliye bakımından hemen beliriveren sakatlıkları ve zorlukları uzun uzun tafsile lüzum görmüyoruz. Yalnız şu kadarını tebarüz ettirelim ki, yeni defter tutmaya başlayan bir tüccar 6 sene müddetle hergün, geçmiş bir senenin heyecanını çekecek ve acaba bir zühul veya hata mevcut mu idi; benim gözümünden kaçan bir nokta olmuş mu idi? gibi tereddütlere bir de defter, sıralaç, dosya, fatura zarfları, dip koçanları, gibi mütenevvi ve mebzul kırtasiyeyi muhafaza imkanlarını aramak keyfiyeti ilave olunacak ve mağazaların ardiye ve depolarından gayri bir de mahzeni evrak teşkili icap edecektir.

Bu mevzuda da üç teklifi en kestirme çare olarak görmekte bulunduğumuzu belirtmek isteriz:

1- Gelir Vergisi Kanununun meriyete girdiği tarihten itibaren ilk iki seneyi intibak devresi saymak ve her ne şekil ve surette olursa olsun vergileri cezasız tahsil etmek.

2- Vergi Usul Kanununda müddete taallük eden maddelerin ihtiva ettiği müddetleri daha kısa bir devreye indirmek.

3- Gelir Vergisi mevzuunda Ticaret ve Sanayi Odalarını mütekamil ve muntazam bir hale sokup cibayet ve tarh bakımından Odalarla, belediye, Vilayet ve Maliyeden miktarı kafi seçilecek azalardan müteşekkil bir komisyon vazifelendirmek ve mesul tutmak.

Kıymetli elemanları, Ticaret odaları sakafları altında toplamak ve bu vergi mevzuunda yukarıda bahsedilen uzuvlardan müteşekkil, bir komisyonu tam selahiyetle bu vergi hususunda harekete geçirmekle elde edilecek randıman, bir senelik bir tecrübe neticesinde derhal meydana çıkacak ve bu teklifimizde ne kadar haklı bulunduğumuzu gösterecektir.

Maliyenin tarh ve cibayet hususunda kaybedeceği zamanı böylelikle kazanarak bunun yerine defter kontrolü ve diğer ödevleri yerine getirmesi; diğer taraftan da bir iki mütehassısın bu komisyonunun işlerinde kontrolör olarak vazifelendirilmesiyle vergi mekanizmasının muntazam işlemesi temin olunacaktır.

Türkiye İktisat Kongresinin verimli ve neticeli olması dileğiyle sözlerimizi bitirirken gerek Hazine menfaati ve gerekse mükellefin menfaatini gözetir ve verginin adilane olması prensibine uygun bir tarzda Büyük Millet Meclisine sunulmasını

arzuladığımız Gelir Vergisi Tasarısı üzerinde hazırlıkların bir an evvel bitirilmesini ve böylece umumi tereddüt ve endişeye bir nihayet verilmesini temenni ediyoruz.

12. Vergi Reformu

DR. F. NEUMARK

İktisat Fak. Ord. Proflarından

I- Esaslı bir vergi reformu icap ettiren hususlar

Vergi hasılatının bugün bütün ileri memleketlerde Devletin adi varidatının takriben % 90 ını temin ettiğine göre, rasyonel bir vergi politikasının sağlam bir maliyenin ana şartlarından birini teşkil ettiği söylenebilir.

"Rasyonel bir vergi politikası"ndan maksat nedir?

Bu suali layıkıv eçhile cevaplandırabilmek için ilkin, Hazinesinin menfaatleriyle mükelleflerin ve millet ekonomisinin menfaatleri arasında vergi bakımından devamlı bir tezaadın bulunmasına imkan olmadığı belirtilmelidir. Gerçekten, eğer Devlet ekonomi sūjelerinden, bunların vergi verme kabiliyetlerini aşan ölçüde veya millet ekonomisinin esas şartlarıyla kabili telif olmayan şekillerde vergiler alırsa, böyle elverişsiz bir vergi politikasının uyandıracığı yıkıcı tepkiler kendilerini ergeç amme maliyesinde de hissettirecektir. Ve diğer taraftan, eğer mükelleflerin büyük bir kısmı Devlete, bunun muhtaç olduğu vergileri ödemeğe razı değilse, kendileri de, bu suretle bütçede hasıl olacak açığın doğuracağı iktisadi-mali kargaşalıklardan zarar göreceklerdir.

Bundan çıkarılacak netice şudur ki, rasyonel bir vergi politikası daima gerek Hazinesinin ve gerek mükelleflerin meşru menfaatlerini gözönünde bulundurarak bunları birbirleriyle telafi etmeğe gayret etmelidir.

Bu umumi formülün ışığında bugünkü Türk vergi sistemine bir göz atılacak olursa, bu sistemin hiç bir bakımdan tatminkar olmadığı bedihidir.

Hazine noktai nazarından, vergilerimiz yeter ölçüde verimli ve elastiki değildir. Bu husus, her şeyden önce kazanç vergisi hakkında varittir. Bunu isbat etmek üzere, sözü geçen verginin tarifeleri müteaddit defa ve önemli derecede arttırıldığı halde, hiç değilse bu vergiye tabi ticari vs. kazançların hatta fiyat seviyesi yükselişi ölçüsünde bile fazla vergi vermediğine işaret etmek kafidir. Bundan başka, kazanç vergimiz, bünyesi icabı harp hadiseleri münasebetiyle doğan fevkalade karları teklif etmeğe muktedir değildi. Şunu da ilave edelim ki, ekonomi, ulaştırma, sağlık, milli eğitim politikasıyla sosyal politika sahalarında mühim terakkiler gerçekleştirmeğe çalışan bir memleket için, büyük masraflar icap ettiren bu gayelerin tahakkukunu imkansız kılan, noksan ve eskimiş bir vergi sistemi, kaldırılması kaçınılmaz bir zaruret teşkil eden bir engeldir.

Mükellef bakımından incelenirse, vergi sistemimiz bilhassa şu mahzurları arz etmektedir. Vergi yüklerinin tevziinde adalet prensibine riayet edilmemektedir. Kazanç vergisinin noksanları ve vasıtalı vergilerin ağırlığı dolayısıyla, bazı mükellefler, hakiki vergi verme kabiliyetlerine kıyasen gülünç denebilecek ölçüde vergi verdikleri halde, diğer bazı zümreler pek aşırı derecede vergiye tabi tutulmaktadır. Kezalık, sosyal noktai nazar vergilerimizde ya hiç veya gerekli şekilde ve ölçüde gözönünde bulundurulmamaktadır. Nihayet, iktisadi terakkiyi güçleştiren ve hatta imkansız kılan hükümler bazı vergi kanunlarımızda görülmektedir.

Bütün bunlara maliye teşkilatında bazı aksaklıkların bulunduğu da ilave edilirse vergi sistemimizin esaslı bir reforma muhtaç olduğu keyfiyeti herkesçe kabul edilmelidir.

II- Kazanç vergisinin ıslah edilebilip edilemeyeceği meselesi.

İhdas edildiği vakitten beri Kazanç vergisi hemen hemen her yıl az çok önemli tadilata uğramıştır. Bu tadilat bilhassa vergi nisbetleriyle matrah şekillerine taallük etmektedir. Asgari mükellefiyet, buhran, müvazene, hava kuvvetlerine yardım ve kira vergilerinden başka bir de harp senelerinde kabul edilen çeşitli zamlar nazarı itibara alınacak olursa, kazanç vergisinin çok çapraşık bir hale geldiği ve bu sebeple de - esnasında bozuk mahiyetinden sarfı nazar - idarece tatmin edici bir tarzda tatbik edilemediği inkar edilemez.

Bununla beraber, yapılacak bazı tadillerle sözü geçen verginin arzettiği belli başlı mahzurların izale edilebileceği düşünülebilir. Şüphesiz, buna bir dereceye kadar imkan vardır. Fakat -tekrar edelim- mahiyeti icabı bozuk, eskimiş, gayri adil olupda modern ekonomi şartlarına uymayan bu vergi, ıslahına ne kadar gayret edilirse edilsin, hiç bir zaman ilmi vergileme prensiplerine uygun bir hale getirilemez. Çünkü bir defa kazanç vergisi, mükellefin vergi verme kabiliyetinin en doğru kıstası ve ölçüsü olan gelirin bütününe değil, bunun unsurlarını ayrı ayrı teklif ettiği cihetle, ister istemez daima bir takım adaletsizliklerle sebebiyet verecek ve müterakkilik, geçim asgarisi gibi modern vergicilik müesseselerinin layıkı veçhile tatbikine müsaade etmeyecektir. Bundan başka, çeşitli mükellefiyet şekillerinin yanyana bulunması gerçek kazanç ve iratların gizlenmesini mümkün kılmaktadır Nihayet, kazanç vergisiyle sıkı surette münasebettar olan karine usulü de -hele gayri safi iradın matrah olarak kabulünün an'ane haline geldiği düşünülürse, kolayca kaldırılmayacaktır. Kaldı ki, beyanname usulünü genişletmek imkanı kabul edilirse, gelir vergisine karşı ileri sürülen en önemli itirazlardan biri zail olur.

III- Gelir vergisiyle kazanç vergisi arasındaki bellibaşlı farklar

Bilindiği üzere, Türk kazanç vergisine ancak ticari -endüstriyel kazançlarla serbest meslek kazançları, hizmet erbabı kazançları ve bazı "sair" kazançlar tabi tutulmaktadır. Demek oluyor ki, menkul ve gayri menkul kapitalden doğan iratlar ile zirai kazançlar sözü geçen verginin dışında kalmaktadır.

Fakat kazanç vergimiz yanında arazi ve bina vergisinin bulunduğu düşünülürse, yalnız faiz, dividant gibi menkul sermaye iratlarıyla ziraat erbabının elde ettiği kazançların bir vasıtasız vergiyle teklif edilmediği görülmektedir. Eğer bu kabil irat ve kazançlar da, kazanç vergisi dahilinde olsun, yeniden ihdas edilecek munzam vergilerin kadrosunda olsun, vergilendirilecek olursa, bütün gelir unsurları şu veya bu şekilde teklif edilmiş olacaktır.

Ancak bu takdirde bile, modern, ileri bir memleket ve cemiyetin icap ettiği tarzda bir vergi politikasına imkan olmayacaktır. Zira çeşitli kazanç ve iratları ayrı ayrı vergilendiren bir rejimle bunların heyeti mecmuasını teklif eden bir gelir vergisi arasında önemli farklar mevcut bulunmaktadır. Esasen bu sebeptendir ki, tam bir randıman vergileri sistemini tatbik eden Fransa ve İtalya gibi memleketler dahi, bu sisteme, tamamlayıcı mahiyette olan bir "global gelir vergisi" ni ilave etmek zaruretini hissetmişlerdir.

Gelir vergisinin hususiyetlerini ve aynı zamanda bu vergiyi randıman vergilerinden ayırt eden vasıfları belirtmek üzere, bir kaç müşahhas misal verelim:

Mali, iktisadi ve sosyal bakımlardan uygun görülen bir vergide, müterakkilik prensibiyle asgari geçim vs. için bazı şahsi indirmelerin derpiş edilmesi lüzumu herkesçe kabul edilmektedir.

İmdi, kazanç ve iratları ayrı ayrı teklif eden randıman vergilerinde bu gibi tedbirler tatbik etmeğe -daha doğrusu; bunları doğru ve dürüst bir şekilde tatbik etmeğe- imkan yoktur.

İki tacir düşünelim: A adlı kimsenin sahip olduğu fabrikanın sağladığı 20000 liralık bir kazancı vardır; ayrıca bu zat, kendine ait bir apartımandan 5000 lira ve çeşitli alacaklardan 3000 lira elde eder. B adlı tacirin geliri ise münhasıran ticari kazançlardan mürekkeptir; bunların yekününün 28000 liraya baliğ olduğunu farzedelim. Görülüyor ki, bu iki mükellef arasında, bunların hakiki vergi verme kabiliyetini ifade eden gelir bakımından hiç bir fark yoktur, bu gelir her iki halde de 28000 liradan ibarettir. Şu kadar ki, gelir birinci şıkta bir kaç kaynaktan doğduğu halde, ikinci şıkta bir tek kaynaktan ileri gelmektedir. Bununla beraber, kazanç vergimiz gibi bir randıman vergileri sistemi tatbik edilirse, sözü geçen iki mükellefin vergiye karşı durumu pek değişik olacaktır. Faraza şöyle bir tarifenin tatbik edildiğini kabul edelim:

İlk	3000 TL. için	% 5
Müteakip	5000 TL. için	% 10
Müteakip	10000 TL. için	%15
Müteakip	20000 TL. için	% 20

Bu takdirde, A adlı tacirin vergi borcu şu şekilde hesaplanacaktır:

Ticari kazanç bakımından;

İlk	3000 lira için (% 5 üzerinden)	150 TL.
Müteakip	5000 lira için (%10 üzerinden)	500 TL.
Müteakip	10000 lira için (%15 üzerinden)	1500 TL.
Müteakip	2000 lira için (%20 üzerinden)	400 TL.
Yani	20000 lira için ceman	2550 TL.

Apartıman iradı bakımından:

İlk	3000 lira için (% 5 üzerinden)	150 TL.
Müteakip	2000 lira için (%10 üzerinden)	200 TL.
Yani	5000 lira için ceman	350 TL.

Menkul kapital iradı bakımından:

3000 lira için (% 5 üzerinden) 150 TL.

Binaenaleyh, A adlı mükellef (2550+350+150=) 3050 lira vergi verecektir.

B adlı mükellef de şu şekilde vergiye tabi tutulacaktır.

İlk	3000 lira için (% 5 üzerinden)	150 TL.
Müteakip	5000 lira için (%10 üzerinden)	500 TL.
Müteakip	10000 lira için (%15 üzerinden)	1500 TL.
Müteakip	10000 lira için (%20 üzerinden)	2000 TL.
Yani	28000 lira için ceman	4150 TL.

Bundan anlaşılacağı üzere, A ile B arasındaki gelir miktarı bakımından hiç bir fark mevcut olmamakla beraber, sadece müterakkiliğin bahis mevzuu vergi rejiminde layıkı veçhile tatbik edilemeyeceği için A. 3050, B. ise 4150 lira vergi vermeğe

mecbur olacaktır. Halbuki eğer, hakiki bir gelir vergisinde olduğu gibi, mükellefiyet herkesin elde ettiği irat ve kazançların mecmuuna taallük etseydi, ödenmesi icap eden vergi miktarları aynı olacaktı.

Geçim asgarisi vesair şahsi indirimler bakımından da durum aynıdır. Bu gibi kolaylıklar ancak mükelleflerin bütün geliri belli olduğu takdirde uygun bir tarzda kabili tatbiktir. (Çünkü mesela ticari kazanç veya ücret gibi) Beher gelir unsuru için bir indirim kabul edilirse, geliri çeşitli kaynaklardan doğan bir mükellef, geliri bir tek kaynaktan doğan bir mükellefe nazaran daha müsait bir durumda bulunacaktır ki, buna adalet namına müsaade verilemez.

Bundan başka şunu da nazarı itibara almak icap eder: Öyle masraflar vardır ki, bunlar, muayyen bir kazanç veya varidata değil, kazanç ve iratların yekununa yani gelire mütealliktir. Misal olarak, müstahsil olmayan gayeler uğrunda yapılan borçlardan mütevellit faiz yüklerini düşünelim.

Nihayet, gelir üzerinden bir çok ayrı vergiler değil bir tek vergi alınırsa, böyle bir rejim mükellefler tarafından daha adil addedilecek ve yeknasaklığı dolayısıyla maliye idaresi bakımından daha kolay ve pürüzsüz surette tatbik edilebilecektir.

IV. Tasarlanan Türk gelir vergisi hakkında düşünceler ve teklifler

A. Gerçek kişilere taallük eden asıl gelir vergisi.

1- Hakiki bir gelir vergisinin Türkiye gibi bir memlekette başarılı tarzda tatbik edilebilmesi keyfiyeti, her şeyden önce şu iki şarta bağlıdır: "Bir taraftan vergi tarifesinin fazla yüksek (aşırı) olmaması, diğer taraftan idarenin beyanname ve mükelleflerce tutulması gereken defterleri tesirli surette kontrol edebilecek durumda bulunması.

a) Tarife meselesine gelince, tasarlanan gelir vergisi nisbetleri herhalde iki mükellef grubu için hali hazırdaki vaziyete nazaran önemli kolaylıklar -hafifletmeler- sağlayacaktır. Bu gruplar da, bugün beyanname sınıfına dahil olanlarla tevkif usulüne göre vergilendirilen hizmet erbabından ibarettir. Birinci grubun daha ziyade memleket ekonomisinde mühim bir mevki işgal eden büyük tacir ve endüstrilerden teşekkül ettiği, ikinci gruba girenlerin de, ekonomik ve sosyal bakımdan "zayıf" bir zümre temsil etmekle beraber bugün dünyada misli görülmemiş bir ölçüde vergilendirildiği düşünülürse, bu kabil mükelleflerin bundan sonra vermeğe mecbur olacakları verginin bugünküne nazaran daha az olması keyfiyeti herhalde şayanı takdir addedilmelidir.

Ancak öbür taraftan öyle mükellef grupları da vardır ki, bunlar, hali hazırda pek az vergi vermekle iktifa edebildikleri halde, ileride daha ağır bir şekilde teklif edilmiş olacaklardır. Bu kabil mükellefler, bilhassa, toptancılarla bazı perakendeciler ve serbest meslek erbabı gibi kimselerden ibarettir. Bunları yepyeni bir vergi sistemine alıştırmak üzere, esasen başka sebeplerle de şayanı arzu olmayan aşırı vergi nisbetleri tatbik etmekten imtina etmek zarureti vardır.

Bazı kimseler tarafından, bir gelir vergisinin azami nisbetinin % 20 veya 25'ten fazla olmaması lüzumu ileri sürülmüştür. Bir taraftan bugünkü kazanç vergimize göre beyannameli tacirlerin % 80'e varan bir tarifeye, hizmet erbabının da % 35'i aşan bir tarifeye tabi tutuldukları, diğer taraftan da İngiltere, Amerika B.D. ve Almanya gibi memleketlerde gelir vergisinin azami nisbetinin hala % 80'den fazla olduğu düşünülürse, bahis mevzuu iddianın olduğu gibi kabul edilemeyeceği aşikardır. Karma komisyonunun tespit ettiği nisbetler, % 10 ile % 45 arasında bulunmaktadır. Şu kadar ki, gerçek azami nisbet % 35'ten ibarettir. Bu sonuncu nisbet de 100.000

lirayı aşan gelirlere tatbik edilecektir. Orta büyüklükte bulunan gelirler bakımından derpiş edilen nisbetler dahi hiçte aşırı değildir. Buna karşılık, tarifenin en yüksek nisbetinin % 40 olarak tespit ve fili azami nisbetin -yani % 35 nisbetinin- 100.000 değil, 150.000 lirayı aşan gelirlere tatbik edilmesiyle, en küçük -yani 5000 liradan aşağı olan- gelirler üzerinden alınacak nisbetlerin daha fazla derecelendirilmesi bizce şayanı arzudur.

Bir mükellefin fiilen vereceği vergi miktarı, vergi tarifesinden başka bir de kabul edilen şahsi indirimlerin miktarına bağlıdır.

En az geçim indirimi olarak karma komisyonunca kabul edilen hadler, mükelleflerin ailevi durumlarına göre değişik olmak üzere, 450 lira ile 1050 lira (senede) arasında bulunmaktadır. Bu meblağlar, birçok kimseler tarafından bugünkü hayat pahalılığı bakımından gayri kafi olarak telakki edilmiştir. Şüphesiz ki, sözü geçen tutarlar, tam manasıyla bir geçim asgarisi temsil etmemektedir. Fakat şunu gözönünde bulundurmak icap eder ki, gelir vergisinde kabul edilen geçim asgarisi indirimiyle, herkese minimal bir hayat standardı sağlamak gayesi güdülmemekte, daha doğrusu: güdülememektedir. Şimdiye kadar -yani kazanç vergimizde- kabul edilen indirimin miktarı ve şümül sahasının kifayetsizliği ile mukayese edilir ve bundan başka Hazinesin ihtiyaçları itibara alınırsa, teklif edilen indirim usulünün önemli bir terakki teşkil ettiği teslim edilmelidir.

b) Reform eseri kabul edilecek olursa, beyannameli mükelleflerin sayısı -ki bu sayının bugün ancak 8000 den ibaret olduğu bilinmektedir- belki dörtbeş misline çıkacaktır. Her ne kadar reformdan sonra dahi ekseri ticaret erbabı (esnaf dahil) karine usulüne göre vergilendirileceklerse de, bilhassa toptancılarla bir çok büyük perakendeciler ve serbest meslek erbabı gibi kimselerin defter tutmağa ve gerçek kazançlarını beyan etmeğe mecbur oldukları keyfiyetinden, bir taraftan mühim bir vergi varidatı fazlası doğacak, diğer taraftan idare için munzam bir yük husule gelecektir. Müfettiş ve bilhassa hesap uzmanlarının kadrolarının kifayetsizliği yüzünden, geçmişte, sayısı çok daha mahdut mükelleflerin beyannameleri bile yeter ölçüde ve zamanında kontrol edilememiştir. Bu durum karşısında gelecekte, idarenin artan vazifelerini layıkı veçhile ifa edemeyeceği iddiası ileri sürülmüştür.

Reformun başarısı bakımından hayati bir ehemmiyeti haiz olan kontrol meselesi, kontrol usullerine müteallik kanuni hükümlerle kontrol elemanlarının sayısına, bilgilerine ve ahlak seviyesine bağlıdır.

Gelecekte ancak hakiki esnaf gelir vergisinden muaf ve fakat bütün toptancılar bilaistisna bu vergiye tabi tutulacak olursa, bugün bir nevi "kanuni kaçakçılığa" sebebiyet veren ve tesirli (karşılıklı) bir kontrolü hemen hemen imkansız kılan en önemli noksanlar bertaraf edilmiş bulunacaktır.

Hesap uzmanları kadrosuna gelince, bu hususta son bir, iki yılda gerçi mühim terakkiler tahakkuk ettirilmiştir; bununla beraber hali hazırdaki kadronun dahi yeni vazifelerin ifası bakımından henüz kafi olmadığı kanaatindeyiz. Binaenaleyh, bu kadro derhal, lazım gelen ölçüde genişletilmelidir. Bundan başka, açılacak kurslar gibi vasıtalarla eski ve bilhassa yeni kontrol elemanlarının bilgilerini genişletmek ve derinleştirmek zarureti vardır.

Nihayet, mükelleflerin gayri meşru isteklere maruz bırakılmamalarını temin etmek üzere, bir taraftan vergiye karşı kanuni yolları mükemmelleştirmek, diğer taraftan ahlak ve kanun kaidelerine mugayir bir tarzda hareket eden memurlara tatbik edilecek gayet ağır cezalar derpiş etmek icap eder. Maliye memurları bundan böyle, dürüst mükellefleri lüzumsuz şekilde rahatsız etmemeğe, bilakis bunları yanlış tefsir ve hareketlerden korumak maksadıyla kendilerine yardım etmeğe, hilekarlığa

mütemayil kimselerde de kaçakçılığı önlemeğe gayret etmelidirler. Maliye idaresi böyle yeni bir zihniyetle hareket etmeyecek olursa, reformun başarısı hakkında endişe duymamak mümkün değildir.

2- Objektif mükellefiyet bakımından hakiki bir gelir vergisi, esas itibariyle, menşei ve miktarı ne olursa olsun bütün irat ve kazançların heyeti mecmuasına şamil olmalıdır. Fakat bu kaideyi pratik veya sosyal sebeplerle az çok tahdit etmek yerinde olur. Şu kadar ki, kabul edilen muaflık ve istisnalarla, gelir vergisi ana prensiplerine hanel getirilmemelidir.

a) Tasarlanan gelir vergisi bu bakımdan incelenirse; her şeyden önce, hala bir ziraat memleketi olan Türkiyede çok önemli bir mevki işgal eden zirai kazançların vergiden istisna edilmiş olduğu göze çarpmaktadır. Gerçi küçük, hatta orta çiftçilerin -köylülerin- kazançları gelir vergisine tabi tutulamaz; zira bir taraftan bu kazançlar ancak geçim asgarisine yakın düşük bir seviyede bulunmakta, diğer taraftan da bunların tespiti kabil olmamakta, kabilse dahi hesabı kontrol edilememektedir. Buna binaen, çoktanberi gelir vergisini tatbik eden ileri memleketlerde de köylünün kazançları fiilen şu veya bu şekilde vergiden istisna edilmiş bulunmaktadır. Esasen gelir vergisi ancak kapitalist denilebilecek defter tutma ve hesap metodlarına göre kabili tespit kazanç ve iratlara teşmil edilebilir.

Maamafih, küçük zirai kazançların vergilendirilmesine karşı ileri sürülebilecek itirazlar, "büyük" kazançlara aynen tatbik edilemez. Gerçekten, tamamen kapitalist bir zihniyet ve usullerle işletilen büyük çiftliklerden doğan kazançlar vergiden istisna edilirse, vergi yüklerinin dağıtılmasında hüküm sürmesi icap eden adaletle gelir vergisinin dayandığı prensiplere mugayir bir tarzda hareket edilmiş olur. Binaenaleyh, bu gibi kazançları vergiye tabi tutmak zarureti vardır. Tabiatıyla bir zirai işletmenin "büyük" olup olmadığını tesbit etmek kolay bir iş değildir. Fakat bahis mevzuu işletmelerin sayısı pek kabarık olmadığı cihetle, asli hükümet tasarısında olduğu üzere, açık, muayyen kıstaslara istinat etmek suretiyle bu işletmelerin tayini gayri kabil de addedilemez.

b) Menkul kapital iratlarına gelince, bu hususta şunu söylemek icap eder:

Gerçi bugün, hele amme istikrazlarından doğan faizler hukuki sebeplerle istisna edilirse, faiz ve temettü gibi kapital iratlarını vergiye tabi tutmak suretiyle sağlanacak vergi hasılatı pek önemli olmayacaktır. Bununla beraber adalet prensibiyle ilerideki inkişaf imkanlarını gözönünde bulundurarak bütün faizlerin gelir vergisinden istisna edilmesinin ne mali ve ne de sosyal bakımdan kabili müdafaa olduğunu söylemek lazımdır. Şunu da ilave edelim ki, böyle bir verginin tasarruf üzerine menfi bir tesir bırakacağı da iddia edilemez. Gerçekten % 15 gibi mutedil bir nisbette kesilen bir vergi neticesinde, tasarruf eden kimsenin, faizinin % 6 olduğu farzedilen 1000 liralık bir alacaktan eskiden olduğu üzere 60 değil, 51 lira (net olarak) miktarında bir irat elde ederse, sırf bu sebep yüzünden tasarruftan vazgeçmeyeceği tecrübelerle sabit olan bir gerçektir. Tasarruf isteği bakımından, -ehven bir gelir vergisinden çok daha ehemmiyetli ve tesirli faktörler vardır; bu faktörler arasında mesela, vergi sisteminin kifayetsizliği sebebiyle hasıl olan bir bütçe açığının doğuracağı enflasyon tehlikesi, umumi bir emniyetsizlik havası vs. gibi hususlar zikredilebilir. Bununla beraber, psikolojik bazı reaksiyonları gözönünde tutarak menkul kapital iratlarından kaynakta tevkif edilen vergi nisbetini % 15 değil, % 10 olarak tespit etmenin yerinde olacağını sanıyoruz.

c) Apartmanlardan ileri gelen irat, bilindiği üzere, bugün oldukça yüksek bir seviyeye varan bina vergisine tabidir. Bir taraftan bina vergisine yapılan çeşitli zamları, diğer taraftan kira stopundan doğan haksızlıkları nazarı itibara alan kanun tasarısı, bina vergisinin şimdilik gelir vergisinden mahsup edilmesini kabul etmiştir.

Halbuki gelir vergisi yanında müstakil bir bina vergisi almakta olan hiç bir diğer memlekette böyle bir hükme rastlanmamaktadır, ve gerçekten sözü geçen mahsup muamelesi gelir vergisinin ana prensipleriyle kabili telif değildir. Böyle bir vergi bakımından yapılması caiz olan yegane şey, bina vergisinin mahsup edilmesi değil, bunun masraf olarak matrahtan indirilmesidir.

Apartman sahiplerinin bugünkü güç durumunu elbette gözönünde bulundurmak zarureti vardır. Fakat bizce, yukarıda bahsedilen mahsup rejimine bina vergisinin önemli derecede hafifletilmesi yolu müreccaktır. Hususi idarelerin bütçelerinde bu sebeple hasıl olacak noksan, bu idarelere gelir vergisinin hasılatından ayrılabilir mali bir yardımla Devletçe telafi edilebilir.

3- Şahsi muaflıklara gelince, bu hususta en önemli hükümler, "esnaf muaflığı"na taallük etmektedir. Bilindiği üzere, kanun tasarısında derpiş edilen bir takım kıstaslara göre "esnaf" tan sayılacak kimseler, gelir vergisinden muaf ve buna karşılık "esnaf vergisi"ne tabi tutulacaktır.

Kazanç vergisinde bugün "gayri safi irat" kıstasının önemli bir rol oynadığı ve fakat bu kıstasın esasında çürük olup ta yalnız başına bir teşebbüsün karakteri hakkında bir fikir edinmeğe kifayet etmediği malumdur. Bunun için esnaf muaflığında bir taraftan "gayri safi irat" yerine iş yerinin hakiki kira bedeli ikame edilmiş, diğer taraftan da bu bedelden başka hususlar da göz önünde bulundurulmuştur. Bu hususlardan en önemlisi, şüphesiz kısaca "ciro miktarı" olarak vasıflandırılabilen tutarlardır. Bidayette bu hadlerin biraz yüksek tespit edilmesi, bir yandan defter tutmağa gerçekten muktedir olmayan esnafın mutlak olarak gelir vergisinden muafiyetini, öbür yandan maliyenin kontrol teşkilatının, bunun hali hazırdaki kudretini aşan bir ölçüde iştilal edilmemesini sağlamak üzere, elzemdir. Esasen daima, gelir vergisi gibi yeni ve modern bir verginin muvaffakiyetle tatbik edilebilmesi keyfiyetinin, ancak zamanla gerçekleştirilebileceği düşünülmalıdır.

B) Tüzel kişilerin tabi tutulacakları kurumlar vergisi.

Kapital şirketleri diye adlandırılan anonim ve limited şirketler gibi büyük hususi firmalarla, ammeye ait iktisadi müesseselerin ayrı bir vergiye tabi tutulmaları lüzumu, bugün hemen bütün ileri memleketlerde kabul edilmektedir. Gerçekten Amerika B.D., Almanya, İsviçre ve hatta bu metodu uzun zaman reddeden İngiltere bile, gelir vergisi yanında kapital şirketlerine mahsus hususi bir vergi ihdas etmişlerdir.

Mesele Türkiye'deki şartlar bakımından incelenirse, henüz inkişaf etmekte olan hususi kapital şirketlerinin gelişmelerine engel olmayan bir kurumlar vergisinin ihdas edilmesine dikkat edilmelidir. Karma komisyonunca hususi şirketler için kabul edilen nisbetin % 10 olduğuna nazaran, kapital şirketlerinin haiz oldukları büyük mali kudretine ancak eşit olan bir mükellefiyetin derpiş edildiği kabul edilebilir.

Gerçi mesela, bir anonim şirketin elde ettiği karın tamamen aksiyon sahiplerine dağıtılacağı farzedilirse, sözü geçen kar -dividantlar aksiyonerlerin elinde gelir vergisine tabi olduğu cihetle- kurumlar vergisi dışında kalan firmalarınkine kıyasen daha ağır bir vergi yükü altında kalacaktır. Fakat bu yük fazlası azami olarak % 10 değil belki % 6,5'tan -hatta ekseri hallerde % 5 den aşağı bir miktardan- ibaret olacaktır.

Bununla beraber şunu söylemek icap eder ki, şirket karının yalnız mutlak miktarını nazarı itibara alan yani rantabilite derecesini ihmal eden bir vergi adil addedilemez. Hakikati halde, her ikisinin safi karı 100.000 lira olan iki anonim şirketten biri bir, öbürü iki milyonluk bir sermayeye sahip bulunuyorsa, bu iki şirketten aynı ölçüde -mesela 10.000 lira miktarında vergi istemek haksızlık olur. Zira rantabilite nisbeti % 10 olan birinci şirket, şüphesiz aynı nisbetin ancak % 5

bulunduğu ikinci şirkete nazaran daha fazla vergi vermeğe muktedirler. Bunun için, bilhassa İsviçre mevzuatında görüldüğü üzere, kurumlar vergisi tarifesinde rantabilite derecesinin şu veya bu şekilde nazarı itibara alması yerinde olur.

İktisadi amme müesseseleri karlarının % 10 değil, % 35 gibi oldukça yüksek bir vergiye tabi tutulması keyfiyeti, tamamen doğrudur. Zira bu kabil müesseselerin elde ettikleri kazançlar, hususi şirketlerdeki vaziyetin aksine olarak, ususi fertlere dağıtılmayarak gelir vergisine tabi olmayacaktır. Ancak, amme iktisadi müesseseleri hususunda derpiş edilen istisnalar meyanında bir de Devlet Deniz Yollarının inhisarındaki işlerden doğan kazançların istisna edilmesi, rekabet eşitliğini ve sözü geçen işletmenin iktisadilik prensibine riayet etmesini sağlamak üzere kaldırılmalıdır.

C) Esnaf Vergisi

Muaflik şartlarına göre gelir vergisine tabi olmayan esnaf, matrahı iş yerinin gerçek kirasından ibaret olan basit bir "esnaf vergisi" verecektir. Hükümetin hazırladığı kanun tasarısında, vergi nisbeti tek olup bütün bu kabil mükellefler bakımından % 100 dü. Karma komisyonun kabul ettiği esaslara nazaran esnaf vergisi- bugünkü kazanç vergisinde olduğu gibi- bir taraftan nüfus miktarına, diğer taraftan iştigal mevzuuna göre derecelendirilmiş olacaktır. Yine taadat usulüne başvurulmasını gerektiren bu karar yerinde olmasa gerektir. Gerçek kazancı hiç bir zaman tam aksettirmeyen kira, kar imkan ve ümitlerinin takribi ifadesi olarak kabul edilebilir. Bu imkan ve ümitlere göre de, ödenen kiralar bir yerden diğerine ve bir meslekten diğerine değişecek, yani mesela bir perakendeci bakımından küçük bir ilçede 240, büyük bir merkezde ise 600 lira olacaktır. Hükümet projesine nazaran esnaf vergisi kiraya eşit olacaktı; bahsettiğimiz iki halde karma komisyonun kararı mucibince verilmesi icap eden vergi ise, birinci halde 144, ikinci halde 480 lira olacaktır. Halbuki bu kadar önemli bir farkın gözetilmesine bizce hacet yoktur. % 100 gibi bir vergi nisbeti aşırı addedilirse, nisbet yeknesak olarak mesela % 80 e indirilebilir ve böylece misalimizde bahis mevzuu iki perakendecinin verecekleri vergi miktarı 192 ve 480 lira olacaktır ki, bu yeknesak bir vergi nisbetinin sağlayacağı basitliği muhafaza etmekte beraber vergi yükünü yeter ölçüde derecelendiren bir usul olsa gerektir.

Nihayet, şunu da zikredelim ki, gezginci esnafın ödeyeceği vergi takdir olunacak gündelik kazancın 12 katı olarak tespit edilmiştir. Takdir usulü için derpiş edilen yeni esasların, götürü kazancın gerçek kazanca bugünkünden daha yakın olacağı ümit edilebilir. Fakat bu hususta da tesirli bir kontrol teşkilatının ne kadar önemli olduğunu gözden kaçırmamalıdır.

D) Yol Vergisi

Halihazırdaki şekliyle bir nevi baş vergisinden başka bir şey olmayan yol vergisinin esaslı bir reformunun tasarlandığı malumdur.

Ekseri memleketlerde, önemi gittiçe artan yol masraflarına tahsis edilen hususi bazı vergiler alınmaktadır. Fakat bu vergilerin ihdasında, mükellefiyetlerin nevi ve miktarıyla, yol masraflarını mucip olan hususlar arasında sıkı münasebetlerin mevcut bulunduğuna dikkat edilmektedir. Buna binaen, hasılatı yolların yapılmasıyla tamir edilmesinin icap ettiği masraflara tahsis edilen vergiler, otomobil vergisi, benzin resimleri ve ruhsatname harçları gibi tekalliften ibarettir.

Buna karşılık ne bizde bugün alınan yol vergisi ve ne de tasarlanan yeni vergi yok masrafları intaç eden hususlarla ilgilidir. Gerçekten, yol vergisinin yeni şekli kazanç veya gelir vergisine yapılan bir zamdan başka bir şey değildir.

Böyle bir zam, hakiki bir yol vergisi bakımından kabili müdafaa olmadığı gibi, yeni gelir vergisinin başarı şanslarını azaltacaktır. Bu şanslar, yukarıda da belirttiğimiz veçhile, geniş ölçüde tarifenin mutedil olmasına bağlıdır. Asıl gelir vergisi kanunun derpiş ettiği nisbetlere herhangi bir surette -geçici olsa da- zamlar yapılırsa, mükelleflerde çok mahzurlu tepkiler husule gelecektir. Buna binaen, yol vergisine, hükümetçe şimdi düşünülen şekli değil, böyle bir vergiyle güdülen gayelere uygun bir şekil vermek icap ederim.

V. Muamele vergisi hakkında düşünce ve teklifler

Yüzyıldan fazla bir müddet zarfında tatbikine ara verildikten sonra Birinci Dünya Harbinin sonlarına doğru dirilmiş olan umumi muamele vergisi, gerek ekonomik ve gerek sosyal bakımdan bir çok mahzurlar arz etmektedir. Sözü geçen verginin -bu mahzurlara rağmen- yeniden konmasına sebep olan yegane husus, mühim bir varidat kaynağı teşkil etmesidir. Böylece muamele vergisi -gerçi geniş ölçüde devamlı enflasyonun doğurduğu tepkiler neticesi-Fransız devlet vergileri hasılatının takriben yarısını sağlamakta ve Türk muamele vergisi de, umum devlet vergi hasılatının beşte biriyle dörtte biri arasında bulunan varidat temin etmek sureti ile önemli bir mevki işgal etmektedir.

Bu durum karşısında şunu kabul etmek lazım gelir ki, yeni gelir vergisi lüzumlu ölçüde fazla varidat getirinceye veya milletlerarası siyasi vaziyet amme masraflarının azaltılmasına müsaade edinceye kadar, muamele vergisini büsbütün kaldırmak imkanı yoktur. Buna binaen yapılması düşünülebilen şey ancak bahis mevzuu vergiyi esaslı surette ıslah etmektir.

Bu hususta şu üç mesele akla gelebilir:

1- İlkin, vergi nisbetlerinin hafifletilmesi. Ekseri hallerde % 15 ve % 18 gibi gayet yüksek nisbetler derpiş eden vergi, bir taraftan kaçakçılığı teşvik etmekte, diğer taraftan -fiilen ödendiği nisbette hayat pahalılığına sebebiyet vermektedir. Gerçekten, tam manasıyla bir "değer vergisi" (Kostensteuer) olan bu vergi, maliyete ithal edilmek suretiyle kaçınılmaz bir şekilde fiyatları yükseltmektedir.

Bu sebeple, hiç değilse imalat vergisi bakımından bugün tatbik edilen nisbetleri takriben yarısına indirmek yerinde olur. Her ne kadar böyle mühim bir tenzilatın hazine için bir kayıp doğacaksa da, bu kaybın -hele kontrol usulleri mükemmelleştirilecek olursa- tenzilat nisbetinin dununda kalacağı tahmin edilebilir.

2- İkinci bir nokta da, kanunun 12 nci maddesine taalluk eder. Bilindiği üzere, sözü geçen maddede derpiş edilen muaflık, küçük atölyeleri vergi dışı bırakmak suretiyle teknik terakkileri meneden ve rekabet şartlarının eşitliği prensibini ihlal eden bir ikilik ihdas etmiştir. Fakat ekonomimizin bünyesiyle maliye kontrol teşkilatının durumu nazarı itibara alınacak olursa, mevzubahis muaflığın intaç ettiği bu ikiliğin kaldırılmasına imkan olmadığı teslim edilmelidir. Olsa olsa, kabul edilen kıstasların değiştirilmesiyle, muaflığın modern ileri endüstri için doğurduğu mahzurların bir dereceye kadar önüne geçilmesi düşünülebilir.

Bu durum karşısında, ancak esasa müteallik bir ıslahla, endüstrimizin gelişmesi bakımından tehlikeli olan ve birçok hilelerin kullanılmasını davet eden bu rejim kaldırılabilir.

Bilindiği üzere, umumi bir muamele vergisinin dört bellibaşlı şekli vardır. yani a- istihsal vergisi, b- toptan muamele vergisi, c- perakende muamele vergisi ve d- bütün bu safhalara şamil "yaylı" bir muamele vergisi. Memleketimiz bakımından bunlardan ancak birinci ve ikincisinin kabili tatbik olduğu bedihidir. Bugün alınmakta olan vergimiz birinci şika tekabül etmektedir. Halbuki 1940 yılındanberi İngilterede tahsil

edilen muamele vergisine benzer bir vergi ihdas edilirse, gerek yukarıda işaret edilen muaflık ve ikilik kendiliğinden kalkacak ve gerek geçmişte bir çok güçlüklerle ve birbirini takip eden kanun tadilatına sebebiyet veren husus,yani memleketimizde imalathanelerle toptancılar arasında bulunan sıkı rabitalar vergi bakımından artık bir ehemmiyeti haiz olmayacaktır.

Gerçekten, bilaistisna küçük büyük bütün toptancıları -Türkiyede imal edilen maddelerin toptancılar tarafından teslimi, verginin mevzuu ve mükellefiyet doğurucu vakıa olarak kabul edilmek suretiyle- mükellef tanıyan bir muamele vergisinde sübjektif muaflıklara mahal kalmamış olacaktır. Toptancıların sayısı belki, sınai müesselerin sayısından biraz fazla olacaktır. Fakat bu fazlanın, maliye idaresinin vazifelerini hissedilir ölçüde güçleştirecek miktarda olmayacağı tahmin edilebilir. Ancak, suistimalleri önlemek maksadıyla,sadece vergiye tabi malların değil, herhangi bir malın satılmasıyla meşgul bütün toptancıların kaydedilmeleri icap edecektir.

Şunu da ilave edelim ki,bahsedilen yeni vergi rejimi kabul edilirse, toptan fiyatlar imalat fiyatlarından yüksek olduğu cihetle vergi nisbetleri, diğer hususlar aynı kalmak şartıyla, daha düşük olmalıdır.

3- Son olarak, şu mülahazada bulunalım:

Yeni bir "lüks vergisi"nin ihdas edilmesinin hükümetçe düşünüldüğü malumdur. Böyle bir verginin sağlayacağı hasılat -bu resmin mahiyeti icabı- pek önemli olmayacaktır. Kezalık "Lüks" mefhumunun muğlak ve rölativist karakteri dolayısıyla, sözü geçen vergi, ne kadar itina ile hazırlanırsa hazırlansın, daima bazı haksızlıklar doğuracaktır. Bu sebeptendir ki, İngiltere gibi birçok memleketlerde görüldüğü üzere, bağımsız bir "lüks vergisi" ihdas edecek yerde umumi muamele vergisi tarifesini uygun bir tarzda derecelendirmek daha uygun olur. Binaenaleyh, zaten bugün dahi üç farklı nisbet derpiş eden muamele vergisinin çerçevesi dahilinde, "lüks" mahiyette olduğu farzedilen mahdut sayılı bazı emtea için dördüncü oldukça yüksek bir nisbet derpiş edilecek olursa, istenilen netice kolayca elde edilebilir.

VI. Son bir kaç mülahaza

Yukarıdaki kısa mütalaalarımız, gelir vergisiyle muamele vergisine müteallik bazı meselelere inhisar etmektedir. Bunun sebebi, sözü geçen iki verginin mali ve ekonomik bakımlardan en önemli vergilerimiz olmalarıdır. Bununla beraber, diğer bazı vergilerin de az çok esaslı bir ıslaha muhtaç olduğu söylenebilir. Bu meyanda, mesela veraset ve intikal vergisi zikredilebilir.

Fakat rasyonel bir maliye politikası, sırf fazla varidat elde etmeğe matuf tedbirlerle iktifa etmemelidir. Bilhassa Türkiye gibi bir memleket için hakiki bir denklik arzeden bir bütçenin önemini inkar etmemekle beraber, bu gaye uğrunda vergi politikası tedbirlerinden başka bir de idarenin rasyonelleştirilmesi ve israfa engel olacak tedbirlerin ihdas edilmesi suretiyle mühim başarıların elde edilebileceğine ehemmiyetle işaret edelim.

Bundan sarfı nazar, memleketimizde, gerçekleştirilecek herhangi bir vergi reformunun ancak, mükelleflerin psikolojik durumunu dikkate alan ve ekonomik ve sosyal noktai nazarları gözönünde bulunduran bir idare tarafından tatbik edildiği takdirde muvaffak olacağını unutmamak icap eder. Memurlar böyle yeni bir zihniyetle hareket edecek, vergi nisbetleri aşırı olmayan bir seviyede bulunacak, vergi cezaları suçların ağırlığına uygun şekilde tespit ve mevzuatta bir istikrar temin edilecek olursa, o vakit, ve fakat ancak o vakit gerek hazinenin ve gerek dürüst mükelleflerin meşru menfaatlerini koruyan bir vergi sistemimiz ihdas ve tatbik edilmiş olacaktır.

13. Vergi Reformu

TAHSİN DEMİRAY

Çok şey biliyor ve hemen her sahada bilhassa ekonomi sahasında güzel kitaplar tercüme ediyor, mütalealar yürütüp eserler bastırıyoruz: amma hiç birimiz şu Türkiyeden esaslı bir haber veremiyoruz. Memleketten bir işe yarar haber veremediğimiz için memleketi tanıma yolunu bilmediğimiz, bilsek de hayli zahmetli ve ıstırap verici gördüğümüz içindir ki, herhangi bir mevzuda sıkışınca soluğu Avrupa, Amerika tetkik seyahatinde alıyoruz. Oradan dağarcığımızda hazır bilgilerle, kolumuzun altında dört beş kitapla dönüyoruz.

Vergiler bahsinde de maalesef bu böyle olmuştu. Bugünde gene öyle oluyor, gelir vergisi ilmi olarak kitabı olarak hazırlanıyor.

Ben, bu hazırlıkları ta başlangıçtan beri memleketimi az çok pratik olarak tanıyan ve birazcık da metotlu olarak tanımağa çalışan bir adam sıfatıyla oldukça büyük bir hayret ve ıstırapla takip ediyorum:

Muhallebi tabağına bir zamanlar istihlak bandrolü yapıştırtan, bir kuruşluk istida pulu ibda eden ve bu parlak ibdaa sonradan kendileri de bir çare bulamayanlar şimdi bütün memleket iktisadiyatına hakim, hatta içtimai hayatımızın altını üstüne getirebilecek tesire malik bir silahı ısrarla meclisten istiyorlar. Memleket iktisadiyatını verginin eline terkeden bir karardan daha vahimi tasavvur olunamaz.

Onlara evvelce bir yıl için verilen (Muvazene vergisini) yıllar ve yıllardır rahat rahat halktan alıyorlar. Meclise kabul ettirdikleri bir muamele vergisi memleketin çırak elemanını ve netice olarak kalıfye işçi unsurunu kuruttu, çocuklar yalınayak sokaklarda kaldılar. Aynı kanun memleket endüstrisini parçaladı, bodrumlara, tavan aralarına dağıttı. Endüstri, belediye çavuşunun önünden kaçan işbortacıya döndü.

Milli gelirimiz hesaplarına kısa bir bakış

Değerli istatistikçimiz merhum Celal Aybar'ın bir heyetle birlikte tecrübi mahiyette yapmış olduğu milli gelir etüdü hayli istifadelidir. Bu etüdün netice levhasını aşağıda veriyoruz:

Gelir Çeşitleri	1942	1943	1944
Ziraat	3.710.024.000	4.433.999.000	3.451.287.000
Sanayi	558.300.000	1.403.426.000	1.520.445.000
Ticaret	1.652.416.000	2.008.766.000	2.301.355.000
Hizmet	318.908.000	313.491.000	365.493.000
Mesken	129.528.000	125.544.000	130.001.000
Musul Petrolleri	622.000	808.000	1.004.000
TOPLAM	6.369.798.000	8.286.034.000	7.769.585.000

Yüzde Nisbetleri

Gelir Çeşitleri	1942	1943	1944
Ziraat	58,30	53,51	44,42
Sanayi	8,30	16,94	10,57
Ticaret	25,90	24,24	20,62
Hizmet	5,00	3,78	4,71
Mesken	2,00	1,52	1,67
Musul Petrolleri	0,009	0,01	0,01
TOPLAM	100,00	100,00	100,00

Sayın Başbakan Hasan Saka da geçenlerde vergi münakaşaları sırasında 1,5 milyar vergi alındığını. Bunun umumi gelirimizin ancak yüzde 20 si demek olduğunu ve Türkiye halkından alınan verginin iddia edildiği şekilde ağır olmadığını söylemişti.

Bu bapta durumu bir de şöyle mütalea etmek pek yerinde olur sanırım:

1942, 43, 44 yılları umumi geliri toplamında ziraat geliri umumi gelirin yarısını teşkil etmektedir; bu gelir yılda ortalama 3.866 milyardır. Bunu 16 milyon köylüye taksim edersek adam başına yılda 241 lira ayda 20 lira düşer. Bu para ile kuru mısır yemek suretiyle bir adam doyamaz ve tabii vergi de veremez. Buna rağmen ondan hayvanlar vergisi, arazi vergisi pek güzel alınmaktadır.

Milli gelirin diğer yarısını ki 3.608 milyardır. geri kalan 3 milyon raddesinde olan şehirler ve kasabalar halkına taksim ettiğimizde adam başına yılda 1203 lira, ayda 100 lira düşer. Hükümet 1.5 milyarlık vergiyi bunlardan almaktadır ki gelirin yüzde 50 sini teşkil eder. Acaba hesabı bu şekilde yapmakla bir hata mı yapıyorum? Sonra umutmamak lazımdır ki şehirler halkı sadece umumi bütçeye 1.5 milyar vermekle kalmamakta, ayrıca belediyelere ve vilayetler muhasebelerine büyükçe bir vergi daha ödemektedirler.

Millet 3'e ayrılmış görünüyor.

Köylü ve reçper olan 16 milyon nüfusun meseleleri tamamen ayrı, bizim hesap ve kitabımızla hiç bir alaka ve rabitası yok gibidir.

Şehirlerde 3 milyon nüfusun, evvelce devlet tetkikinde gördüğümüz gibi 1.5 milyonu memur ve aileleridir. Bürokrasi makinesinin bu 1.5 milyonluk kitlesini diğer 1.5 milyon beslemek ve ayrıca onun keyfince devlet adına yapacağı masrafları karşılamak ve yapacağı bütçenin diğer gözüne varını yoğunlu koyup denk getirmek zorundadır.

Tarihin hangi faslında acaba bu derece garip içtimai durum görülmüştür?

Vergi Reformu değil içtimai ve iktisadi kalkınma:

Elde bulunan bu 1.5 milyonluk milletin budev müstehlik ve vergici karşısında bir sıkımlık canı kalmıştır. Vergiciler ve bütçeciler hayale kapılmamalı bu verdiğim rakamlara gözlüklerini takıp iyice bakmalıdırlar. Realite budur. Bu memleketten altın sızdırılması hayalini kaldırıp 1.5 milyonu kalkındırmaya, memur kitlesi meselesini kökünden halletmeğe ve nihayet davaların temeli olan köyü ve köylüyü ele almağa bakmalıdır. Köylünün iktisadi vaziyeti taş kesilmiştir. Onun iki istihsaline, tanesine ve hayvanına aşılmaz bir taş duvar çekilmiş ve 16 milyon bir kere daha ıstıraba düşürülmüştür. Köylünün bu iki istihsal maddesi de 3 milyon şehirlinin menfaatine daha doğrusu 1.5 milyonluk memur kitlesinin menfaatine kurban edilmiştir.

Gelir vergisinden önce bu 16 milyon adamın işini, bizim hakiki milletimizin işini, tarihin o Oğuz Türklerinin işini bir yoluna koyalım. Bizim ekonomik fecrimiz orada, Anadoludadır. 25 yıl bekledik. Memurlar bunu başaramayacaklarsa asıl bize onun cevabını versinler, bu başarılmaz sanılan iş başarılabilir bir davadır. Bunu biz böylece vaz ediyoruz.

Bu çalışma, Devlet Planlama Teşkilatının görüşlerini yansıtmaz. Yayın ve referans olarak kullanılması Devlet Planlama Teşkilatının iznini gerektirmez; internet adresi belirtilerek yayın ve referans olarak kullanılabilir. Bu e-kitap, <http://ekutup.dpt.gov.tr> adresindedir.